

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Igno Gago,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Proporcingumo principas skiriant ir taikant procesinės
prievartos priemones
Principle of Proportionality in Applying and Executing
Measures of Procedural Coercion**

Vadovas: partnerystės doc. Arūnas Meška

Recenzentas: doc. dr. Andrej Gorbatkov

Vilnius
2023

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Magistro darbe analizuojamas proporcingumo principas skiriant ir taikant procesines prievartos priemones. Šiuo magistro darbu siekiama atlikti išsamią proporcingumo principo įstatyminio ir doktrininio supratimo skiriant ir taikant procesines prievartos priemones teismų praktikoje interpretavimo analizę. Magistro darbe atskleidžiama proporcingumo principo samprata procesinėje prievartoje bei analizuojamas proporcingumo principo įgyvendinimas skiriant ir taikant kardomasias bei kitas procesines prievartos priemones.

Pagrindiniai žodžiai: proporcingumo principas, procesinės prievartos priemonės, kardamosios priemonės, žmogaus teisės.

This Master's thesis analyses the principle of proportionality in the imposition and application of procedural coercive measures. The aim of this Master's thesis is to carry out a detailed analysis of the interpretation of the legal and doctrinal understanding of the principle of proportionality in the application of procedural coercive measures in the case law. The Master's thesis reveals the concept of the principle of proportionality in procedural coercion, details the implementation of the principle of proportionality in the imposition and application of pre-trial detention and other procedural coercive measures.

Key words: principle of proportionality, measures of procedural coercion, measures of constraint, human rights.

TURINYS

IŽANGA	2
1. PROPORCINGUMO PRINCIPO SAMPRATA.....	6
1.1. Proporcingumo principo apibrėžtis procesinėje prievartoje	6
1.2. Procesinių prievartos priemonių skyrimo ir žmogaus teisių apribojimo proporcingumas	10
2. KARDOMŪJŲ PRIEMONIŲ SKYRIMO IR TAIKymo PROPORCINGUMAS..	13
2.1. Suėmimas.....	14
2.2. Intensyvi priežiūra	23
2.3. Namų areštas.....	27
2.4. Įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu.....	30
2.5. Užstatas	34
2.6. Dokumentų paėmimas	37
2.7. Specialiosios teisės sustabdymas	38
2.8. Įtariamojo įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje.....	40
2.9. Rašytinis pasižadėjimas neišvykti	42
2.10. Karinio dalinio vadovybės stebėjimas	44
2.11. Nepilnamečio atidavimas prižiūrėti	45
3. PROPORCINGUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS SKIRIANT IR TAIKANT KITAS PROCESINES PRIEVARTOS PRIEMONES	48
3.1. Žmogaus teisių ir laisvių apribojimas viešo pobūdžio procesinėmis prievartos priemonėmis.....	48
3.1.1. Asmens judėjimo laisvės suvaržymas	48
3.1.2. Asmens neliečiamumo teisės apribojimas	53
3.1.3. Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo teisės apribojimas	54
3.1.4. Asmens nuosavybės teisės suvaržymas	55
3.1.5. Asmens teisės į darbą apribojimas.....	57
3.2. Proporcingumo principo laikymasis skiriant ir taikant neviešo pobūdžio procesines prievartos priemones	58
IŠVADOS	64
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	67
SANTRAUKA	74
SUMMARY	75

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas

Procesinės prievartos priemonės yra aktualus ir neatsiejamas baudžiamojo proceso institutas. Tai patvirtina gausi procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo praktika Lietuvoje. Pavyzdžiui, kardomųjų priemonių, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktais duomenimis, kasmet yra paskiriama kelios dešimtys tūkstančių (2016 m. – 35 284; 2017 m. – 49 201; 2018 m. – 49 959; 2019 m. – 48 937; 2020 m. – 46 582; 2021 m. – 42 468; 2022 m. – 42 072). Pažymėtina ir tai, kad skiriant procesinę prievartos priemonę, kiekvienu atveju būtina įvertinti procesinės prievartos priemonės apribojimų proporcingumą siekiamiems tikslams. Nors skiriant ir taikant procesines prievartos priemones yra siekiama įstatyme nustatytų tikslų, tačiau, pripažintina, kad procesinių prievartos priemonių skyrimas ir taikymas neišvengiamai apriboja tam tikras žmogaus teises, todėl tarp procesinės prievartos priemone siekiamų tikslų ir žmogaus teisių apribojimo turi būti išlaikyta pusiausvyra. Akcentuotina ir tai, kad procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese negali būti tapatinamos su bausmėmis, nes skiriasi šių institutų paskirtis. Pažymėtina, kad įtariamojo (kaltinamojo), galimai padariusio nusikalstamą veiką, atžvilgiu baudžiamojo proceso metu turi būti laikomasi nekaltumo prezumpcijos, todėl baudžiamojo proceso metu paskirta ir taikoma procesinė prievartos priemonė neturi virsti bausme (asmens nubaudimu). Tai reiškia, kad proporcingumo principo laikymasis taip pat turi būti užtikrinamas, atsižvelgiant į taikomos procesinės prievartos priemonės trukmę, panaikinant procesinę prievartos priemonę, ją pakeičiant kita ar pratęsiant taikomos procesinės prievartos trukmę. Be to, proporcingumo principo laikymasis teisinėje valstybėje užtikrina žmogaus, kurio atžvilgiu yra taikoma procesinė prievarta, teisių apsaugą. Baudžiamojo proceso subjektai, turintys teisę taikyti procesines prievartos priemones, nepažeidžia žmogaus teisių ir laisvių, jeigu procesinė prievartos priemonė, jos taikymo trukmė ir dydis yra subalansuoti su procesinės prievartos priemonės siekiamais tikslais, o asmens teisės ir laisvės nėra perteklinai suvaržomos. Proporcingumo principas taikant procesines prievartos priemones yra atskleidžiamas teismų praktikoje, kurioje yra motyvuotai įvertinamas individualioje situacijoje taikytos procesinės prievartos priemonės proporcingumas. Taip pat vertinant teisminę kontrolę, galima daryti išvadą apie proporcingumo principo laikymąsi procesinių prievartos priemonių skyrimo ar taikymo kontekste. Be kita ko, svarbu įvertinti aktualią Lietuvos Respublikos teisminę kontrolę dėl tam tikrų procesinių prievartos priemonių sankcionavimo ir skundų nagrinėjimo, kadangi procesinės prievartos priemonės neturi suvaržyti asmens teisių labiau, negu to reikia įstatyme numatytiems

tikslams pasiekti.

Darbo tikslas

Šiuo magistro darbu siekiama atlikti išsamią proporcingumo principo įstatyminio ir doktrininio supratimo skiriant ir taikant procesines prievartos priemones teismų praktikoje interpretavimo analizę.

Darbo uždaviniai

Darbo tikslas yra įgyvendinamas per šiuos uždavinius:

1. atskleisti proporcingumo principo sampratą procesinėje prievartoje;
2. išanalizuoti proporcingumo principo įgyvendinimą skiriant ir taikant kardomasias priemones;
3. atskleisti proporcingumo principą kitų procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo kontekste.

Darbo objektas

Magistro darbo objektas – proporcingumo principo skiriant ir taikant procesines prievartos priemones probleminiai teoriniai ir praktiniai aspektai. Magistro darbas susideda iš trijų dalių. Pirmojoje dalyje doktriniu vertinimu yra glaustai pateikiama proporcingumo principo sampratos analizė. Taip pat įstatyminiu vertinimu palyginama Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose įtvirtintas proporcingumo principas procesinėje prievartoje. Antrojoje magistro darbo dalyje, išskirtinis dėmesys skiriamas kardomųjų priemonių skyrimo ir taikymo analizės vertinimui proporcingumo principo atžvilgiu. Šioje dalyje, be kita ko, įvertinama aktuali teismų praktika, analizuojamos baudžiamojo proceso įstatymo nuostatos ir apžvelgiama aktuali kardomųjų priemonių skyrimo ir taikymo statistika, siekiant įvertinti kardomųjų priemonių skyrimo ir taikymo proporcingumą. Trečiojoje magistro darbo dalyje atskleidžiamas proporcingumo principas kitų (su kardomosiomis priemonėmis nesusijusių) procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo kontekste, motyvuotai įvertinant įstatyminį reglamentavimą ir teismų praktiką.

Darbo tyrimo metodai

Siekiant nuodugnios proporcingumo principo skiriant ir taikant procesines prievartos priemones analizės, pasitelkiamas sisteminis metodas, kurio pagalba atskleidžiama proporcingumo principo sampratos procesinėje prievartoje samprata. Lyginamasis metodas yra reikšmingas siekiant palyginti Lietuvos ir kitų užsienio valstybių nacionaliniuose

baudžiamojo proceso įstatymuose įtvirtintus proporcingumo principo apibrėžimus procesinėje prievartoje. Sisteminiis ir analizės metodas yra taikomas detalizuojant proporcingumo principo požymius, taip pat atskirai analizuojant kardomųjų ir kitų procesinių prievartos priemonių skyrimą ir taikymą. Magistro darbe naudojamas ir lingvistinis metodas, kuris yra svarbus interpretuojant reikšmingas procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo teisinio reglamentavimo nuostatas, teismų praktiką bei specialiąją literatūrą proporcingumo principo kontekste.

Darbo originalumas

Mokslinius tyrimus, susijusius su magistro darbo tema, Lietuvoje yra atlikę teisės mokslininkas G. Goda (monografija – „Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese“, 2014; mokslinių straipsnių publikacijos – „Teisė kreiptis į teismą dėl procesinių prievartos priemonių taikymo“, 2016; „Pozityvios procesinės valstybės pareigos pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2 ir 3 straipsnius: Lietuvos patirtis“, 2021). Taip pat Egidijaus Losio daktaro disertacijoje „Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese“ yra detaliam aptariama proporcingumo principo samprata teoriniu (doktrininu) lygmeniu, todėl šiame magistro darbe didesnis dėmesys yra skiriamas užsienio valstybių teisiniame reglamentavime įtvirtintų nuostatų, susijusių su proporcingumo principo apibrėžtimi procesinėje prievartoje, analizei. Pažymėtina ir tai, kad per pastaruosius penkerius metus (2018 – 2023 m.) Lietuvoje nebuvo apgintas magistro darbas tema „Proporcingumo principas skiriant ir taikant procesines prievartos priemones“. Magistro darbas taip pat pasižymi originalumu dėl aktualios teismų praktikos analizės bei statistinių duomenų dėl procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo interpretavimo proporcingumo principo kontekste. Taip pat statistinių duomenų analizė leidžia spręsti apie skiriamų kardomųjų priemonių tendencijas Lietuvoje. Proporcingumo principo skiriant ir taikant procesines prievartos priemones analizė, be kita ko, padeda atskleisti teisminės kontrolės efektyvumą, vertinant žmogaus teisių suvaržymo proporcingumą, tačiau tuo pačiu, leidžia identifikuoti neproporcingus ir pernelyg žmogaus teises suvaržančius procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo atvejus.

Svarbiausi darbo šaltiniai

Proporcingumo principo analizei skiriant ir taikant kardomasias ir kitas procesines prievartos priemones pasitelkiama Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir kiti reikšmingi teisės aktai (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. gruodžio 1 d. įsakymu Nr. I-306

patvirtintos rekomendacijos dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės). Taip pat proporcingumo principas atskleidžiamas detalizuojant užsienio valstybių teisės normų turinį, susijusį su procesinėmis prievartos priemonėmis. Be to, baudžiamojo proceso įstatymo nuostatų, reglamentuojančių proporcingumo principo laikymąsi ir procesinių prievartos priemonių skyrimą ir taikymą, įgyvendinimas atskleidžiamas aktualioje teismų praktikoje.

1. PROPORCINGUMO PRINCIPO SAMPRATA

1.1. Proporcingumo principo apibrėžtis procesinėje prievartoje

Proporcingumo principas yra vienas iš baudžiamojo proceso principų, kuris yra svarbus ir reikšmingas skiriant ir taikant procesines prievartos priemones. Pažymėtina, kad nei Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, nei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje šis principas nėra tiesiogiai įtvirtintas, tačiau tiek konstitucinėje jurisprudencijoje, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje šiuo principu remiamasi nagrinėjant įvairių kategorijų bylas (Goda *et al.*, 2011, p. 18). Antai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įtvirtinta, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo elemento – proporcingumo principo kyla reikalavimas, kad įstatyme numatytos priemonės atitiktų teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės būtų būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir nevaržytų asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti; reikalavimas asmens teisių ir laisvių įstatymu neriboti labiau, negu reikia teisėtiems ir visuomenei svarbiems tikslams pasiekti, *inter alia* suponuoja reikalavimą įstatymų leidėjui nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų prielaidas pakankamai individualizuoti asmens teisių ir laisvių apribojimus: ribojantis asmens teises ir laisves įstatymo nustatytas teisinis reguliavimas turi būti toks, kad sudarytų prielaidas kiek įmanoma įvertinti individualią kiekvieno asmens situaciją ir, atsižvelgiant į visas svarbias aplinkybes, atitinkamai individualizuoti konkrečias tam asmeniui taikytinas ribojančias jo teises priemones (*inter alia* 2011 m. liepos 7 d., 2019 m. birželio 25 d., 2020 m. birželio 5 d. nutarimai) (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 27 d. nutarimas). EŽTT byloje *Nait-Liman prieš Šveicariją* pažymėjo, kad asmens teisių ir laisvių apribojimai nesuderinami su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis, jei jais nesiekama teisėto tikslo arba jei tarp naudojamų priemonių ir siekiamo tikslo nėra pagrįsto proporcingumo santykio (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. kovo 15 d. sprendimas byloje *Nait-Liman prieš Šveicariją*). Proporcingumo principas yra įtvirtintas ne tik Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002) 11 straipsnyje, bet ir kitų Europos valstybių (kontinentinės teisės tradicijos) nacionaliniuose teisės aktuose, kurie šioje magistro darbo dalyje bus tyrinėjami plačiau. Taip pat siekiant palyginti proporcingumo principo turinį skirtingose teisinėse tradicijose, proporcingumo principas bus analizuojamas ir bendrosios teisės tradicijos valstybių teisiniuose reguliavimuose, susijusiuose su procesinių prievartos priemonių skyrimu ir taikymu.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 11 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų. Bet kokios procesinės prievartos priemonės taikymas turi būti nedelsiant nutrauktas, kai tai tampa nereikalinga. Šio straipsnio 2 dalyje detalizuojama, kad taikant procesines prievartos priemones bei atliekant šiame Kodekse numatytus tyrimo veiksmus, draudžiama naudoti smurtą, grasinti, atlikti žmogaus orumą žeminančius bei sveikatai kenkiančius veiksmus. Panaudoti fizinę jėgą leidžiama tik tiek, kiek tai būtina proceso veiksmo atlikimo trukdymams pašalinti.

Proporcingumo principas taip pat reglamentuojamas ir Baltijos valstybių nacionaliniuose teisės aktuose. Pavyzdžiui, Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo 244 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad procesui vadovaujantis asmuo turi pasirinkti tokią procesinę prievartos priemonę, kuri kuo mažiau pažeidžia pagrindines asmens teises ir yra proporcinga. Tuo tarpu Estijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse *expressis verbis* nėra įtvirtintas proporcingumo principas, tačiau šio kodekso 217² straipsnyje yra įtvirtinta blanketinė teisės norma, kuri nurodo, kad atliekant procesinius veiksmus ir veiksmus, kuriais užtikrinamas baudžiamojo proceso laikymasis, tiesioginė prievarta gali būti taikoma laikantis Teisės saugos įstatyme ir kituose įstatymuose nustatytų taisyklių. Antai Estijos Respublikos teisės saugos įstatymo 7 straipsnyje, kuriame *expressis verbis* įtvirtintas proporcingumo principas, atskleidžiamas detalus šio principo turinys. Šiame straipsnyje nurodyta, kad vykdydama valstybinę priežiūrą teisės saugos institucija laikosi šių principų: 1) iš kelių tinkamų ir būtinų valstybinės priežiūros priemonių teisės saugos institucija taiko tą, kuri, tikėtina, mažiausiai pakenks asmeniui ir visuomenei; 2) teisės saugos institucija taiko tik tokią valstybinės priežiūros priemonę, kuri yra proporcinga, atsižvelgiant į priemonę siekiamą tikslą ir situaciją, reikalaujančią skubaus taikymo, ir 3) teisės saugos institucija taiko valstybinės priežiūros priemonę tik tol, kol jos tikslas pasiekiamas arba kol jo nebegalima pasiekti.

Skandinavijos valstybių nacionaliniuose teisės aktuose taip pat reglamentuojamas proporcingumo principo laikymasis skiriant ir taikant procesines prievartos priemones. Pavyzdžiui, Suomijos Respublikos ikiteisminio tyrimo akto 4 skyriaus 4 skirsnyje nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo priemonė ir su ja susijęs asmens teisių suvaržymas turi būti pateisinami atsižvelgiant į tiriamą nusikalstamą veiką, būtinybę ištirti tiriamą bylą, asmens, kuriam taikoma priemonė, amžių, sveikatą ir kitas panašias aplinkybes bei kitas svarbias aplinkybes. Tuo tarpu Švedijos karalystės teismo proceso kodekso 27 skyriaus, kuris reglamentuoja konfiskavimo, kopijavimo, biometrinių autentiškumo nustatymo ir prievartos priemonių taikymo aspektus, 1 skirsnyje nustatyta, kad pagal šį skyrių prievartos

priemonės gali būti skiriamos tik tuo atveju, jei jų taikymo prielaidos nusveria įtariamajam ar kitiems konkuruojantiems interesams daromą žalą ar nuostolius. Taigi, proporcingumo principas Švedijos karalystės teisiniame reglamentavime netiesiogiai atskleidžiamas per tam tikrų procesinių prievartos priemonių taikymą ir skyrimą, tačiau atskirame straipsnyje šis principas nėra išskiriamas. Priešingai negu Švedijos karalystėje, pagal Norvegijos karalystės baudžiamojo proceso įstatymo 170a skirsnį, kuriame *expressis verbis* įtvirtintas proporcingumo principas, nustatyta, kad prievartos priemonė gali būti taikoma tik tada, kai tam yra pakankamas pagrindas. Prievartos priemonės negalima taikyti, jei ji būtų neproporcinga bylos pobūdžiui ir aplinkybėms.

Proporcingumo principas, be kita ko, įtvirtintas ir Vidurio Europos valstybių nacionaliniuose teisės aktuose. Pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 249 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prevencinės priemonės gali būti taikomos siekiant užtikrinti tinkamą proceso eigą ir išimtiniais atvejais užkirsti kelią kaltinamajam padaryti naują ir sunkų nusikaltimą; jos gali būti taikomos tik tuo atveju, jei surinkti įrodymai rodo didelę tikimybę, kad kaltinamasis padarė nusikaltimą. Be to, šio kodekso 251 straipsnio 3 dalyje detalizuojama, kad nutarties dėl prevencinės priemonės taikymo motyvuojamojoje dalyje turėtų būti pateikti įrodymai, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, nurodytos aplinkybės, rodančios, kad yra grėsmė tinkamai proceso eigai arba kad kaltinamasis gali padaryti naują sunkų nusikaltimą, jei nebus taikoma prevencinė priemonė, ir konkretūs jos taikymo pagrindai bei priemonės taikymo būtinybė. Tuo tarpu Austrijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 5 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad vykdydami įgaliojimus ir rinkdami įrodymus, kriminalinė policija, prokuratūra ir teismas gali kištis į asmenų teises tik tiek, kiek tai aiškiai numatyta įstatymuose ir būtina jų pareigoms atlikti. Bet koks dėl to atsiradęs teisinių interesų pažeidimas turi būti proporcingas nusikalstamos veikos pavojingumui, įtarimo laipsniui ir siekiamam rezultatui. Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso preambulėje (preliminariajame straipsnyje) nurodoma, kad įtariamajam ar kaltinamajam gali būti taikomos suvaržymo priemonės, kurių imamasi teisminės institucijos sprendimu arba veiksmingai prižiūrint teisminei institucijai. Jos turi būti griežtai apribotos proceso poreikiais, proporcingos inkriminuojamos nusikalstamos veikos sunkumui ir nepažeisti asmens orumo. Taip pat šiame straipsnyje pažymima, kad baudžiamojo proceso metu teisminės institucijos sprendimu arba jai veiksmingai kontroliuojant gali būti imamasi priemonių, darančių įtaką asmens privatumui, tik tuo atveju, jei jos, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, yra būtinos tiesai nustatyti ir proporcingos nusikaltimo sunkumui.

Kituose Europos valstybių nacionaliniuose teisės aktuose, pavyzdžiui, Kroatijos

Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad bet koks šiuo įstatymu grindžiamas laisvės ar teisių ribojimo veiksmas ar priemonė turi būti proporcinga ribojimo poreikio pobūdžiui kiekvienu konkrečiu atveju. Šio straipsnio 2 dalyje akcentuojama, kad teismas ir kitos valstybės institucijos, *ex officio* spręsdamos dėl laisvės ar teisių ribojimo veiksnių ir priemonių, įsitikina, kad griežtesnė priemonė nebūtų taikoma, jeigu tą patį tikslą galima pasiekti švelnesne priemone. Jų trukmė turi būti apribota iki trumpiausio būtino laiko. Italijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 275 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad kiekviena priemonė turi būti proporcinga ir įtariamo nusikaltimo pavojingumui, ir bausmei, kuri buvo arba bus skirta.

Priešingai negu analizuotuose Europos valstybių, priklausančių kontinentinės teisės tradicijai, teisiniuose reguliavimuose, bendrosios teisės tradicijos valstybių, pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės, Jungtinių Amerikos Valstijų, teisiniuose reguliavimuose, susijusiuose su procesinių prievartos priemonių skyrimu ir taikymu, proporcingumo principas *expressis verbis* nėra įtvirtintas. Išskirtina tai, kad proporcingumo principas yra atskleidžiamas pakeičiant kardomąją priemonę. Pavyzdžiui, pagal Jungtinės Karalystės policijos ir kriminalinių įrodymų įstatymo 30A skirsnio 1 (b) poskirsnį nustatydamas, ar asmens paleidimas už užstatą yra būtinas ir proporcingas atsižvelgiant į visas aplinkybes, konsteblis turi visų pirma atsižvelgti į poreikį užkirsti kelią asmens nusikaltimams; poreikį apsaugoti nusikaltimų aukas ir liudytojus, atsižvelgiant į bet kokią įtariamą nusikaltimo, dėl kurio asmuo buvo sulaikytas, aukos ar įtariamo liudytojo pažeidžiamumą, jei konsteblis nustatė tokį pažeidžiamumą; poreikį apsaugoti asmenį, atsižvelgiant į bet kokius asmens pažeidžiamumus, jei šiuos pažeidžiamumus nustatė konsteblis; ir poreikį valdyti visuomenei kylančią riziką.

Darytina išvada, kad proporcingumo principo įtvirtinimu Europos valstybių nacionaliniuose teisės aktuose siekiama užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą nuo perteklinių procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo. Skiriant procesines prievartos priemones privalu įvertinti procesinės prievartos priemonės tikslą, tiriamos nusikalstamos veikos sunkumą, pavojingumą, įtariamojo (kaltinamojo) asmenybę, amžių, sveikatos būklę, galimybę švelnesne procesine priemone pasiekti tą patį tikslą. Proporcingumo principo laikymasis yra susijęs su procesinės prievartos priemonės taikymo trukme, be kita ko, žmogaus teisių apribojimu, todėl kiekvienu atveju svarbu įvertinti procesine prievartos priemone siekiamo tikslo egzistavimo pagrįstumą.

1.2. Procesinių prievartos priemonių skyrimo ir žmogaus teisių apribojimo proporcingumas

Proporcingumas yra teisinės valstybės sudedamoji dalis, kurios pagalba užtikrinama viena iš svarbiausių funkcijų – žmogaus teisių ir laisvių apsauga ir išsaugojimas (Alenin, Voloshyna, 2018, p. 31). Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 29 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad kiekvienam, kuris naudojasi savo teisėmis ir laisvėmis, gali būti taikomi tik tokie apribojimai, kokie yra nustatyti įstatymo, tik tam, kad būtų užtikrintas kitų teisių ir laisvių pripažinimas ir pagarba joms ir kad demokratinėje visuomenėje būtų laikomasi teisėtų moralės, viešosios tvarkos ir visuotinės gerovės reikalavimų. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 52 straipsnio 1 dalyje atskleidžiama, kad bet koks šios Chartijos pripažintų teisių ir laisvių įgyvendinimo apribojimas turi būti numatytas įstatymo ir nekeisti šių teisių ir laisvių esmės, tačiau remiantis proporcingumo principu, apribojimai galimi tik tuo atveju, kai jie būtini ir tikrai atitinka Sąjungos pripažintus bendrus interesus arba reikalingi kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti. Minėtos nuostatos išskiria du svarbius proporcingumo principo laikymosi elementus: 1) žmogaus teisės gali būti apriojamos tik teisiniu pagrindu (įstatymų numatytais apribojimais); 2) žmogaus teisių apribojimais yra siekiama teisėtų tikslų. Nors Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 54 straipsnyje *expressis verbis* nėra įtvirtintas proporcingumo principas, tačiau netiesioginį proporcingumo principo veikimą atspindi šios nuostatos turinys, kuriame detalizuojama, kad jokia šios Chartijos nuostata negali būti aiškinama kaip suteikianti teisę pradėti veiklą ar atlikti veiksmą siekiant panaikinti bet kurią šioje Chartijoje pripažįstamą teisę ar laisvę arba apriboti ją labiau, negu numatyta šioje Chartijoje. Be kita ko, neturėtų būti sumenkinamas proporcingumo principo, kaip būtino principo ar taisyklės, skirtos apsaugoti pagrindines teises ir laisves nuo piktnaudžiavimo valstybės valdžia šiuolaikinėse teisinėse sistemose, turinys ir svarba (Billis *et al*, 2021, p. 21). Pagal proporcingumo principą kiekvienas teisinis įsikišimas į žmogaus teises ir laisves turi atitikti šiuos kriterijus: adekvatumas – teisiniui tikslui pasiekti skirtų priemonių tinkamumas tikslui (draudžiama naudoti draudžiamas priemones, pavyzdžiui, kankinimus); priemonės tikslo teisėtumo vertinimas turi būti kildinamas iš Konstitucijos ir įstatymų; tinkamas atitinkamos priemonės pagrįstumas ir jos būtinumas tikslui pasiekti (materialinis racionalumas); būtinumas – tokios priemonės naudojimas, kuri mažiausiai riboja asmens teisę; proporcingumas *stricto sensu*: asmens praradimų (žalos) dėl teisės apribojimo proporcingumas naudai, gautai dėl siekiamo tikslo – pusiausvyros principas (procedūrinis racionalumas) (Trykhib, 2020, p. 151). Tuo tarpu vokiečių teisės mokslininkas Robert

Alexy pateikė proporcingumo *lato senso* modelį, kuris, nors ir pagrįstas Vokietijos konstitucine tvarka, pagal kurį plačiai suprantamas proporcingumas apima tris vienas po kito einančius etapus: tinkamumą, būtinumą ir proporcingumą *stricto sensu* („griežtą proporcingumą“ arba pusiausvyrą) (Croquet, 2015, p. 29). Proporcingumo principo tikslas – subalansuoti viešuosius ir privačius interesus ir užkirsti kelią neteisėtiems asmenų teisių apribojimams (Alenin, Voloshyna, 2018, p. 30). Manytina, kad proporcingumo principo laikymasis skiriant ir taikant procesines prievartos priemones atsispindi per teisminę kontrolę. Teisminė proporcingumo kontrolė reiškia priemonės tinkamumą ir būtinumą, tačiau tikslas ir priemonė lyginami tarpusavyje siekiant išspręsti konfliktą tarp viešojo intereso apsisaugoti nuo nusikaltimų ir priešingo pažeidėjų, kuriuos paveikė valstybės intervencija, intereso (Valkadinova, 2018, p. 186). Šiuo atveju teismas motyvuotai turėtų nurodyti, ar asmens laisvių ir teisių suvaržymai skiriant ir taikant procesinę prievartos priemonę buvo proporcingi, *inter alia* teisėti ir pagrįsti, ar visgi asmens teisės ir laisvės buvo pernelyg apribotos, atsižvelgiant į taikoma prievartos priemone siekiamą tikslą, todėl asmeniui taikyta procesinė prievarta buvo neproporcinga. Teismas, kuriam pavesta peržiūrėti kišimosi į žmogaus teisę teisėtumą, pirmiausia turėtų įsitikinti, ar yra teisėtas viešojo intereso pagrindas, kurį pateikė valdžios institucija, siekdama pateisinti aptariamą kišimąsi, o tuomet patikrinti, ar laikomasi tinkamumo ir mažiau ribojančių priemonių kriterijų (Croquet, 2015, p. 33). Priverstinis elgesys negali būti griežtas, autokratiškas, perteklinis ar neproporcingas nei laipsniu, nei laiku, įstatymų leidėjai ir teisėsaugos institucijos turi išlaikyti subtilią pusiausvyrą tarp leistino priverstinio elgesio ir deramos pagarbos kaltinamojo ir kitų su byla susijusių dalyvių žmogaus teisėms (Fenyvesi, 2003, p. 98). Baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 11 straipsnio 2 dalyje (toliau – BPK) įtvirtintas neprocesinės prievartos uždraudimo elementas suponuoja, kad bet kokie parodymai, gauti panaudojant smurtą, grasinimus, negali būti pripažįstami leistiniais įrodymais, todėl siekiant gauti norimus įtariamojo parodymus negali būti naudojami hipnozė, medikamentai, narkotikai, alkoholis, toks asmuo negali būti laikomas be maisto ir vandens, negalima neleisti miegoti, atlikti apklausos nakties metu (Goda, 2004, p. 38). Konstatavimas, kad prievartos priemonė buvo taikyta neturint tam teisinio pagrindo ar pažeidžiant įstatyme numatytą tvarką, gali būti svarbus įvairiais aspektais, pavyzdžiui, sprendžiant įrodymų leistinumo klausimą, padarytos žalos atlyginimo klausimą ir kt. (Goda, 2016, p. 31). Pavyzdžiui, pagal teismų praktiką poligrafas yra žmogaus emocinę būseną fiksuojantis prietaisas, atliekantis įvairių su žmogaus emocijomis susijusių fiziologinių rodiklių registravimą, o ne nustatantis ar atskleidžiantis bylos aplinkybes, todėl atliekant tyrimą poligrafu gauti duomenys,

naudojant poligrafą kitais negu Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatyme numatytais atvejais, pagal BPK 20 straipsnio 1 dalies nuostatas, nepripažintini įrodymais ir neatitinka BPK 20 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų įrodymams keliamų reikalavimų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31-511/2018).

Procesinės prievartos priemonės neišvengiamai suvaržo asmens teises ir laisves, todėl tiek teisės taikymo subjektas, skiriantis procesines prievartos priemones, tiek asmuo, kurio atžvilgiu taikoma procesinė prievarta, turi galimybę įvertinti procesinių prievartos priemonių ir (ar) apribojamų asmens teisių ir laisvių proporcingumą. Taigi, proporcingumo principo tarp procesinių prievartos priemonių skyrimo ir žmogaus teisių apribojimo yra laikomasi, jeigu nustatoma šių kriterijų visuma: 1) procesine prievartos priemone siekiamo tikslo teisėtumas; 2) procesinių prievartos priemonių tinkamumas (adekvatumas) siekiamam tikslui; 3) procesinės prievartos priemonės pagrįstumas ir būtinumas tikslui pasiekti; 4) žmogaus teisių apribojimų (savaržymų) atitinkamumas procesine prievartos priemone siekiamai naudai.

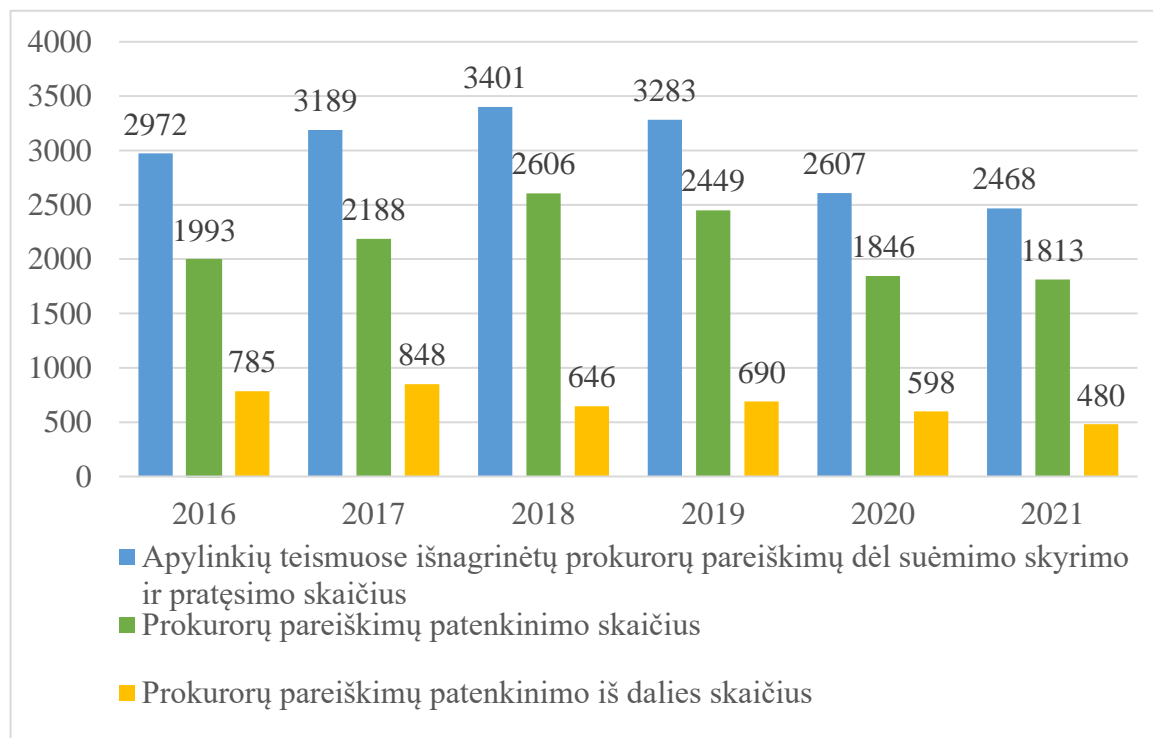
2. KARDOMŪJŲ PRIEMONIŲ SKYRIMO IR TAIKYMO PROPORCINGUMAS

BPK 119 straipsnyje yra atskleidžiama kardomųjų priemonių paskirtis. Šiame straipsnyje išskiriama, kad kardomosios priemonės gali būti skiriamos siekiant užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamosioms veikoms. Siekiant šių tikslų, procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos laikantis proporcingumo principo (BPK 11 straipsnis). Tai reiškia, kad kiekvienu atveju baudžiamojo proceso subjektas, turintis įgaliojimus paskirti atitinkamą kardomąją priemonę, privalo įvertinti kardomosios priemonės skyrimo proporcingumą siekiamam tikslui, be kita ko, esant galimybei taikyti minimaliai asmens teises ir laisves apribojančią kardomąją priemonę. Taip pat BPK 121 straipsnio 2 dalyje pažymima, kad kardomosios priemonės gali būti skiriamos tik tuo atveju, kai yra pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad įtariamasis padarė nusikalstamą veiką. Teisės doktrinoje nurodoma, kad skiriant kardomąją priemonę nėra būtina turėti tiek duomenų, kiek jų reikia norint priimti pagrįstą apkaltinamąjį nuosprendį, tačiau kiek duomenų pakanka, nusprendžia turintis teisę taikyti kardomąją priemonę proceso subjektas (Goda *et al.*, 2011, p. 226). Galima teigti, kad BPK 121 straipsnio 2 dalyje vartojama formuluotė „pakankamai duomenų“ yra vertinamojo pobūdžio kriterijus, kuris proceso subjektui suteikia plačią diskreciją duomenų pakankamumo interpretavimui, kuris gali nulemti skirtingų kardomųjų priemonių skyrimą ir taikymą. BPK 121 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, teisėjas ar teismas, sprenddamas, ar reikia skirti kardomąją priemonę, ir parinkdamas jos rūšį, turi atsižvelgti į įtariamojo nusikalstamos veikos sunkumą, įtariamojo asmenybę, į tai, ar jis turi nuolatinę gyvenamąją vietą ir darbą ar kitokį legalų pragyvenimo šaltinį, į įtariamojo amžių, sveikatos būklę, šeimines padėtį ir kitas aplinkybes, galinčias turėti reikšmės sprendžiant dėl kardomosios priemonės. Taigi, siekiant išsamiai išanalizuoti kardomųjų priemonių skyrimo ir taikymo proporcingumą, toliau šiame skyriuje bus vertinamas proporcingumo principas atskirų kardomųjų priemonių skyrimo ir taikymo kontekste.

2.1. Suėmimas

Suėmimas yra labiausiai žmogaus teises ir laisves suvaržanti kardomoji priemonė. Suėmimas 2020-2022 metų laikotarpiu buvo 5 (penkta) pagal taikomumą kardomoji priemonė Lietuvoje. Vadovaujantis BPK 123 straipsnio 2 dalimi, prokuroras, manydamas, kad įtariamajam, kuris nėra sulaikytas, būtina skirti suėmimą, kreipiasi su pareiškimu į tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo, o kai teismas sudarytas iš teismo rūmų – teismo rūmų ikiteisminio tyrimo teisėją. Tai reiškia, kad teisminės kontrolės egzistavimas turi užtikrinti papildomą žmogaus teisių ir laisvių apsaugą nuo nepagrįsto procesinės prievartos skyrimo ir taikymo. Proporcingumo principo laikymąsi skiriant ir taikant procesines prievartos priemones gali rodyti ir teisminė kontrolė, kurios metu sprendžiama dėl kardamosios priemonės sankcionavimo. Pastebėtina, kad 67-77% prokurorų pareiškimų dėl suėmimo skyrimo ir pratęsimo 2016-2021 metais Lietuvos apylinkių teismuose buvo patenkinta. Tuo tarpu 19-26% prokurorų prašymų buvo patenkinta iš dalies. Apibendrinus 2016-2021 metų duomenis, galima teigti, kad per metus 93-96% prokurorų pareiškimų dėl suėmimo skyrimo ir pratęsimo Lietuvos apylinkių teismuose buvo patenkinta visiškai arba iš dalies (žr. 1 paveikslą).

1 paveikslas. 2016-2021 metais Lietuvos apylinkių teismuose išnagrinėtų prokurorų pareiškimų dėl suėmimo skyrimo ir pratęsimo skaičiaus kitimo dinamika

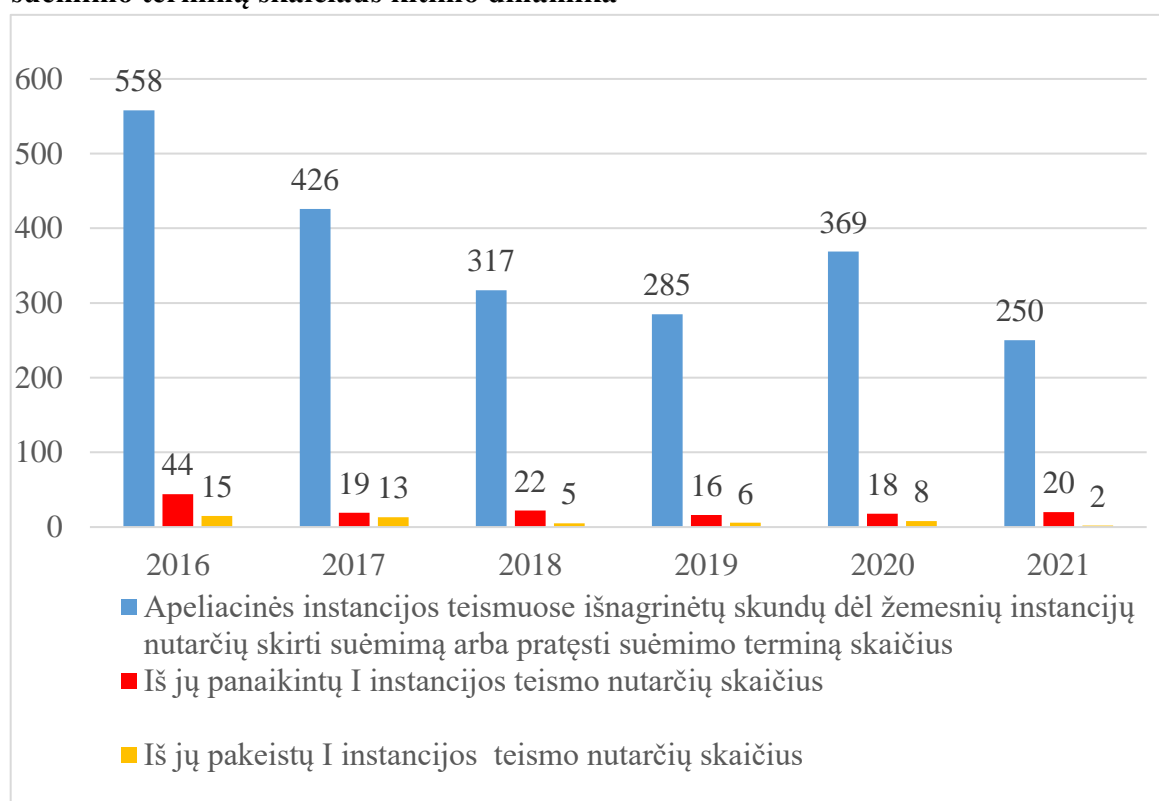

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: 2022 m. gruodžio 15 d. Nacionalinės teismų administracijos pateiktais statistiniais duomenimis.

Teisminė kontrolė egzistuoja ne tik tada, kai yra būtina sankcionuoti kardomosios priemonės skyrimą ir taikymą, tačiau ir tais atvejais, kai nagrinėjami skundai dėl žemesnės instancijos teismų nutarčių skirti kardomąją priemonę arba pratęsti jos terminą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tik 4-8% pirmosios instancijos teismo nutarčių išnagrinėtų 2016-2021 metais apeliacinės instancijos teismuose dėl suėmimo skyrimo ar suėmimo termino pratęsimo buvo panaikinta. Dar mažesnė dalis (1-3%) pirmosios instancijos nutarčių apeliacinės instancijos teismuose buvo pakeistos (žr. 2 paveikslą).

2 paveikslas. **2016-2021 metais Lietuvos apeliacinės instancijos teismuose išnagrinėtų skundų dėl žemesnės instancijos teismų nutarčių skirti suėmimą arba pratęsti suėmimo terminą skaičiaus kitimo dinamika**

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: 2022 m. gruodžio 15 d. Nacionalinės teismų administracijos pateiktais statistiniais duomenimis.

Darytina išvada, kad suėmimo skyrimo ir taikymo teisminei kontrolei reikėtų skirti daugiau dėmesio ir ją stiprinti, kadangi 9 iš 10 prokurorų skundų dėl suėmimo skyrimo arba suėmimo termino pratęsimo apylinkių teismuose yra tenkinami visiškai arba iš dalies. Kita vertus, prokurorų skundų tenkinimo skaičius gali rodyti, kad prokurorų pareiškimai skirti suėmimą arba pratęsti suėmimo taikymo terminą yra teisėti bei pagrįsti. Tuo tarpu 1 iš 10 skundų dėl pirmosios instancijos teismų nutarčių, priimtų dėl suėmimo skyrimo ar suėmimo termino pratęsimo, taip pat rodo tam tikrą teisminės kontrolės efektyvumo

tobulinimą apeliacinės instancijos teismuose. Be kita ko, pirmosios instancijos teismo nutarčių panaikinimo ir pakeitimo skaičiaus santykis su skundų išnagrinėjimo apeliacinės instancijos teismuose skaičiumi gali rodyti pirmosios instancijos teismų nutarčių teisėtumą, pagrįstumą bei proporcingą suėmimo skyrimą ar suėmimo termino pratęsimą.

BPK 122 straipsnio 1 dalyje nustatytas suėmimo pagrindas, kuris traktuojamas kaip pagrįstas manymas, kad įtariamasis: 1) bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo; 2) trukdys procesui; 3) darys naujus nusikaltimus. Be kita ko, teisiniame reglamentavime nustatyti kriterijai, kuriais vadovaujantis yra argumentuojamas suėmimo pagrindas bei nurodomi motyvai, kuriais yra grindžiamas šios kardomosios priemonės proporcingumas.

Kai pagrįstai manoma, kad įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, suėmimas gali būti paskirtas atsižvelgiant į įtariamojo šeiminių padėtį, nuolatinę gyvenamąją vietą, darbo santykius, sveikatos būklę, ankstesnę teistumą, ryšius užsienyje ir kitas aplinkybes (BPK 122 straipsnio 2 dalis). Pagal formuojamą teismų praktiką nusikaltimo sunkumas ir sankcijoje nustatyta griežta laisvės atėmimo bausmė priskiriamos BPK 122 straipsnio 2 dalyje nurodytai „kitų aplinkybių“ sąvokai (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. birželio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-178-579/2022). Pažymėtina, kad gresianti laisvės atėmimo bausmė nėra absoliuti sąlyga taikyti griežčiausią kardomąją priemonę, tačiau jos pakanka pagrįstam manymui, kad įtariamasis (kaltinamasis, nuteistasis) bėgs (slėpsis) nuo teismo, kai byloje yra ir kitų faktinių aplinkybių, pagrindžiančių šį manymą (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-358-851/2022). Teismų sprendimuose taip pat nurodoma, kad įtariamasis (kaltinamasis, nuteistasis), neturėdamas stiprių šeiminių-ekonominių-socialinių ryšių Lietuvoje, suvokdamas gresiančios atsakomybės bei bausmės pobūdį, gali bėgti (slėptis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. rugpjūčio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-263-851/2022). Analizuodamas BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytam pagrindui nustatyti reikšmingas aplinkybes, nurodytas minėto straipsnio 2 dalyje, teismas sprendžia, jog kaltinamojo šeiminių padėtis, nesant stiprių, nepertraukiamų socialinių ryšių, turinčių teigiamą poveikį suimtajam, nutrūkę darbo santykiai, ankstesni pastarojo teistumai bei nustatyti švelnesnių kaltinamojo atžvilgiu taikytų kardomųjų priemonių pažeidimai, šias aplinkybes įvertinus gresiančios griežtos bausmės kontekste, rodo realią kaltinamojo pasislėpimo riziką (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. birželio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-183-898/2022). Pažymėtina, kad 2013 m. Žmogaus teisių stebėjimo instituto atlikto tyrimo duomenimis kaip viena iš suėmimo skyrimo sąlygų

nurodoma – per mažai informacijos apie tam tikras aplinkybes (t. y. deklaruotos ar registruotos gyvenamos vietos nebuvimas arba atvejai, kai nėra registruotos santuokos, bet asmuo nurodo, kad gyvena su kitu asmeniu ir auginą bendrą vaiką, dažniausiai laikomi nepatikima informacija, todėl tokiu atveju įprasta praktika yra tiesiog „nerizikuoti“ ir pasirinkti suėmimą, atmetus švelnesnių kardomųjų priemonių galimybę) (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013, p. 11). Tai rodo, kad tam tikrų aplinkybių (t. y. faktinio gyvenimo su kitu asmeniu, bendro vaiko turėjimo, nuolatinės gyvenamosios vietos) nustatymas, per gana trumpą laikino sulaikymo laiką (48 valandas), yra sudėtingas, todėl teismo galimybė įvertinti, ar suėmimas iš tiesų yra proporcinga ir būtina kardomoji priemonė, yra apsunkinta laiko atžvilgiu. (*Ibid.*, p. 11). Kriminologijos moksle pažymima, kad bėgimas nuo teisėsaugos yra didelis stresas, kurį ne kiekvienas gali atlaikyti ir jam pasiryžti, reikalauja organizuotumo, psichologinio tvirtumo ir pasiruošimo (kuo dažnas įtariamasis nepasižymi), tai kainuoja (tiek gyvenimas slapstantis, negalint visavertiškai įsiliesti į socialinį gyvenimą, tiek gražinimo į Lietuvą operacija), o turint galvoje Europos arešto orderio efektyvumą – bėgimas daugeliu atvejų pasmerktas nesėkmei ir garantuoja sugrąžinto įtariamojo suėmimą (Bikelis, 2018, p. 20). Taigi, teismas, sprenddamas, ar įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, atsižvelgia į minėtus teisiniame reglamentavime įtvirtintus ir teismų praktikos formuojamus kriterijus ir motyvuoja sprendimą dėl asmens suėmimo.

Kai pagrįstai manoma, kad įtariamasis trukdys procesui, suėmimas gali būti paskirtas, jei yra duomenų, jog įtariamasis pats ar per kitus asmenis gali bandyti: 1) paveikti nukentėjusiuosius, liudytojus, ekspertus, kitus įtariamuosius, kaltinamuosius ar nuteistuosius; 2) sunaikinti, paslėpti ar suklastoti daiktus bei dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti teisme (BPK 122 straipsnio 3 dalis). Skiriant suėmimą pagal šį rečiausiai taikomą pagrindą, teismuose reikalaujama labai konkrečių retrospektyvių duomenų, kurie pagrįstų trukdymo procesui riziką, o duomenys, kurie tik leistų prognozuoti tokį elgesį, nelaikomi pakankamais (Bikelis, 2018, p. 21). Tai patvirtina ir aukštesniųjų teismų sprendimai panaikinantys žemesniųjų teismų paskirtas kardomasias priemones – suėmimus, atsižvelgiant į tai, kad nebuvo vadovaujamasi proporcingumo principu ir įvertinama būtinybė paskirti švelnesnę kardomąją priemonę. Pavyzdžiui, žemesnės instancijos teismas, skirdamas nuteistajam M. K. suėmimą, neargumentavo ne tik šios kardomosios priemonės skyrimo pagrindų, bet taip pat nenurodė jokių motyvų, kodėl nagrinėjamu atveju švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų (Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. vasario 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-17-870/2023). Be kita ko, aukštesniojo teismo

vertinimu, nagrinėjamu atveju teismas byloje susiklosčiusią situaciją įvertino formaliai ir sprendimą dėl suėmimo skyrimo priėmė skubotai, manydamas, kad M. K. paskirtos kardomosios priemonės (rašytinis pasižadėjimas neišvykti, įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje ir dokumentų paėmimas) nėra pakankamos BPK 119 straipsnyje numatytiems tikslams pasiekti, neišnaudojo galimybės paskirti griežtesnę kardomąją priemonę (užstatą, namų areštą ar intensyvią priežiūrą) arba kelias iš jų, o iš karto paskyrė griežčiausią kardomąją priemonę – suėmimą (Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. vasario 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-17-870/2023). Proporcingumo principo nesilaikymą dėl šio suėmimo pagrindo aukštesnysis teismas konstatavo ir kitoje byloje, pažymėjęs, kad trukdymo procesui pavojus buvo grindžiamas tuo, kad baudžiamoji byla su kaltinamuoju aktu dar tik perduota teismui, o jos perdavimo teisiamajam posėdžiui klausimas dar nėra išspręstas, todėl kaltinamasis gali bandyti paveikti susijusius asmenis, tačiau jokių objektyvių duomenų, kad kaltinamasis, būdamas nesuimtas, būtų bandęs trukdyti procesui, bandydamas sunaikinti svarbius daiktus ar dokumentus, taip pat pats ar per kitus asmenis paveikti nukentėjusiuosius, liudytojus ar kitus kaltinamuosius, galinčius duoti reikšmingus parodymus nagrinėjamai baudžiamajai bylai, skundžiamoje nutartyje nėra pateikiama, nepaisant to, kad EŽTT formuojamoje praktikoje pabrėžiama, jog suėmimo skyrimo pagrindai turi būti tinkamai pagrįsti, o teismo argumentai šiuo klausimu negali būti abstraktūs, bendri ar stereotipiški (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugpjūčio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-200-658/2021).

Kai pagrįstai manoma, kad įtariamasis darys naujus nusikaltimus, suėmimas gali būti paskirtas, jei yra duomenų, jog asmuo, įtariamasis padaręs vieną ar kelis labai sunkius ar sunkius nusikaltimus arba Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 178 straipsnio 2 dalyje, 180 straipsnio 1 dalyje, 181 straipsnio 1 dalyje, 187 straipsnio 2 dalyje numatytus apysunkius nusikaltimus, iki nuosprendžio priėmimo gali padaryti naujų labai sunkių, sunkių ar šioje dalyje nurodytų apysunkių nusikaltimų, taip pat jei yra duomenų, kad būdamas laisvėje asmuo, įtariamasis grasinimu ar pasikėsinimu padaryti nusikaltimą, gali tą nusikaltimą padaryti (BPK 122 straipsnio 4 dalis). Teismų praktikoje pripažįstama, kad šį suėmimo pagrindą gali patvirtinti informacija apie to asmens teistumą, jo vaidmenį padarant nusikaltimus, įtarimas kelių nusikaltimų padarymu, pragyvenimo lėšų gavimas iš nusikalstamos veiklos bei kiti duomenys (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-372-1076/2022).

Darytina išvada, kad proporcingumo principas skiriant ir taikant suėmimą yra atskleidžiamas teismo sprendimo aprašomojoje dalyje, kurioje yra argumentuotai pagrindžiama arba paneigiama suėmimo skyrimo būtinybė, atsižvelgiant į konkrečias bylos

aplinkybes. Nors teisinio reglamentavimo abstrakčios ir vertinamojo pobūdžio formuluotės („pagrįstas manymas“; „įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo“; „trukdys procesui“; „darys naujus nusikaltimus“) yra atskleidžiamos įstatyme ir teismų praktikoje, tačiau šių formuluočių pobūdis teisės taikymo ir aiškinimo subjektui suponuoja, kad kiekvienu atveju turi būti prognozuojamas (nuspėjamas) tikėtinas asmens elgesys ateityje. Teismo sprendimas dėl suėmimo skyrimo yra grindžiamas duomenimis apie įtariamojo asmenybę, jo šeiminių-ekonominių-socialinių ryšių Lietuvoje stiprumą, galimai padaryto nusikaltimo sunkumą ir kitas suėmimui reikšmingas aplinkybes, siekiant pagrįsti suėmimu suvaržytos asmens judėjimo laisvės proporcingumą siekiamam šios kardomosios priemonės tikslui.

BPK 122 straipsnio 8 dalyje nustatyta, kad suėmimas gali būti skiriamas tik tiriant ir nagrinėjant bylas dėl nusikaltimų, už kuriuos baudžiamasis įstatymas numato griežtesnę negu vienerių metų laisvės atėmimo bausmę. Pavyzdžiui, vienoje iš Vilniaus apygardos teismo nutarčių pažymėta, kad svarbu ir tai, kad už nusikaltimo, numatyto BK 178 straipsnio 1 dalyje, padarymą baudžiamasis įstatymas numato griežtesnę nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmę, t. y. už šio nusikaltimo padarymą gali būti skiriamas ir laisvės atėmimas iki trejų metų (*past.* – suėmimo skyrimo sąlyga, numatyta BPK 122 straipsnio 8 dalyje) (Vilniaus apygardos teismo 2021 m. rugsėjo 9 d. nutartis byloje Nr. 1S-249-1121/2021). Kitoje byloje taip pat konstatuota, kad už nusikaltimo, numatyto BK 138 straipsnio 1 dalyje, padarymą baudžiamasis įstatymas numato griežtesnę nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmę, t. y. už šio nusikaltimo padarymą gali būti skiriamas ir laisvės atėmimas iki trejų metų (Vilniaus apygardos teismo 2022 m. sausio 24 d. nutartis byloje Nr. 1S-47-1121/2022). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 138 straipsnio 1 dalies ir 178 straipsnio 1 dalies sankcijose nurodoma, kad už padarytus nusikaltimus gali būti baudžiama ne tik laisvės atėmimu iki trejų metų, bet atitinkamai ir laisvės apribojimu, areštu (vagystės atveju – papildomai numatyti viešieji darbai ir bauda). Šiuo atveju teismai, taikydami BPK 122 straipsnio 8 dalį, vertina ar BK Specialiosios dalies straipsnių sankcijose yra numatyta griežtesnė negu 1 metų laisvės atėmimo bausmė. Atlikus BK Specialiosios dalies 267 straipsnių analizę, nustatyta, kad net už 402 iš 421 nusikaltimų padarymą gali būti baudžiama griežtesne negu vienerių metų laisvės atėmimo bausme. Tai reiškia, kad už BK apibrėžtų 95% (402) nusikaltimų padarymą gali būti skiriamas suėmimas, o už likusių 5% (19) – negali būti skiriamas suėmimas, nes BK straipsnių sankcijose maksimali laisvės atėmimo riba yra nustatyta iki 1 metų. Pagal šiuo metu galiojantį teisinį reglamentavimą suėmimas nėra skiriamas už baudžiamuosius nusikaltimus ir nesunkius nusikaltimus už kuriuos baudžiamasis įstatymas numato

švelnesnę negu vienerių metų laisvės atėmimo bausmę. Darytina išvada, kad už daugumos (beveik visų) nusikaltimų padarymą teismas gali skirti suėmimą, tačiau už nesunkių nusikaltimų, pasižyminčių nedideliu pavojingumo laipsniu, padarymą įstatymų leidėjas teisiniame reglamentavime nesuteikia galimybės taikyti suėmimą, nes suėmimas, kaip *ultima ratio* priemonė, būtų vertintina kaip neproporcinga galimai padaryto nusikaltimo sunkumui.

Proporcingumo principo laikymosi įvertinimui svarbu nustatyti, ar suėmimo trukmė buvo proporcinga BPK 119 straipsnyje numatytiems tikslams pasiekti, be kita ko, ar suėmimo taikymas buvo nutrauktas, kai tai tapo nereikalinga. BPK 127 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad suėmimas negali būti taikomas ilgiau kaip šešis mėnesius. Konkretų suėmimo terminą nustato ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartyje skirti suėmimą, tačiau iš karto suėmimas negali būti paskirtas ilgesniam kaip trijų mėnesių terminui, o nepilnamečiui iš karto suėmimas negali būti paskirtas ilgesniam kaip dviejų mėnesių terminui. Suėmimo terminą pratęsti, bet ne ilgiau kaip iki šešių mėnesių, o nepilnamečiams – ne ilgiau kaip iki keturių mėnesių gali tas pats arba kitas tos pačios, o kai teismas sudarytas iš teismo rūmų, – tų pačių teismo rūmų ikiteisminio tyrimo teisėjas ar kitos apylinkės teismo arba to teismo kitų teismo rūmų ikiteisminio tyrimo teisėjas (BPK 127 straipsnio 1 dalis). Dėl ypatingo bylos sudėtingumo ar didelės apimties suėmimo terminą apygardos teismo teisėjas gali pratęsti, bet ne ilgiau kaip iki trijų mėnesių, o nepilnamečiams – ne ilgiau kaip iki dviejų mėnesių. Suėmimo terminas gali būti pratęstas pakartotinai, bet ikiteisminio tyrimo metu terminas negali tęstis ilgiau kaip devynis mėnesius, o nepilnamečių suėmimo terminas – ne ilgiau kaip šešis mėnesius. Bylose dėl sunkių ar labai sunkių nusikaltimų, taip pat bylose, kuriose nusikalstamų veikų padarymu įtariamai ar kaltinami bendrininkų grupės, organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariai, arba kai asmenys suimti užsienio valstybėje, ikiteisminio tyrimo metu suėmimo terminas negali tęstis ilgiau kaip aštuoniolika mėnesių, o nepilnamečių suėmimo terminas – ilgiau kaip dvylika mėnesių (BPK 127 straipsnio 2 dalis). Teisiniame reguliavime išvelgtinas ir proporcingumo principo įgyvendinimas, į kurį prokuroras privalo atsižvelgti paduodamas pareiškimą teismui dėl suėmimo pratęsimo, t. y. jei pratęsus suėmimo terminą bendra suėmimo trukmė viršytų šešis mėnesius, nepilnamečiams paskirto ar pratęsto suėmimo trukmė viršytų keturis mėnesius arba jei suėmimas trunka ilgiau kaip šešis mėnesius, o nepilnamečių suėmimas – ilgiau kaip keturis mėnesius, prokuroro pareiškime turi būti pateikti faktiniai duomenys ir motyvai, kodėl byla laikytina ypač sudėtinga ar didelės apimties, ir išvardyti pagrindiniai ikiteisminio tyrimo veiksmai, atlikti po suėmimo paskyrimo ar suėmimo termino paskutinio pratęsimo (BPK 127 straipsnio 4 dalis). Prokuroro pareiškimo pagrįstumą

pratęsti suėmimo terminą motyvuotai įvertina teisėjas, kuris, vadovaudamasis proporcingumu principu, atlieka šios kardamosios priemonės kontrolę. Teisėjas priima nutartį nepratęsti suėmimo termino, jei nustato, kad per paskutinius du kardamosios priemonės – suėmimo taikymo mėnesius nebuvo imtasi visų įstatymuose numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika, ir prokuroras nenurodė jokių objektyvių priežasčių, dėl kurių tai nebuvo daroma (BPK 127 straipsnio 7 dalis). Šiuo atveju teismas vertina, ar prokuroro pareiškimas pratęsti asmens judėjimo laisvės suvaržymą yra proporcingas ir, ar suėmimo laikotarpiu buvo atliekami tam tikri procesiniai veiksmai. Taigi, tiek prokuroras, pateikdamas teismui pareiškimą dėl suėmimo pratęsimo, tiek teismas, išnagrinėjęs prokuroro paduotą pareiškimą, turi procesiniuose dokumentuose nurodyti motyvus ir argumentuotai pagrįsti suėmimo pratęsimo taikymo būtinumą ir proporcingumą.

Lietuvos teismų praktikoje, vertinant proporcingumo principo laikymąsi skiriant ir taikant suėmimą yra remiamasi ir EŽTT jurisprudencija, kurioje nurodoma, kad suėmimo trukmės pagrįstumas turi būti vertinamas be išimties kiekvieną kartą sprendžiant suėmimo termino pratęsimo klausimą. Atsižvelgiant į EŽTT praktiką, suėmimo trukmės pagrįstumas turi būti įvertinamas kiekvienoje byloje atsižvelgiant į konkrečias jos savybes. Besitęsiantis suėmimas konkrečioje byloje gali būti pateisinamas tik esant aiškioms tikro viešojo intereso apraiškoms, kuris, įvertinus nekaltumo prezumpciją, nusveria teisę į laisvę (EŽTT 2002 m. kovo 21 d. sprendimas byloje *Stašaitis prieš Lietuvą*). Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 5 d. nutartyje teisėjų kolegija padarė išvadą, kad kaltinamajam G. J. taikoma griežčiausia kardomoji priemonė – suėmimas jau daugiau negu ketverius metus, vertinant šioje baudžiamojoje byloje jam inkriminuotas nusikalstamas veikas, yra neproporcinga nei kardomųjų priemonių tikslų aspektu, nei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintų pamatinių žmogaus teisių aspektu. Teisėjų kolegija taip pat nurodė, kad nors ši byla yra didelės apimties – ją sudaro daugiau kaip 80 tomų, nusikalstamų veikų padarymu yra kaltinami 17 asmenų, nagrinėjamos veikos, kurios galimai buvo įvykdytos veikiant organizuota grupe, ir ne tik Lietuvos Respublikoje, tačiau, kaip matyti iš ankstesnių apygardos teismo nutarčių ir iš skundžiamos nutarties, pratęsiant suėmimo terminą ypač akcentuojama aplinkybė, kad kitame ikiteisminiame tyrime, kuris šiuo metu jau yra irgi perduotas teismui su kaltinamuoju aktu, G. J. kaltinamas dar sunkesnių nusikaltimų, galinčių užtraukti net laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, padarymu. Pažymėtina, kad toje pagrindinėje byloje G. J. jokia kardomoji priemonė nėra paskirta (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-132-449/2022). Lietuvos apeliacinis teismas šioje nutartyje taip pat konstatavo, kad

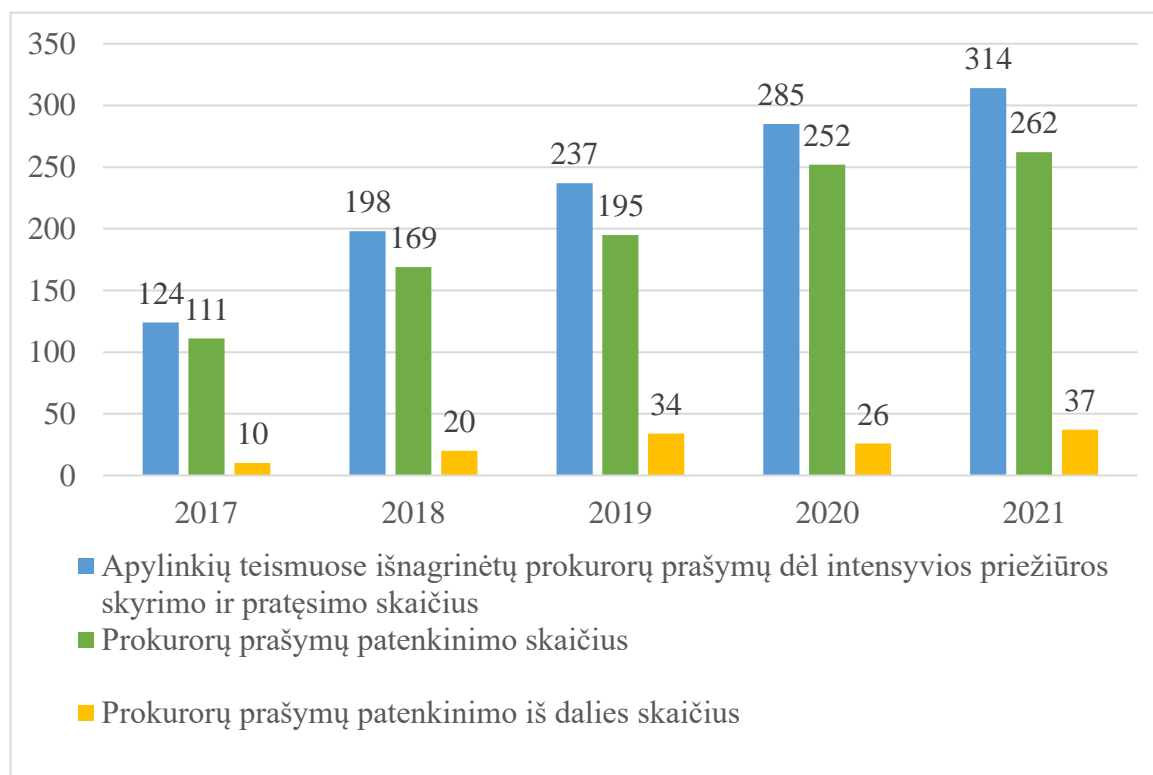
kaltinamajam G. J. nuo 2018 m. balandžio 17 d. taikoma griežčiausia kardomoji priemonė – suėmimas būtent dėl užsitęsusio šios bylos nagrinėjimo jau tapo neproporcinga, nepateisinama ir esmingai pažeidžianti įstatymo garantuojamas kaltinamojo teises, todėl G. J. 3 mėnesiams pratęstą suėmimo terminą pakeitė ir sutrumpino iki 1 mėnesio. Tuo tarpu kitoje Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 9 d. nutartyje pažymėta, kad nors teismas skundžiamoje nutartyje konstatavo, kad taikomo suėmimo terminas atitinka BPK 127 straipsnio 11 dalies nuostatą, kurioje numatyta, kad viso baudžiamojo proceso metu suėmimas negali trukti ilgiau kaip du trečdalius didžiausios laisvės atėmimo bausmės, baudžiamajame įstatyme nustatytos už sunkiausią nusikaltimą, dėl kurio tirama ir nagrinėjama byla, tačiau, teisėjų kolegijos nuomone, toks ilgas suėmimo termino tęsimas jau gali suponuoti išankstinę nuomonę dėl kaltinamojo kaltumo padarius nusikalstamas veikas ir jo nubaudimo (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-139-449/2022). Priešingai nei anksčiau minėtose nutartyse, Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš nutarčių yra įvertinęs, kad tokios suėmimo taikymo trukmės, kai suėmimas buvo pratęstas iki 11 mėnesių, nėra pagrindo vertinti kaip aiškiai neproporcingos, nes nei bendra suėmimo taikymo M. J. trukmė, nei skundžiama teismo nutartimi kaltinamajam nustatytas suėmimo taikymo terminas nėra per ilgas ir yra adekvatus bylos eigai (ikiteisminis tyrimas baigtas ir baudžiamoji byla su kaltinamuoju aktu perduota nagrinėti teismui) kaltinamojo galimai padarytų nusikalstamų veikų sunkumui, asmenybės pavojingumui bei viešojo intereso užtikrinimui (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. lapkričio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-326-1020/2022). Teismų praktikoje, be kita ko, yra vertinama, ar suėmimo pratęsimo terminas, atsižvelgus į bendrą suėmimo taikymo trukmę, nėra per ilgas, yra adekvatus jam pareikštų kaltinimų sunkumui, bylos eigai ir pan. (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-215-1020/2022). Taigi, proporcingumo principo laikymasis yra svarbus ne tik suėmimo skyrimo metu, bet ir pratęsiant šios kardamosios priemonės taikymo terminą, todėl kiekvienu atveju, pratęsiant suėmimo terminą, svarbu įvertinti suėmimo pagrindų egzistavimą ir galimybę užtikrinti suėmimu siekiamus tikslus švelnesnėmis ir mažiau asmens teises ir laisves varžančiomis kardomosiomis priemonėmis nei suėmimas.

2.2. Intensyvi priežiūra

Intensyvi priežiūra yra švelnesnė už suėmimą kardomoji priemonė, kadangi asmens judėjimo laisvės suvaržymas yra mažesnis negu suėmimo metu. 2020-2022 metų laikotarpiu intensyvi priežiūra buvo 8 (aštunta) pagal taikomumą kardomoji priemonė Lietuvoje. Pažymėtina, kad 82-89% išnagrinėtų prokurorų prašymų 2017-2021 metais Lietuvos apylinkių teismuose buvo visiškai patenkinti, tuo tarpu 8-14% prokurorų prašymų buvo patenkinti iš dalies. Atkreiptinas dėmesys, kad per 2017-2021 metus 95-98% prokurorų prašymų skirti intensyvią priežiūrą arba pratęsti intensyvios priežiūros terminą buvo patenkinti visiškai arba iš dalies (žr. 3 paveikslą). Statistiniai duomenys rodo efektyvios teisminės kontrolės tobulinimo galimybes, tačiau, tuo pačiu konstatuojamas prokurorų pareiškimų teisėtumas, pagrįstumas ir proporcingas intensyvios priežiūros skyrimas ir taikymas.

3 paveikslas. 2017-2021 metais Lietuvos apylinkių teismuose išnagrinėtų prokurorų prašymų dėl intensyvios priežiūros skyrimo ir pratęsimo skaičiaus dinamika

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: 2022 m. gruodžio 15 d. Nacionalinės teismų administracijos pateiktais statistiniais duomenimis.

Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. gruodžio 1 d. įsakymu Nr. I-306 patvirtintų rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės patvirtinimo

(toliau – Rekomendacijos) 23 punkte įtvirtinta, kad intensyvi priežiūra yra antroji pagal griežtumą kardomoji priemonė, kuria, vykdant įtariamojo kontrolę elektroninėmis stebėjimo priemonėmis, ribojama asmens laisvė. Intensyvią priežiūrą ikiteisminio tyrimo metu prokuroro prašymu paskiria ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartimi. Rekomendacijų 26 punkte nustatyta, kad prašyme skirti intensyvią priežiūrą, be BPK 125 straipsnio 2 dalyje numatytų aplinkybių, prokuroras nurodo siūlomas nustatyti sąlygas, t. y. įtariamajam nustatytiną privalomą dienotvarkę (buvimo namuose, darbovietėje laikas, vykimo maršrutai ir kt.), kitas sąlygas (pvz., asmenys, su kuriais draudžiama bendrauti, jeigu jiems visiems taikoma intensyvi priežiūra) ir siūlytiną kardomosios priemonės taikymo terminą. Intensyvios priežiūros terminą nustato ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nutartyje skirti intensyvią priežiūrą, tačiau iš karto intensyvi priežiūra negali viršyti šešių mėnesių. Šis terminas ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi gali būti pratęstas iki trijų mėnesių. Pratęsimų skaičius neribojamas (BPK 131¹ straipsnio 4 dalis). Taip pat pažymėtina ir tai, kad siūlydamas nustatytinas intensyvios priežiūros sąlygas ir parinkdamas jų griežtumą prokuroras turi atsižvelgti į nusikalstamos veikos sunkumą, jos padarymo aplinkybes, įtariamojo asmenybę ir kitas aplinkybes (Rekomendacijų 26 punktas). Rekomendacijų 29 punkte nustatyta, kad ikiteisminį tyrimą atliekanti įstaiga, gavusi ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties, kuria paskirta intensyvi priežiūra, nuorašą tą pačią dieną elektroninėmis ar kitokiomis ryšio priemonėmis ją pateikia teritorinei policijos įstaigai. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2014 m. gruodžio 15 d. įsakymu Nr. 1V-863 patvirtintų intensyvios priežiūros vykdymo ir kontrolės taisyklių (toliau – Taisyklės) 2 punkte nustatyta, kad intensyvią priežiūrą vykdančios teritorinės policijos įstaigos elektroninėmis stebėjimo priemonėmis kontroliuoja, ar asmenys, kuriems paskirta intensyvi priežiūra, nepažeidžia ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartyje nustatytų intensyvios priežiūros sąlygų ir laikosi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131¹ straipsnio 6 ir 7 dalyse nustatytų pareigų (dėvėti elektroninį stebėjimo įtaisą ir laikytis nustatytos dienotvarkės) ir draudimų (draudžiama nusiimti, gadinti ar sunaikinti elektroninį stebėjimo įtaisą).

Šios kardomosios priemonės skyrimo metu, be kita ko, turi būti laikomasi proporcingumo principo ir įvertinama, ar egzistuoja intensyvios priežiūros vykdymui ir kontrolei būtinos techninės sąlygos. Kritikuotinas minėtų Taisyklių 5 punktas, kuriame nurodoma, kad gavęs ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartį, kurioje nustatytos intensyvios priežiūros sąlygos, įgaliotas teritorinės policijos įstaigos pareigūnas nedelsdamas kartu su kontroliuojamu asmeniu vyksta į kontroliuojamo asmens gyvenamąją vietą, kur įsitikina, ar yra techninės galimybės (elektra, judrusis (mobilusis) ryšys ir kt.) sumontuoti stacionarų elektroninį stebėjimo įtaisą ir užtikrinti jo veikimą. Atkreiptinas

dėmesys į tai, kad šias technines galimybes teritorinės policijos pareigūnas patikrina tik gavęs ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartį. Pavyzdžiui, jeigu pareigūnas nustato, kad nėra techninių galimybių sumontuoti stacionarų elektroninį stebėjimo įtaisą, tuomet nėra galimybių vykdyti ir intensyvią priežiūrą. Šiuo atveju tai reikštų, kad visi iki tol atlikti veiksmai (t. y. įtariamojo duomenų, svarbių dienotvarkei sudaryti, pateikimas ir patikrinimas, prokuroro siūlymas nustatyti intensyvios priežiūros sąlygas, kreipimasis į teismą dėl šios kardamosios priemonės paskyrimo) neturėtų prasmės. Atkreiptinas dėmesys, kad Rekomendacijų 24 punkte yra įtvirtintas priešingas reguliavimas negu minėtų Taisyklių 5 punkte, kuris nurodo, kad prieš pateikiant prašymą skirti intensyvią priežiūrą, būtina išsiaiškinti, ar yra techninės galimybės taikyti šią kardomąją priemonę. Reikalingus duomenis patikrina ir generalinio prokuroro nustatytos formos pažymą apie intensyvios priežiūros technines taikymo galimybes prokurorui pateikia teritorinės policijos įstaigos pareigūnas, kuriam pavesta ši funkcija. Darytina išvada, kad Rekomendacijų 24 punkte nustatytas reguliavimas yra tinkamas, kadangi prokuroras, įvertinęs, kad šia kardomąja priemone bus pasiekti BPK 119 straipsnyje nurodyti tikslai, ir nusprendęs ją taikyti, turi būti iš anksto informuotas apie technines galimybes dėl intensyvios priežiūros vykdymo ir jos kontrolės. Siūlytina, Taisyklių 5 punktą išdėstyti nauja redakcija: „Gavęs prokuroro pavedimą nustatyti, ar yra techninės galimybės taikyti intensyvią priežiūrą, įgaliotas policijos įstaigos pareigūnas nedelsdamas kartu su kontroliuojamu asmeniu vyksta į kontroliuojamo asmens gyvenamąją vietą, kur įsitikina, ar yra techninės galimybės (elektra, judrusis (mobilusis) ryšys ir kt.) sumontuoti stacionarų elektroninį stebėjimo įtaisą ir užtikrinti jo veikimą. Įgaliotas policijos įstaigos pareigūnas informuoja prokurorą, pateikdamas generalinio prokuroro nustatytos formos pažymą apie intensyvios priežiūros technines taikymo galimybes“. Tuo tarpu Taisyklių 6 punktą tikslinga išdėstyti nauja redakcija, nustatant, kad, stacionarus elektroninio stebėjimo įtaisas sumontuojamas gavus ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartį, kurioje nustatytos intensyvios priežiūros sąlygos: „Įgaliotas policijos įstaigos pareigūnas, gavęs ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartį, kurioje nustatytos intensyvios priežiūros sąlygos, kontroliuojamo asmens gyvenamojoje vietoje nedelsdamas sumontuoja stacionarų elektroninį stebėjimo įtaisą ir pritvirtina prie kontroliuojamo asmens mobilų elektroninį stebėjimo įtaisą“.

Kardomoji priemonė – intensyvi priežiūra, paprastai taikoma siekiant išvengti kaltinamojo pasislėpimo rizikos ir neužkerta fizinių galimybių daryti naujas nusikalstamas veikas (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-120-579/2022). Tai reiškia, kad, nors asmens laisvė yra tam tikra apimtimi suvaržyta, tačiau asmuo, kuriam yra paskirta intensyvi priežiūra, gali daryti naujas

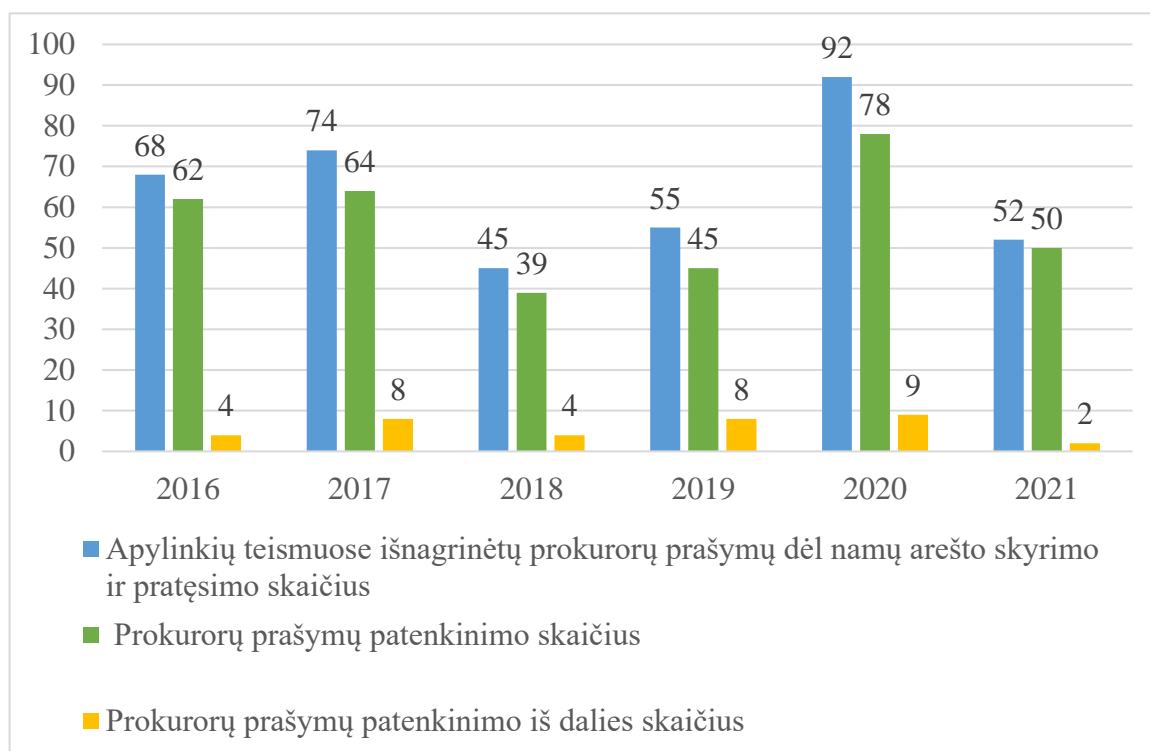
nusikalstamas veikas būdamas laisvėje. Teismų praktikoje intensyvios priežiūros metu nustatytų sąlygų nesilaikymas suponuoja tai, kad tolesnis intensyvios priežiūros taikymas nėra tikslingas, kadangi negalima pasiekti BPK 119 straipsnyje nustatytų tikslų, todėl atsiranda galimybė paskirti griežtesnę kardomąją priemonę (suėmimą). Teismų praktikoje intensyvi priežiūra laikytina neproporcinga kardomąją priemone, kuria negalima pasiekti BPK 119 straipsnyje nustatytų tikslų, kai asmuo nesilaikė intensyvios priežiūros metu nustatytų sąlygų. Pavyzdžiui, kaltinamasis jam paskirtos intensyvios priežiūros sąlygas pažeidė net 15 kartų (buvo užfiksuoti leidžiamos zonos pažeidimai, kaltinamasis laiku negrįždavo į namų zoną, nebuvo matoma kaltinamojo buvimo vieta, kaltinamasis nebuvo randamas jo gyvenamojoje vietoje, neatsiliepdavo į policijos pareigūnų telefoninius skambučius, neatidarydavo buto durų, buvo nepasiekiamas policijos pareigūnams, nevykdė policijos pareigūnų nurodymų, paliepiamų, taip pat nereagavo į policijos pareigūnų įspėjimus ir raginimus laikytis kardomosios priemonės sąlygų ir t. t.), todėl kaltinamajam teismo nutartimi kardomosios priemonės – dokumento paėmimas ir intensyvi priežiūra buvo pakeistos į griežtesnę kardomąją priemonę – suėmimą (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-286-626/2022). Teismų praktikoje taip pat pažymėta, kad dėl intensyvios priežiūros taikymo kaltinamajam gali kilti tam tikrų nepatogumų, tačiau, atsižvelgiant į nustatytas procesinės prievartos priemonės taikymo sąlygas, vertinama, ar nėra pagrindo išvadai dėl ribojimų proporcingumo principo pažeidimo (Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. vasario 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-12-487/2023). Taip pat teismų praktikoje aplinkybė, kad kaltinamasis kardomosios priemonės sąlygų nepažeidė, jau davė parodymus, traktuojama kaip nesudaranti pagrindo kardomosios priemonės (šiuo atveju intensyvios priežiūros) taikymo panaikinimui, juo labiau, jeigu byloje įrodymų tyrimas nėra baigtas ir atliekami tam tikri proceso veiksmai (pavyzdžiui, fonoskopinė ekspertizė) (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. liepos 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-212-487/2022). Pažymėtina, kad nors kardomosiomis priemonėmis nesiekama asmenį perauklėti ar priversti jį elgtis pavyzdžingai, tačiau teismų praktikoje pavyzdingas kaltinamojo elgesys *ipso facto* nesudaro pagrindo švelninti ar panaikinti taikomą kardomąją priemonę, o tik patvirtina, kad taikomos kardomosios priemonės užtikrina jomis siekiamų tikslų įgyvendinimą, todėl tolesnis jų taikymas yra pagrįstas (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. liepos 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-212-487/2022). Be kita ko, turi būti tinkamai atsižvelgiama į kaltinamojo dalyvavimą teisiniame procese, atvykimą į teisiamuosius posėdžius, piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis, intensyvios priežiūros pažeidimus, nes šie duomenys yra reikšmingi prognozuojant galimas rizikas procese ir sprendžiant antros pagal griežtumą kardomosios

priemonės tolimesnio taikymo būtinumą (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-347-843/2022). Taip pat vertinant proporcingumo principo laikymąsi, būtina įvertinti, ar kaltinamasis dėl jam taikomų apribojimų patiria tokius suvaržymus, kurie viršija teisingos pusiausvyros tarp taikomų prievartos priemonių ir siekiamo tikslo ribas, ar jie gali paveikti taip jo teises bei pareigas, jog gali kilti pavojus jo darbinei veiklai ar gyvavimo sąlygoms (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugpjūčio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-211-483/2018). Pripažįstama ir tai, kad taikant intensyvią priežiūrą, kaltinamasis su nedideliais, tačiau būtinais ribojimais gali iš esmės pilnavertiškai naudotis teise į darbą, bendrauti su šeima bei leisti laisvalaikį, todėl argumentai, susiję su elektroninio stebėjimo įtaiso dėvėjimo metu kylančiais fiziniais nepatogumais bei aplinkinių reakcija, nėra teisinis pagrindas naikinti šią kardomąją priemonę (Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. vasario 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-12-487/2023).

2.3. Namų areštas

2020-2022 metų laikotarpiu namų areštas buvo 10 (dešimta) pagal taikomumą kardomoji priemonė Lietuvoje. Prokurorų prašymų dėl namų arešto skyrimo ir termino pratęsimo skaičius 2016-2021 metais apylinkių teismuose neviršijo 100 atvejų per metus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 81-91% išnagrinėtų prokurorų pareiškimų dėl namų arešto skyrimo ir pratęsimo 2016-2021 metais Lietuvos apylinkių teismuose buvo patenkinta. Tuo tarpu 4-15% prokurorų prašymų buvo patenkinta iš dalies. 95-100% išnagrinėtų prokurorų prašymų 2016-2021 metais apylinkių teismuose dėl namų arešto skyrimo ir pratęsimo buvo visiškai arba iš dalies patenkinta (žr. 4 paveikslą). Tai reiškia, kad namų arešto teisminė kontrolė yra sąlyginai tapati analizuotų kardomųjų priemonių (suėmimo ir intensyvios priežiūros) teisminei kontrolei, kadangi apylinkių teismuose prokurorų prašymų skirti kardomąją priemonę ar pratęsti jos terminą visiškai ar iš dalies yra patenkinama absoliuti dauguma.

4 paveikslas. 2016-2021 metais Lietuvos apylinkių teismuose išnagrinėtų prokurorų prašymų dėl namų arešto skyrimo ir pratęsimo skaičiaus kitimo dinamika

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: 2022 m. gruodžio 15 d. Nacionalinės teismų administracijos pateiktais statistiniais duomenimis.

BPK 132 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad namų areštas yra įpareigojimas įtariamajam nustatytu metu būti savo gyvenamojoje vietoje, nesilankyti viešosiose vietose ir nebendrauti su tam tikrais asmenimis. Pagal BPK 132 straipsnio 2 dalį namų arešto paskyrimo klausimas sprendžiamas posėdyje, į kurį kviečiami prokuroras, įtariamasis ir jo gynėjas, o įtariamojo ar jo gynėjo neatvykimas be svarbių priežasčių nėra kliūtis skirti namų areštą. Nutartyje skirti namų areštą ir įpareigojant nustatytu metu būti savo gyvenamojoje vietoje turi būti nurodoma, koku laiku privaloma būti namuose (Goda *et al.*, 2011, p. 241). Tai, kad dažniausiai asmuo įpareigojamas būti namuose vėlai vakare ar naktį atskleidžia ir teismų praktika (*Ibid*, p. 241). Pavyzdžiui, kaltinamajam R. S. kardomoji priemonė – namų areštas – buvo pratęsta 3 mėnesių laikotarpiui, paliekant tuos pačius įpareigojimus, kurie buvo nustatyti skiriant jam namų areštą, t. y. būti nuolatinėje gyvenamojoje vietoje nuo 20.00 val. iki 8 val., jeigu tai nesuję su darbu ar su gydymusi stacionare. Kaltinamojo manymu, namų arešto sąlyga būti namie nuo 20 val. iki 8 val. yra per griežta jo atžvilgiu ir pažeidžia proporcingumo principą, nes jis dirba darbą slenkančiu grafiku, todėl darbdavys patiria papildomus nepatogumus išduodamas jam pažymas ir kitus dokumentus, tačiau aukštesnysis teismas pagrįstai atmetė šį kaltinamojo teiginį,

motyvuodamas, kad kaltinamajam nustatyta prievolė būti namuose nuo 20 val. iki 8 val. yra sąlyginė, t. y. kaltinamasis turi pareigą būti namuose nurodytu laiku, jei tai nėra susiję su darbu ar gydymusi stacionare, todėl darbinių pareigų atlikimas tuo laiku, kai kaltinamasis pagal nustatytą namų arešto sąlygą turi būti namuose, nebus tokios prievolės pažeidimas (Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-62-150/2017).

Rekomendacijų 32 punkte nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi paskirto namų arešto nustatytų sąlygų laikymosi kontrolę vykdo teritorinė policijos įstaiga. Rekomendacijų 35 punkte detalizuojama, kad policijos pareigūnas turi tiek kartų patikrinti kontroliuojamą asmenį, kiek nurodyta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje, tačiau jeigu nutartyje patikrinimų skaičius nenurodytas, kontroliuojamas asmuo turi būti tikrinamas savo gyvenamojoje vietoje ne rečiau kaip kartą per septynias dienas. Taigi, iš minėtų nuostatų galima daryti išvadą, kad policijos pareigūnas per savaitę turi bent vieną kartą atlikti namų arešto laikymosi kontrolę. BPK 132 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad įtariamasis yra įspėjamas, kad už namų arešto sąlygų pažeidimą jam gali būti paskirtas suėmimas arba intensyvi priežiūra, jei tam būtų pagrindas. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas vienoje byloje konstatavo, kad kaltinamajam taikoma kardomoji priemonė – namų areštas yra neproporcinga ir šia priemone nėra pasiekiami BPK 119 straipsnyje įtvirtinti tikslai. Kaltinamasis A. G. pažeidė namų arešto sąlygas, nes prieš teismo posėdžius teisme bendravo su kaltinamuoju, su kuriuo buvo uždrausta bendrauti, klausdamas, kokius šis ruošiasi duoti parodymus, siūlė neduoti parodymų prieš jį ir kitus kaltinamuosius, teigdamas, kad jie visi išeis į laisvę ir jam bus blogai, taip pat prieš teismo posėdį, bendravo su liudytojais, kuriems darė psichologinį spaudimą, tačiau pirmosios instancijos teismas teisingai konstatavo, jog šios aplinkybės leidžia daryti pagrįstą išvadą, kad būdamas laisvėje kaltinamasis A. G. gali ir toliau trukdyti procesui, todėl teisėtai ir pagrįstai kaltinamajam A. G. kardomąją priemonę – namų areštą pakeitė į griežčiausią kardomąją priemonę – suėmimą (Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-154/2011).

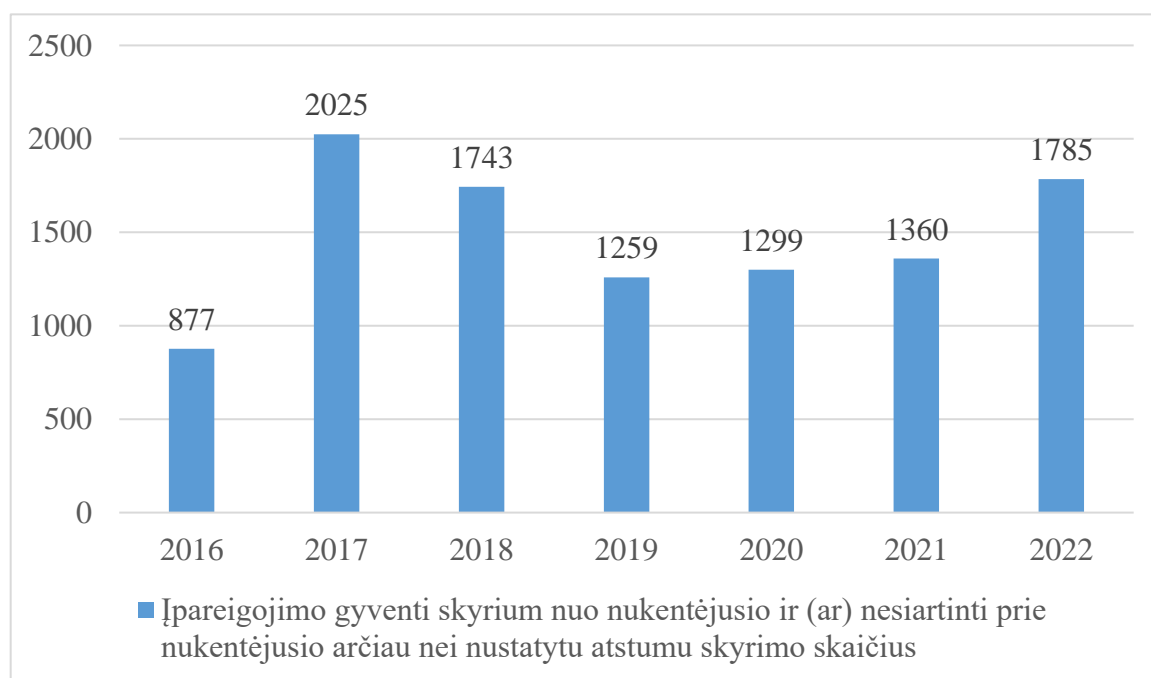
Apibendrintai galima teigti, kad namų arešto skyrimo ir taikymo praktika nėra gausi ir namų areštas išlieka viena iš rečiausiai taikomų kardomųjų priemonių. Nors įtariamasis, kuris yra įpareigojamas nustatytu metu būti savo gyvenamojoje vietoje, nesilankyti viešosiose vietose, patiria su asmens judėjimo laisve susijusių apribojimų, visgi šie apribojimai yra taikomi vakaro ir nakties metu, todėl laikytini proporcingais ir nesukeliantis papildomų sunkumų pilnavertiškam įtariamojo gyvenimui. Be kita ko, skiriant namų areštą, gali būti numatyta sąlyga, kad darbinių pareigų atlikimas ir gydymasis

stacionare tuo laiku, kai įtariamasis turi būti namuose, nebus įpareigojimo nustatytu metu būti savo gyvenamojoje vietoje pažeidimas.

2.4. Įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu

Kardomosios priemonės – įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu – skyrimo atvejų skaičius nuo 2017 iki 2019 metų Lietuvoje buvo sumažėjęs, tačiau 2019-2022 metais šios kardomosios priemonės skyrimo atvejų padaugėjo (žr. 5 paveikslą). Įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu 2020-2022 metų laikotarpiu buvo 6 (šešta) pagal taikomumą kardomoji priemonė.

5 paveikslas. **2016-2022 metais paskirtos kardomosios priemonės (įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu) skaičius kitimo dinamika Lietuvoje**

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: 2023 m. vasario 3 d. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktais statistiniais duomenimis.

BPK 132¹ straipsnio 1 dalyje įtvirtintas šios kardomosios priemonės skyrimo pagrindas – pagrįstas manymas, kad jis bandys neteisėtai paveikti nukentėjusįjį arba nukentėjusiajam ar kartu su juo gyvenantiems asmenims darys naujas nusikalstamas veikas.

Skiriant įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu, įtariamasis taip pat gali būti įpareigojamas bet kokia forma nebendrauti ir neieškoti ryšių su nukentėjusiuoju ir kartu su juo gyvenančiais asmenimis, taip pat nesilankyti nurodytose vietose, kuriose būna nukentėjusysis ar kartu su juo gyvenantys asmenys (BPK 132¹ straipsnio 1 dalis). Šia kardomąja priemone įstatymų leidėjas aukščiau iškelia visuomenės, ypač artimos aplinkos subjektų rato, saugumo interesą, todėl šiuo konkrečiu atveju siekiama visapusiškai apsaugoti nukentėjusiųjų interesus, eliminuoti bet kokią galimybę prieš nukentėjusįjį panaudoti neleistiną poveikį ar atlikti neteisėtus veiksmus, kas visgi yra svarbiau už nuteistajam ar jo artimiesiems tenkančius patirti kardomosios priemonės sukeltus laikinus nepatogumus (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-186-487/2020). Ši kardomoji priemonė nepilnamečiui įtariamajam gali būti skiriama tik išimtiniais atvejais, kai nėra galimybės kitomis kardomosiomis priemonėmis pasiekti BPK 119 straipsnyje įtvirtintų tikslų, išskyrus atvejus, kai paskyrus šią kardomąją priemonę nepilnametis turėtų būti atskirtas nuo tėvų ar kitų teisėtų atstovų (Rekomendacijų 40 punktas).

Pagal Rekomendacijų 44 punktą duomenimis, patvirtinančiais, kad įtariamasis bandys neteisėtai paveikti nukentėjusįjį, laikytina faktiniais bylos duomenimis patvirtinta informacija, rodanti, kad įtariamasis, siekdamas trukdyti procesui, pats ar per kitus asmenis imasi (ėmėsi) veiksmų daryti neteisėtą poveikį nukentėjusiajam (jį įbauginti, paveikti psichologiškai, apsunkinti gyvenimo sąlygas ir pan.). Rekomendacijų 45 punkte nurodoma, kad duomenimis, patvirtinančiais, kad įtariamasis nukentėjusiajam ar kartu su juo gyvenantiems asmenims darys naujas nusikalstamas veikas, laikytina faktiniais bylos duomenimis patvirtinta informacija, rodanti, kad įtariamasis gali daryti naujas nusikalstamas veikas nukentėjusiajam ar kartu su juo gyvenantiems asmenims, o įtariamasis grasinimu, rengimusi ar pasikėsinimu padaryti nusikalstamą veiką asmuo gali tą nusikalstamą veiką padaryti. Tokiais duomenimis taip pat gali būti padarytos nusikalstamos veikos pobūdis, rūšis, sistemiškumas, aplinkybės ar motyvai ir duomenys apie įtariamojo asmenybę (teistumas, psichikos būklė, charakteristikos ir pan.). Vadovaujantis Rekomendacijų 46 punktu, prokuroro prašyme, be kita ko, turi būti nurodyta, kokiu mažiausiu atstumu įtariamasis negali artintis prie nukentėjusiojo, tačiau visais atvejais turi būti nustatomas protingas atstumas, kad nekiltų pavojaus nukentėjusiajam ir kad įtariamasis negalėtų neteisėtai paveikti nukentėjusiojo arba jam daryti naujas nusikalstamas veikas. Protingas atstumas laikytinas vertinamojo pobūdžio kriterijumi, todėl kiekvienu atveju teismas nustato nesiartinimo prie nukentėjusiojo atstumą, atsižvelgęs į bylos aplinkybes.

Prokuroras, manydamas, kad šios kardomosios priemonės tikslams pasiekti būtini papildomi apribojimai, kreipdamasis į ikiteisminio tyrimo teisėją su prašymu paskirti šią kardomąją priemonę, kartu gali prašyti įpareigoti įtariamąjį bet kokia forma nebendrauti ir neieškoti ryšių (tiesiogiai, per kitus asmenis, techninių priemonių (telefonas, elektroninis ar įprastas paštas ar kt.) pagalba) su nukentėjusiuoju ir kartu su juo gyvenančiais asmenimis ir (ar) nesilankyti vietose (nurodoma, kuriose vietovėse, vietose ar regionuose draudžiama lankytis), kuriose būna nukentėjusysis ar kartu su juo gyvenantys asmenys (Rekomendacijų 47 punktą). Tai reiškia, kad skiriant šią kardomąją priemonę turi būti konkrečiai, o ne deklaratyviais teiginiais nurodomas skyrimo pagrindas ir įvertinamas šios priemonės proporcingumas siekiamiems tikslams.

Skiriant įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu, svarbu, kad būste, kuriame nuolat gyveno įtariamasis ir nukentėjusysis, gyventi lieka nukentėjusysis (BPK 132¹ straipsnio 1 dalis). Galima situacija, kad nukentėjusysis gyventi lieka įtariamajam nuosavybės teise priklausančiame būste. Tokia situacija nelaikytina atitinkanti proporcingumo principo reikalavimo, kadangi tokiu būdu yra apribojama įtariamojo teisė į nuosavybę ir teisė be apribojimų naudotis savo būstu. Be kita ko, galimi atvejai, kai įtariamasis ir nukentėjusysis nuolat gyvena būste, kuris buvo valdomas ir naudojamas kitais negu nuosavybės teise pagrindais (pavyzdžiui, abu sutuoktiniai būstu naudojami pagal nuomos sutartį ir mokėjo vienodą nuomos mokesčio dalį). Šiuo atveju nustatius, kad būste liktų gyventi nukentėjusysis, taip pat būtų netiesiogiai ribojama įtariamojo teisė į nuosavybę, tiesiogiai nesinaudojant nuomos sutarties dalyku, kadangi nors ir įtariamasis būste negyventų, jam tektų laikytis prievolės mokėti nuomos mokesťį.

Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo (toliau – Įstatymo) naujoje (2023 m. liepos 1 d.) redakcijoje, numatyta nauja prevencinė priemonė – t. y. apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis, kuris skirtas smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančiam asmeniui apsaugoti ir kuriuo pilnametis smurto artimoje aplinkoje pavojų keliantis asmuo įpareigojamas laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena kartu su smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančiu asmeniu, nesilankyti šio asmens gyvenamojoje vietoje, nesiartinti prie jo ir kartu su juo gyvenančių pilnamečių asmenų ir (ar) vaikų, nebendrauti, neieškoti ryšių su jais (Įstatymo 2 straipsnio 1 dalis). Iš esmės šios prevencinės priemonės turinys yra tapatus kardomajai priemonei – įpareigojimui gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu. Pagal 2023 m. liepos 1 d. redakcijos Įstatymo 8 straipsnio 2 dalį apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį 15 dienų laikotarpiui skiria policijos

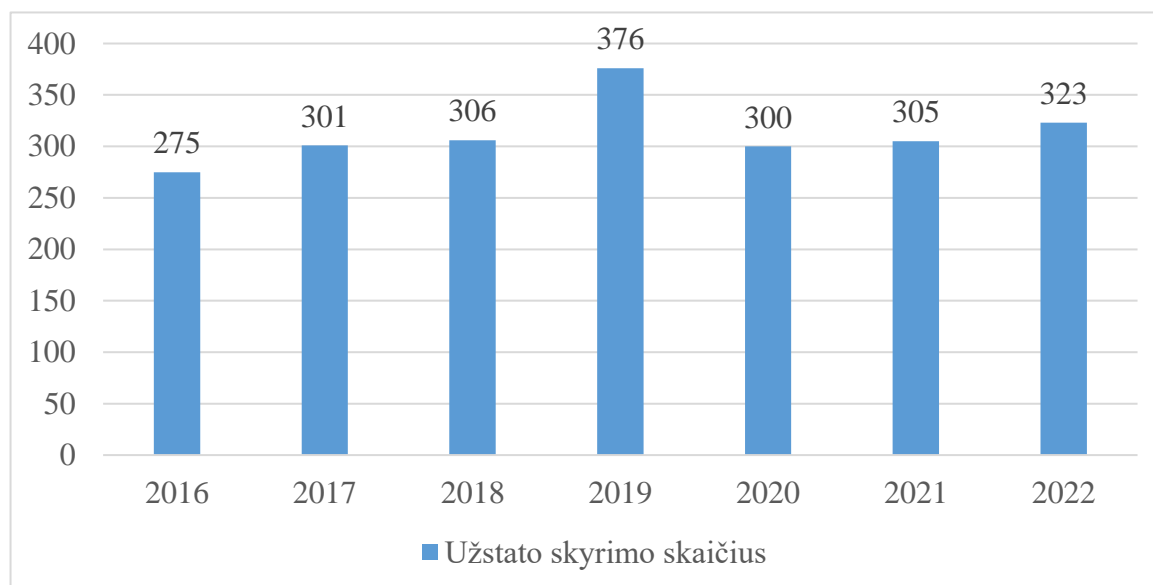
pareigūnas, kai jis gauna pranešimą apie galimą smurtą artimoje aplinkoje ir, atlikus pavojaus rizikos vertinimą, nustatoma smurto artimoje aplinkoje pavojaus rizika (t. y. nebelieka nuostatos, kad, kai nepakanka duomenų nedelsiant pradėti ikiteisminį tyrimą ir būtina patikslinti įvykio aplinkybes, policijos pareigūnas ne vėliau kaip per 24 valandas nuo pranešimo gavimo atlieka smurto artimoje aplinkoje rizikos veiksnių vertinimą ir nustatęs riziką arba esant rašytiniam smurtą patyrusio asmens prašymui nedelssdamas kreipiasi į apylinkės teismą dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo). Tai reiškia, kad pagal naują Įstatymo redakciją policijos pareigūnas galės pats nuspręsti, ar yra būtinybė skirti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį, ar jos nėra. Galima teigti, kad dar nepradėjus ikiteisminio tyrimo, policijos pareigūnas galės paskirti prevencinę priemonę – apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį, tačiau pradėjus ikiteisminį tyrimą, tokia priemonė nustos galioti, o įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu galės paskirti tik ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs prokuroro prašymą skirti šią kardomąją priemonę. Manytina, kad apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį dar nepradėjus ikiteisminio tyrimo turėtų skirti teismas, o ne policijos pareigūnas, kadangi, pradėjus ikiteisminį tyrimą, šiai prevencinei priemonei tapati kardomoji priemonė prokuroro prašymu gali būti skiriama tik ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi. Darytina išvada, kad tiek prevencinė priemonė (apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis), tiek kardomoji priemonė (įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu) savo esme (turiniu) yra tapačios, tačiau policijos pareigūnui, dar nepradėjus ikiteisminio tyrimo, suteikiami įgaliojimai skirti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį vertintini kaip neproporcingi lyginant su ikiteisminio tyrimo metu policijos (ikiteisminio tyrimo) pareigūno turimais įgaliojimais (kompetencija). Sprendimas dėl kardomosios priemonės – įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo, priėmimo yra galimas tik pradėjus ikiteisminį tyrimą ir tik BPK nustatyta tvarka. Pradėjus ikiteisminį tyrimą, smurtą patyręs asmuo yra pripažįstamas nukentėjusiuoju, o smurtą sukėlęs asmuo – įtariamuoju. Tuo tarpu skiriant apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį, nėra nei nukentėjusiojo, nei įtariamojo, tačiau egzistuoja smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančio ir keliančio asmens kategorijos. Šios sąvokos yra kritikuotinos dėl jose nustatytų vertinamojo pobūdžio kriterijų, pavyzdžiui, pagrįsto įtarimo, kad gali būti panaudotas smurtas artimoje aplinkoje. Svarstyтина, kad apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis galėtų papildyti BPK įtvirtintų kardomųjų ar kitų procesinių prievartos priemonių sąrašą. Tada, policijos (ikiteisminio tyrimo) pareigūnas, apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį galėtų

taikyti nedelsdamas, t. y. nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius ir pradėjus ikiteisminį tyrimą. Be to, šiuo atveju ikiteisminio tyrimo pradėjimas būtų pagrindas skirti šią priemonę, tačiau apie taikomą apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį, kuris galiotų 48 valandas, per šį laikotarpį turėtų būti informuojamas ikiteisminiam tyrimui vadovaujantis prokuroras, kuris priimtų sprendimą dėl tolimesnių kardomųjų priemonių skyrimo.

2.5. Užstatas

2016-2022 metais užstatas Lietuvoje vidutiniškai buvo skiriamas 312 kartų per metus (žr. 6 paveikslą). Užstatas 2020-2022 metų laikotarpiu buvo 7 (septinta) pagal taikomumą kardomoji priemonė Lietuvoje.

6 paveikslas. **2016-2022 metais paskirtos kardomosios priemonės (užstato) skaičiaus kitimo dinamika Lietuvoje**

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: 2023 m. vasario 3 d. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktais statistiniais duomenimis.

BPK 131 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad užstatas – tai piniginė įmoka, kurią į prokuratūros ar teismo depozitinę sąskaitą sumoka įtariamasis, jo šeimos nariai ar giminaičiai, taip pat kiti asmenys, įmonės ar organizacijos ir kuri skiriama šio Kodekso 119 straipsnyje nurodytiems tikslams. Šiuo atveju abejotina, ar ši kardomoji priemonė yra proporcinga siekiamiems tikslams, ar ją yra prasminga skirti įtariamajam, jeigu piniginę įmoką sumoka ne įtariamasis, o jo šeimos nariai ar giminaičiai, taip pat kiti asmenys ar

įmonės ar organizacijos. Šiuo atveju, galima situacija, kad piniginę įmoką vietoj įtariamojo gali sumokėti įtariamojo tėvai, todėl tiesioginės procesinės prievartos sukeltamų teisių ir laisvių suvaržymų įtariamasis gali ir nepatirti. Jei įtariamasis pažeistų kardomąją priemonę – užstatą, jam gali būti paskirta kita kardomoji priemonė, o užstatas pereitų valstybei (BPK 133 straipsnio 6 dalis). Vertinant šios kardomosios priemonės proporcingumą siekiamiems tikslams, pažymėtina, kad ši kardomoji priemonė apriboja asmens finansines galimybes (iš esmės teisę į nuosavybę), todėl, nusprendus skirti šią kardomąją priemonę, turi būti nustatytas proporcingas užstato dydis, atsižvelgiant į nusikalstamą veiką, įtariamajam gresiančios bausmės dydį, įtariamojo ir užstato davėjo turtinę padėtį bei jų asmenybes (BPK 133 straipsnio 2 dalis). Pažymėtina, kad piniginė įmoka paprastai neturėtų būti mažesnė nei 30 minimalių gyvenimo lygių (MGL), o tuo atveju – jeigu skiriama mažesnė piniginė įmoka, turi būti atsižvelgta, ar bus pasiekti BPK 119 straipsnyje numatyti tikslai, taip pat toks paskirtas piniginės įmokos dydis turi būti motyvuotas prokuroro nutarime (Rekomendacijų 56 punktas). Pavyzdžiui, vienoje iš Lietuvos apeliacinio teismo nutarčių teisėjų kolegijos vertinimu, užstato suma (5000 – 10000 Eur), kurią galėtų sumokėti kaltinamojo sesuo nėra pakankamo dydžio, kad užtikrintų BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų įgyvendinimą, nes galimai padarytų nusikalstamų veikų pobūdis, kuriomis jis yra kaltinamas, rodo, jog nusikaltimai, susiję su narkotinių ir psichotropinių medžiagų disponavimu, gali būti atliekami ir tik trumpam pasišalinant iš gyvenamosios vietos ar netgi esant joje, todėl žemesnės instancijos teismo nutartimi pratęsiamas suėmimo terminas 3 mėnesiams laikytinas proporcinga kardomąja priemone jo galimai padarytiems nusikaltimams ir jo teisės suvaržytos nepažeidžiant proporcingumo principo (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-329-627/2022). Kitoje Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje buvo nustatyta, kad nagrinėjamoje byloje kaltinamajam G. J. paskirta kardomoji priemonė – suėmimas Kauno apygardos teismo 2022 m. liepos 15 d. nutartimi pakeista 30 000 eurų užstatu, intensyvia priežiūra ir dokumentų paėmimu. Skunde prokuroras nesutiko tik su vienos iš paskirtų švelnesnių kardomųjų priemonių – užstato dydžiu ir prašė kaltinamajam G. J. paskirti 500 000 eurų dydžio užstatą, nes tokio dydžio užstatas, jo nuomone, būtų proporcingas ir pakankamas BPK 119 straipsnyje siekiamiems tikslams įgyvendinti. Teisėjų kolegija atmetė prokuroro skundo argumentus dėl per mažo kaltinamajam paskirto užstato dydžio ir darė išvadą, kad apygardos teismas kaltinamajam G. J. užstato dydį nustatė teisingai, nes teismas, sprenddamas klausimą dėl švelnesnių kardomųjų priemonių taikymo, iš jų ir kardomosios priemonės – užstato, atsižvelgė į tai, kad G. J. kaltinamas padaręs sunkius ir labai sunkius nusikaltimus, už kuriuos įstatymai numato labai griežtas laisvės atėmimo bausmes, o už

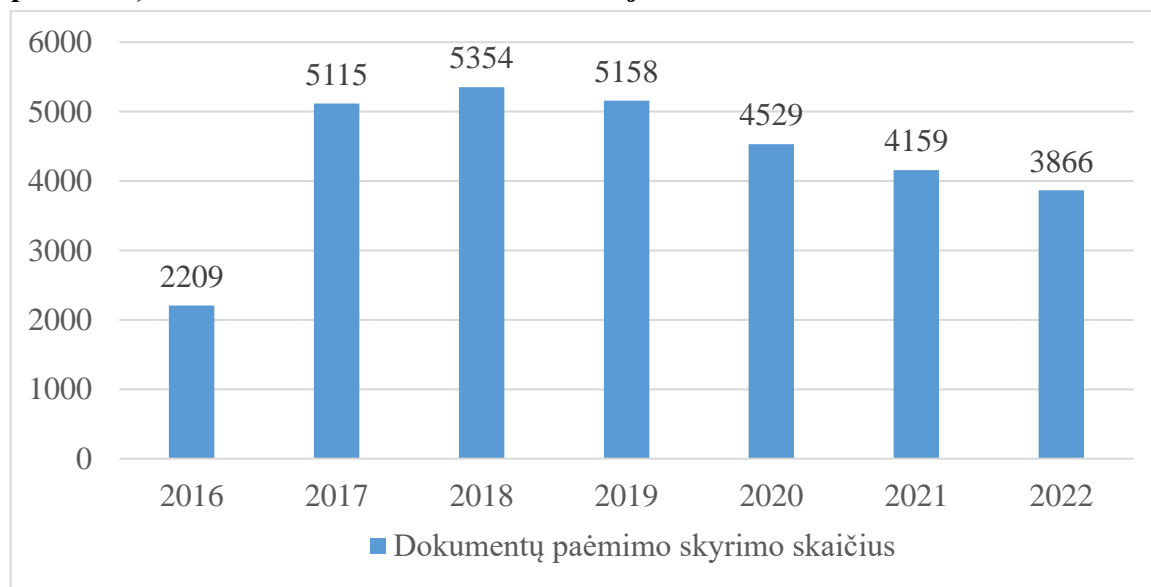
BK 249 straipsnio 3 dalyje numatyto nusikaltimo padarymą, kuriuo G. J. taip pat kaltinamas, numatyta net pati griežčiausia laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė. Taip pat teismas atsižvelgė ir į tai, kad G. J. saistomas socialiniais ir šeiminiiais ryšiais (turi nuolatinę gyvenamąją vietą, yra vedęs, yra asmenų, kuriais privalo rūpintis, iki suėmimo dirbo), jam reikalinga periodinė medikų priežiūra (2009 m. diagnozuota onkologinė liga), Lietuvos futbolo mėgėjų asociacijos charakterizuojamas teigiamai, yra galimybė kaltinamąjį priimti projektų vadovo pareigoms. Spręsdamas užstato dydžio klausimą, teismas įvertino, kad už G. J. buvo įmokėtas 20 000 eurų dydžio užstatas, o pats kaltinamasis teismo posėdžio metu nurodė esant būtinybei turėsiąs galimybę įnešti dar 10 000 eurų. Apygardos teismas įvertino ir tai, kad byloje nėra duomenų apie kaltinamojo galimybes sumokėti didesnę nei pats nurodė dydžio užstatą, todėl šiuo atveju teisėjų kolegija pritaria skundžiamoje nutartyje padarytai išvadai, kad 30 000 eurų dydžio užstatas kartu su kitomis kaltinamajam skirtomis kardomosiomis priemonėmis (intensyvia priežiūra ir dokumentų paėmimu), yra pakankamas BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų užtikrinimui. Nors teisės aktuose užstato konkretus dydis neįvardijamas, tačiau prokuroro skunde siūloma 500 000 eurų užstato suma, teisėjų kolegijos vertinimu, yra neproporcinga ir visiškai nepagrindžiama duomenimis apie kaltinamojo turtinę padėtį. Nutartyje taip pat buvo pabrėžiama, kad skiriama kardomoji priemonė turi būti realiai įgyvendinama, todėl neturėtų būti reikalaujama per didelės pinigų sumos, kurios kaltinamasis neturėtų galimybės sumokėti. Prokuroras skunde prašomą skirti didesnę užstato sumą siejo ir su galimai iš nusikalstamos veiklos kaltinamojo gautu pelnu, tačiau teisėjų kolegija pažymėjo, kad kardomąja priemone, šiuo atveju užstatu, negali būti siekiama ne procesinių, o kriminalinei bausmei ar poveikio priemonėms būdingų tikslų (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. liepos 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-232-449/2022). Kitoje baudžiamojoje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl užstato dydžio, kurioje G. B. paskirta kardomoji priemonė – suėmimas Kauno apygardos teismo 2022 m. liepos 12 d. nutartimi pakeista 10 000 Eur užstatu, intensyvia priežiūra ir dokumentų paėmimu. Prokuroras skunde nesutiko su paskirtos kardomosios priemonės – užstato dydžiu ir prašė kaltinamajam G. B. paskirti 350 000 Eur dydžio užstatą, nes tokio dydžio užstatas, jo nuomone, būtų proporcingas ir pakankamas BPK 119 straipsnyje siekiamiems tikslams įgyvendinti, tačiau teisėjų kolegija atmetė prokuroro skundo argumentus dėl per mažo kaltinamajam paskirto užstato dydžio ir darė išvadą, kad apygardos teismas kaltinamajam G. B. užstato dydį nustatė teisingai (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. liepos 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-235-1076/2022).

Taigi, užstatas kaip kardomoji priemonė apriboja asmens, sumokančio piniginę įmoką į prokuratūros ar teismo depozitinę sąskaitą, nuosavybės teisę. Abejotina, ar ši kardomoji priemonė yra proporcinga siekiamiems tikslams ir ar ją yra prasminga skirti įtariamajam, jeigu piniginę įmoką sumoka ne įtariamasis, o jo šeimos nariai ar giminaičiai, taip pat kiti asmenys, įmonės ar organizacijos, kadangi tiesioginės procesinės prievartos sukeliama teisių ir laisvių suvaržymų, pažeidus šią kardomąją priemonę, įtariamasis gali ir nepatirti, išskyrus tai, kad užstatas gali būti pakeistas griežtesne kardomąja priemone. Pažymėtina ir tai, kad užstatas kaip kardomoji priemonė turi būti realiai įgyvendinama, o užstato dydis turi būti proporcingas, atsižvelgiant į nusikalstamą veiką, įtariamajam gresiančios bausmės dydį, įtariamojo ir užstato davėjo turtingumą bei jų asmenybes.

2.6. Dokumentų paėmimas

Nuo 2018 iki 2022 metų Lietuvoje kardomosios priemonės (dokumentų paėmimo) skyrimo skaičius tendencingai mažėja (žr. 7 paveikslą). Pažymėtina ir tai, kad 2020-2022 metų laikotarpiu dokumentų paėmimas buvo antra pagal taikomumą kardomoji priemonė Lietuvoje.

7 paveikslas. 2016-2022 metais paskirtos kardomosios priemonės (dokumentų paėmimo) skaičiaus kitimo dinamika Lietuvoje

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: 2023 m. vasario 3 d. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktais statistiniais duomenimis.

BPK 134 straipsnyje nustatyta, kad iš įtariamojo gali būti paimtas pasas, asmens tapatybės kortelė, vairuotojo pažymėjimas, o ši kardomoji priemonė gali būti skiriama prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi, o neatidėliotinais atvejais – ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu. Rekomendacijų 67 punkte pažymėta, kad pasas, asmens tapatybės kortelė paimami siekiant užkirsti kelią įtariamojo išvykimui į užsienį, apriboti disponavimą turtu ir pan., o vairuotojo pažymėjimas – siekiant apsunkinti asmens judėjimą, užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms, kurios gali būti padarytos vairuojant transporto priemonę. Teoriniu požiūriu neatmetama galimybė, kad įtariamasis galėtų išvykti į užsienį slapstytis, net jeigu iš įtariamojo būtų paimti minėti asmens tapatybę patvirtinantys dokumentai. Pavyzdžiui, įtariamasis galėtų nevaržomai išvykti iš Lietuvos į Lenkiją ar Latviją, o iš šių valstybių į kitas Šengeno erdvėje esančias valstybes, kadangi šių valstybių pasieniuose nėra patikros kontrolės. Be kita ko, ši kardomoji priemonė asmeniui gali kelti nepatogumų įsigyjant alkoholio ar tabako gaminius, pašto ar banko skyriuose ir pan., kuriuose reikalaujama pateikti asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą. Baudžiamojoje byloje nustatyta, kad kaltinamasis skunde teigė, kad jo atžvilgiu taikoma kardomoji priemonė – dokumento paėmimas buvo neproporcinga, kadangi asmens tapatybės kortelė jam yra reikalinga susitvarkyti elektroninį parašą, kad jis galėtų tvarkyti įmonės reikalus – įstaigoms pateikti finansines ataskaitas, deklaracijas, tačiau apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs kaltinamojo A. D. daugkartinius teistumus (teistas 17 kartų už tyčinių nusikaltimų padarymą), pareikštus kaltinimus dėl nesunkių ir apysunkių tyčinių nusikaltimų, kaltinamąjį kaip neigiamą asmenybę, nuolat linkusią pažeidinėti įstatymus, nusprendė, kad dokumento paėmimas buvo skirtas nepažeidžiant proporcingumo principo (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-878-348/2019). Apibendrinant, dokumentų (paso, asmens tapatybės kortelės, vairuotojo pažymėjimo) paėmimas yra viena iš labiausiai taikomų kardomųjų priemonių, kuria siekiama neleisti įtariamajam išvykti į užsienį, apriboti disponavimą turtu, apsunkinti asmens judėjimą, užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms, kurios gali būti padarytos vairuojant transporto priemonę.

2.7. Specialiosios teisės sustabdymas

Specialiosios teisės sustabdymas 2019-2022 metų laikotarpiu buvo 3 (trečia) pagal taikomumą kardomoji priemonė. 2019 metais ši kardomoji priemonė buvo paskirta 1886 kartus; 2020 m. – 3399; 2021 m. – 3631; 2022 m. – 3455. BPK 134¹ straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad specialiosios teisės sustabdymo laikotarpiu draudžiama naudotis šia teise.

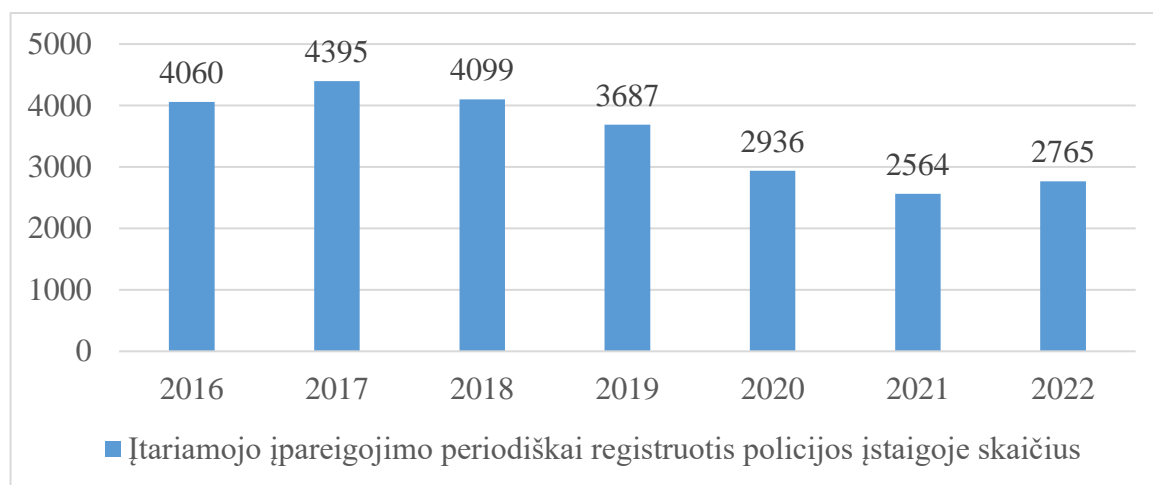

Rekomendacijų 72 punkte detalizuojama, kad specialioji teisė, kurią patvirtina kompetentingos institucijos išduotas dokumentas ar įrašas atitinkamame valstybės registre ar valstybės informacinėje sistemoje, yra įstatymo ir (ar) poįstatyminio teisės akto nustatyta tvarka asmeniui suteikta teisė užsiimti tam tikra veikla ar atlikti tam tikrus veiksmus (pvz., teisė vairuoti kelių, oro ar vandens transporto priemones, teisė laikyti ir nešioti ginklą, teisė medžioti, teisė žvejoti, teisė nardyti su specialia įranga ir pan.). Rekomendacijų 74 punkte nurodoma, kad specialiosios teisės sustabdymas nuo BPK 157 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės – laikino nušalinimo nuo pareigų ar laikino teisės užsiimti tam tikra veikla sustabdymo – atibojamas vadovaujantis proporcingumo principu, atsižvelgiant į siekiamus BPK įtvirtintus tikslus bei suvaržomų teisių turinį ir apimtį. Tam tikrais atvejais specialioji teisė (teisė vairuoti kelių transporto priemones) vykdam darbinę veiklą yra būtina (pavyzdžiui, vilkiko vairuotojo profesija), o kitais atvejais – darbinė veikla (pavyzdžiui, vadybininko profesija) gali būti vykdoma ir be specialiosios teisės. Jeigu neblaivus vilkiko vairuotojas sukeltų eismo įvykį, kurio metu būtų nesunkiai sutrikdyta kito žmogaus sveikata, tai šiuo atveju yra pagrindas asmeniui skirti BPK 157 straipsnyje numatytą procesinę prievartos priemonę – teisės užsiimti tam tikra veikla laikiną sustabdymą. Tuo tarpu, jeigu transporto priemonės vairavimas nėra nuolat susijęs su asmens darbine veikla, tai tokiu atveju tikslingas specialiosios (vairavimo) teisės sustabdymo skyrimas ir taikymas. Vertinant teisės užsiimti tam tikra veikla laikino sustabdymo ar specialiosios teisės sustabdymo skyrimo ir taikymo proporcingumą, akcentuotina, kad šiomis procesinėmis prievartos priemonėmis yra siekiama užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms, kurios gali būti padarytos naudojantis specialiąja teise ar užsiimant tam tikra veikla, nepaisant to, kad šių procesinių prievartos priemonių skyrimas įtariamajam gali nulemti jo pragyvenimo šaltinio praradimą. Pažymėtina, kad įtariamasis, kuriam paskirtas specialiosios teisės sustabdymas, iespėjamas, kad šios kardomosios priemonės taikymo laikotarpiu jis negali naudotis šia teise ir (ar) jos įgyti, pavyzdžiui, įtariamajam, kuriam skiriamas specialiosios teisės – vairuoti transporto priemones – sustabdymas, išaiškinama, kad šia kardomąja priemone sustabdoma teisė vairuoti visų rūšių automobilius, traktorius, kitas savaeiges mašinas, troleibusus, motociklus ir kitas mechanines transporto priemones (Rekomendacijų 76 punktas). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vairuotojo pažymėjimas gali būti paimamas tik skiriant kitą kardomąją priemonę – dokumentų paėmimą (Rekomendacijų 77 punktas). Apibendrinant, specialiosios teisės sustabdymas yra plačiai taikoma kardomoji priemonė, apribojanti įtariamojo teisę užsiimti tam tikra veikla ar teisę atlikti tam tikrus veiksmus, kurie gali nulemti įtariamojo pragyvenimo šaltinio praradimą.

2.8. Įtariamojo įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje

2017-2022 metų laikotarpiu Lietuvoje pastebimas įtariamojo įpareigojimo periodiškai registruotis policijos įstaigoje skyrimo atveju sumažėjimas (žr. 8 paveikslą). Nepaisant to, įtariamojo įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje 2020-2022 metų laikotarpiu buvo 4 (ketvirta) pagal taikomumą kardomoji priemonė.

8 paveikslas. **2016-2022 metais paskirtos kardamosios priemonės (įtariamojo įpareigojimo periodiškai registruotis policijos įstaigoje) skaičiaus kitimo dinamika Lietuvoje**

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: 2023 m. vasario 3 d. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktais statistiniais duomenimis.

BPK 135 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarime ar teismo nutartyje turi būti nurodytas įstaigos adresas, kokiomis savaitės ar mėnesio dienomis ir kokią valandą įtariamasis privalo atvykti į policijos įstaigą registruotis, tačiau jei įtariamasis nustatytu laiku neatvyksta registruotis, policijos įstaigos pareigūnas privalo nedelsdamas pranešti prokurorui ir imtis priemonių įtariamojo buvimo vietai nustatyti. Rekomendacijų 83 punkte nustatyta, kad prieš paskiriant įpareigojimą periodiškai registruotis policijos įstaigoje, būtina įsitikinti, ar įtariamojo gyvenamojoje vietovėje yra policijos įstaiga, taip pat atsižvelgti į įtariamojo gyvenamąją ir darbo vietas, darbo laiką, policijos įstaigos darbo laiką ir kitas aplinkybes. Pažymėtina, kad tinkamai nenustačius minėtų sąlygų ir paskyrus įpareigojimą periodiškai registruotis policijos įstaigoje, gali atsirasti tam tikrų sunkumų įgyvendinant šią kardomąją priemonę. Pavyzdžiui, jeigu įtariamasis (kaltinamasis) dirba pagal suminę darbo laiko apskaitą (t. y.

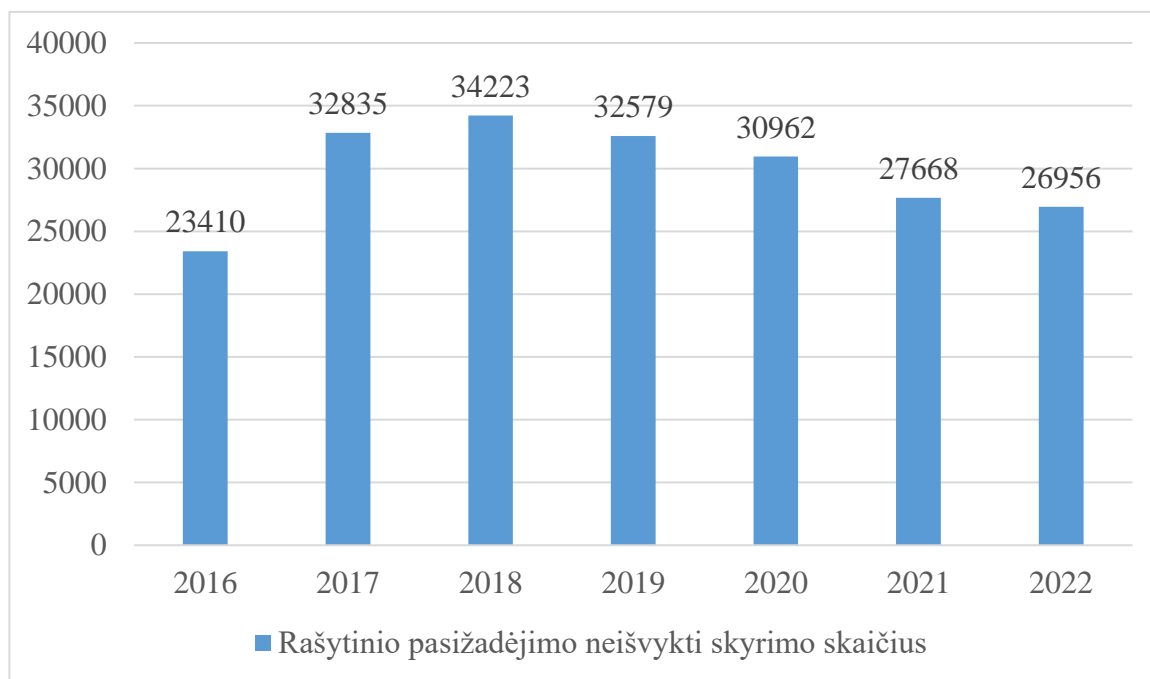
pamaininį darbą) arba į rajono centre, esantį policijos komisariatą, maršrutinis autobusas pagal tvarkaraštį važiuoja vieną kartą, tai galima situacija, kad įtariamasis (kaltinamasis) gali nespėti atvykti užsiregistruoti į policijos įstaigą policijos darbo laiko valandomis. Vertinant minėtų aplinkybių kontekstą, manytina, kad įpareigojimą periodiškai registruotis policijos įstaigoje būtų proporcinga pakeisti kita kardomąja priemone – rašytiniu pasižadėjimu neišvykti ar dokumentu paėmimu, kadangi nesant įtariamajam (kaltinamajam) galimybių atvykti periodiškai registruotis į policijos įstaigą, įpareigojimo periodiškai registruotis policijos įstaigoje skyrimas nebūtų tikslingas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiek rašytiniu pasižadėjimu neišvykti, tiek ir įpareigojimu periodiškai registruotis policijos įstaigoje paprastai siekiama užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą baudžiamajame procese (Panevėžio apygardos teismo 2014 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-334-511/2014). Tai suponuoja, kad dar prieš paskiriant įpareigojimą periodiškai registruotis policijos įstaigoje, kaip ir kitų kardomųjų priemonių skyrimo kontekste, svarbu nustatyti šia priemone siekiamus tikslus, įvertinti kardomosios priemonės realų įgyvendinimą ir BPK 119 straipsnyje įtvirtintų procesinių tikslų pasiekimą kardomosiomis priemonėmis, kurios mažesne apimtimi apribotų įtariamojo (kaltinamojo) teises ir laisves. Teismų praktikoje konstatuota, kad rašytinio pasižadėjimo neišvykti ir įpareigojimo periodiškai registruotis policijos įstaigoje taikymas neatitiko proporcingumo principo, kadangi šios priemonės trukdė įtariamojo darbinei veiklai ir tuo pačiu ribojo jo teisę į darbą (Panevėžio apygardos teismo 2014 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-334-511/2014). Be kita ko, vertinant šios kardomosios priemonės proporcingumą turi būti atsižvelgiama į padaryto nusikaltimo sunkumą, pavojingumą, įtariamojo asmenybę charakterizuojančius duomenis. Antai baudžiamojoje byloje buvo nustatyta, kad kaltinamajam, kuris padarė vagystę (BK 178 straipsnio 2 dalis), įsibrovus į parduotuvę ir padarė turtinės žalos už 69,5 Eur, suėmimo terminas buvo pratęstas, tačiau aukštesnysis teismas konstatavo, kad apygardos teismas skundžiamoje nutartyje nenurodė argumentų, pagrindžiančių kaltinamajam taikomos griežčiausios kardomosios priemonės adekvatumą jo galimai padarytai nusikalstamai veikai, neįvertino ir jo teisių suvaržymo BPK 11 straipsnio prasme ir nesvarstė galimybės švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis įgyvendinti BPK 119 straipsnyje įtvirtintą kardomųjų priemonių paskirtį, todėl dviem mėnesiams pratęsta kardomoji priemonė – suėmimas buvo pakeista į švelnesnes kardomasias priemones – t. y. dokumentų paėmimą ir įpareigojimą periodiškai registruotis policijos įstaigoje, įpareigojant kaltinamąjį kiekvieną pirmadienį nuo 8 val. iki 9 val. ryto užsiregistruoti Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato Kaišiadorių rajono policijos komisariate (Lietuvos apeliacinio teismo

2018 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-322-495/2018). Apibendrinant, įpareigojimu periodiškai registruotis policijos įstaigoje yra siekiama užtikrinti įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimą baudžiamajame procese, tačiau siekiant šio tikslo svarbu iš anksto įvertinti įtariamojo (kaltinamojo) galimybes tinkamai vykdyti šią kardomąją priemonę ir šia kardomąja priemone sukeltamų apribojimų proporcingumą siekiamam tikslui.

2.9. Rašytinis pasižadėjimas neišvykti

Rašytinis pasižadėjimas neišvykti yra dažniausiai taikoma kardomoji priemonė Lietuvoje, tačiau 2018-2022 metais įžvelgtina šios kardomosios priemonės sumažėjusio skyrimo tendencijos (žr. 9 paveikslą).

9 paveikslas. **2016-2022 metais paskirtos kardomosios priemonės (rašytinio pasižadėjimo neišvykti) skaičiaus kitimo dinamika Lietuvoje**

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: 2023 m. vasario 3 d. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktais statistiniais duomenimis.

BPK 136 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad rašytinis pasižadėjimas neišvykti yra rašytinis įtariamojo įsipareigojimas neišvykti iš Lietuvos Respublikos, nepasišalinti iš savo gyvenamosios ar laikino buvimo vietos be ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro arba teismo leidimo. Rekomendacijų 88 punkte detalizuojama, kad asmuo taip pat gali būti įpareigotas nesilankyti konkrečiose vietose (pvz., bute, gatvėje, mieste, rajone, įmonėje,

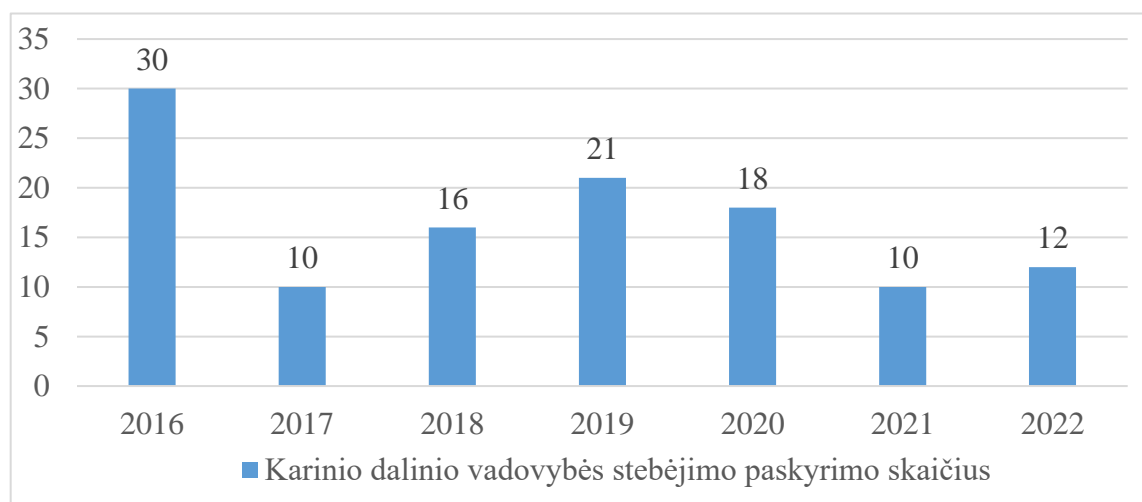
įstaigoje) ir nebendrauti tiesiogiai, per kitus asmenis ir (ar) techninių priemonių (telefonas, elektroninis ar įprastas paštas ir pan.) pagalba, neieškoti ryšių su tam tikrais asmenimis (nurodoma asmens vardas, pavardė, prireikus ir kiti asmens duomenys). Tiriant nusikalstamas veikas, susijusias su smurtu artimoje aplinkoje, būtina atsižvelgti į tai, kad BPK 132¹ straipsnio 1 dalies norma laikytina specialiaja BPK 136 straipsnio 2 dalies normos atžvilgiu, todėl kartu su rašytiniu pasižadėjimu neišvykti įtariamajam negalima skirti Rekomendacijų 88 punkte nurodytų papildomų įpareigojimų, jeigu juos paskyrus įtariamasis turės išsikelti iš faktinės gyvenamosios vietos, kurioje gyveno įvykio metu ar po jo. Tokie papildomi įpareigojimai negali būti skiriami ir kitais atvejais, kai kardamosios priemonės sąlygos sutampa su BPK 132¹ straipsnyje numatyta kardomąja priemone. Įpareigojimai kartu su rašytiniu pasižadėjimu neišvykti įtariamajam gali būti skiriami tik tuo atveju, jeigu nukentėjusiojo ir įtariamojo faktinė gyvenamoji vieta skirtinga, t. y. įtariamasis kartu su nukentėjusiuoju negyveno įvykio metu ar po jo (Rekomendacijų 88¹ punktas). Vertinant šios kardamosios priemonės turinį ir skyrimo dažnumą, manytina, kad rašytinis pasižadėjimas neišvykti yra viena iš švelniausių kardomųjų priemonių, kadangi, nors ir su nedideliais nepatogumais, visgi asmuo gali išvykti iš Lietuvos Respublikos ar savo gyvenamosios ar laikino buvimo vietos, tinkamai informavus ikiteisminį tyrimą atliekantį pareigūną arba tyrimui vadovaujantį prokurorą (jeigu išvykstama ne ilgiau kaip 7 paroms), arba gavus rašytinį ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro arba teismo leidimą (jeigu išvykstama ilgiau nei septynioms paroms ar į užsienį) (Rekomendacijų 89, 90 punktai). Teismų praktikoje pažymėta, kad rašytinis pasižadėjimas neišvykti teisine prasme nėra ypatingai sunki ar griežta kardomoji priemonė galimai nusikalstamą veiką padariusio asmens atžvilgiu, nes ji visiškai neapriboja nei asmens judėjimo laisvės, nei jo galimybių dirbti ar pan., tuo tarpu šios kardamosios priemonės paskirtis yra užtikrinti sklandų bylos nagrinėjimo procesą bei priimto apkaltinamojo nuosprendžio, jei toks būtų priimtas, vykdymą, todėl tokiais atvejais labai svarbu užtikrinti kaltinamojo ir nukentėjusiojo asmens interesų pusiausvyrą, nes priešingu atveju, siekiant įgyvendinti visas kaltinamojo nurodomas teises, gali būti pažeisti nukentėjusiojo asmens interesai bei viešasis interesas, o tokios situacijos visuomenėje nebūtų toleruojamos (Vilniaus apygardos teismo 2020 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-69-843/2020). Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegija yra pažymėjusi, kad bylą nagrinėjantis teismas, spręsdamas klausimą dėl kardomųjų priemonių skyrimo, pakeitimo ar panaikinimo, kardamosios priemonės taikymo reikalingumo negali sieti vien tik su liudytojų apklausų, procesinių veiksmų ar paties proceso pabaiga, ir konstatavo, kad BPK 119 straipsnyje numatyti tikslai gali būti pasiekti ir netaikant E. M. kardamosios priemonės, todėl iki

skundžiamos nutarties priėmimo E. M. taikytas rašytinis pasižadėjimas neišvykti kartu su nustatytais draudimais bendrauti su tam tikrais asmenimis tapo nebereikalingas (BPK 139 straipsnio 1 dalis) (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-62-387/2020). Apibendrinus galima teigti, kad rašytinis pasižadėjimas neišvykti yra dažniausiai taikoma kardomoji priemonė Lietuvoje, kuri visiškai neapriboja nei asmens judėjimo laisvės, nei jo galimybių dirbti, nei teisės disponuoti turtu ar turtinėmis teisėmis, todėl šios kardomosios priemonės sukeliama įtariamojo teisių ir laisvių apribojimai laikytini proporcingais siekiui užtikrinti sklandų bylos nagrinėjimo procesą.

2.10. Karinio dalinio vadovybės stebėjimas

Karinio dalinio vadovybės stebėjimas, remiantis statistiniais duomenimis, 2016-2022 metais Lietuvoje per metus buvo paskirtas iki 30 kartų (žr. 5 paveikslą). Atkreiptinas dėmesys, kad šios kardomosios priemonės taikymas Lietuvoje yra rečiausias.

10 paveikslas. **2016-2022 metais paskirtos kardomosios priemonės (karinio dalinio vadovybės stebėjimo) skaičiaus kitimo dinamika Lietuvoje**

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: 2023 m. vasario 3 d. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktais statistiniais duomenimis.

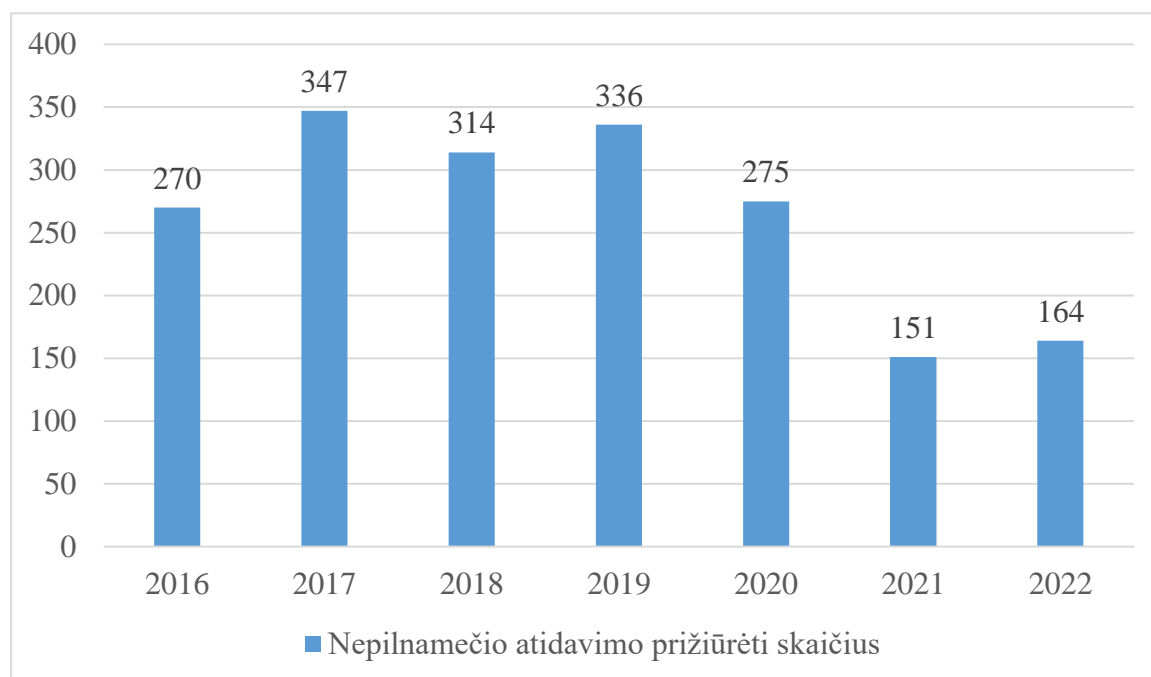
BPK 137 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad karinio dalinio vadovybės atliekamas įtariamojo kario stebėjimas yra Lietuvos Respublikos kariuomenės statutuose numatytos priemonės, skirtos užtikrinti, kad įtariamasis deramai elgtųsi ir šaukiamas atvyktų pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą, ikiteisminio tyrimo teisėją ar į teismą.

Rekomendacijų 97 punkte įtvirtinta, kad karinio dalinio vadovybės stebėjimas skiriamas prokuroro nutarimu ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi, o neatidėliotinais atvejais – ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu tam tikram subjektui – tikrosios karo tarnybos kariui, ir jos taikymo vieta – karinis dalinys. Pagal Rekomendacijų 98 punktą tikroji karo tarnyba suprantama kaip Lietuvos Respublikos piliečių nuolatinė privalomoji karo tarnyba, profesinė karo tarnyba, taip pat nenuolatinė karių savanorių ar atsargos karių tarnyba mokymų, pratybų, gynybos, apsaugos ar kitokių karinių užduočių vykdymo laikotarpiu. Tai reiškia, kad ši kardomoji priemonė gali būti skiriama specialiam subjektui – tikrosios karo tarnybos kariui. Atlikus Lietuvos kariuomenės statutų (t. y. 2008 m. vasario 29 d. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. V-163 patvirtinto Karo tarnybos statuto ir Lietuvos Respublikos Lietuvos kariuomenės drausmės statuto patvirtinimo įstatymo) analizę, konstatuotina, kad konkrečios priemonės paskyrus karinio dalinio vadovybės stebėjimą minėtuose statutuose nėra reglamentuojamos. Tuo tarpu Rekomendacijų 102 punkte nustatyta, kad karinio dalinio vadovybė apie parinktas konkrečias stebėjimo priemones, jų vykdymą ir šios karnosios priemonės sąlygų pažeidimus nedelsdama raštu informuoja kardomąją priemonę paskyrusį ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą arba teisimą. Apibendrinant, karinio dalinio vadovybės stebėjimas yra rečiausiai Lietuvoje taikoma kardomoji priemonė ir teismų praktika šiuo aspektu nėra gausi. Siūlytina Lietuvos Respublikos kariuomenės statutuose tiesiogiai įtvirtinti karinio dalinio vadovybės stebėjimo vykdymo tvarką ir nustatyti konkrečias priemones, kurios proporcingai apribotų įtariamojo kario teises ir laisves siekiant užtikrinti sklandų jo dalyvavimą baudžiamajame procese.

2.11. Nepilnamečio atidavimas prižiūrėti

Kardomoji priemonė – nepilnamečių atidavimas prižiūrėti – yra paskiriama kelis šimtus kartų per metus, tačiau 2021-2022 metais šios karnosios priemonės skyrimas buvo sumažėjęs dvigubai palyginus su 2017-2019 metų laikotarpiu (žr. 11 paveikslą). Pažymėtina ir tai, kad nepilnamečių atidavimas prižiūrėti 2020-2022 metais buvo 9 (devinta) pagal taikomumą kardomoji priemonė.

11 paveikslas. 2016-2022 metais paskirtos kardomosios priemonės (nepilnamečio atidavimo prižiūrėti) skaičiaus kitimo dinamika Lietuvoje

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: 2023 m. vasario 3 d. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktais statistiniais duomenimis.

BPK 138 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad nepilnamečio įtariamojo atidavimas tėvams, rūpintojams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, prižiūrėti yra kurio nors iš nurodytų asmenų rašytinis įsipareigojimas užtikrinti, kad nepilnametis įtariamasis deramai elgsis ir šaukiamas atvyks pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą. Įtariamasis nepilnametis gali būti atiduotas prižiūrėti kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, jeigu jie juo rūpinasi *de facto*, nors šios kardomosios priemonės skyrimo metu nepilnamečiui įtariamajam nepaskirta laikinoji ar nuolatinė rūpyba (CK 3.262 ir 3.263 str.) (Rekomendacijų 107 punktą). Pažymėtina, kad ši kardomoji priemonė yra taikoma specialiam subjektui – nepilnamečiui įtariamajam. Atkreiptinas dėmesys į BK 13 straipsnio 1 dalį, kurioje nurodoma, kad pagal BK atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo buvo suėję šešiolika metų, o tam tikrais (BK 13 straipsnio 2 dalyje) numatytais atvejais – keturiolika metų. Pagal BPK 3 straipsnio 1 dalies 3 punktą, jeigu yra asmuo, kuris nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jis atsako pagal baudžiamuosius įstatymus, baudžiamasis procesas negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas. Tai reiškia, kad ši kardomoji priemonė gali būti skiriama nepilnamečiui asmeniui, kuris yra sulaukęs 16 metų, o tam tikrais atvejais ir 14 metų. Jeigu nepilnametis įtariamasis vengia atvykti pas

ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą, asmenims, įsipareigojusiems jį prižiūrėti, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi gali būti paskirta iki penkių minimalių gyvenimo lygių (MGL) dydžio bauda (BPK 138 straipsnio 2 dalis). Galima situacija, kai nepilnametis įtariamasis yra atiduodamas tėvų priežiūrai, tačiau tėvai nepilnametį įtariamąjį verčia daryti nusikalstamas veikas. Šiuo atveju nepilnamečiui įtariamajam nebus proporcingas griežtesnės kardomosios priemonės paskyrimas, kadangi nepilnamečio įtariamojo tėvai, kurie turėtų užtikrinti deramą nepilnamečio elgesį, veikia priešingais vaiko ir jo atžvilgiu paskirtos kardomosios priemonės interesais. Tai reiškia, kad būtent nepilnamečio įtariamojo tėvai yra atsakingi už tinkamą šios kardomosios priemonės įgyvendinimą. Nagrinėjamu atveju nepilnametį įtariamąjį būtų proporcinga atiduoti kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, tam kad tėvai nedarytų neigiamos įtakos nepilnamečiui įtariamajam ir būtų pasiekti šios kardomosios priemonės tikslai. Taigi, vertinant nepilnamečio atidavimo prižiūrėti ribojimų proporcingumą, svarbu įvertinti tėvų, rūpintojų arba kitų fizinių ar juridinių asmenų, kurie rūpinasi vaikais, realią galimybę užtikrinti nepilnamečio įtariamojo deramą elgesį ir sklandų dalyvavimą baudžiamajame procese.

3. PROPORCINGUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS SKIRIANT IR TAIKANT KITAS PROCESINES PRIEVARTOS PRIEMONES

Kitos procesinės prievartos priemonės, kaip ir kardamosios priemonės, taikomos siekiant procesinių tikslų, todėl be trijų kardomųjų priemonių tikslų (siekiu užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese; garantuoti netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme bei nuosprendžio įvykdymą; užkirsti kelią naujų nusikalstamų veikų padarymui) taikant kitas procesines prievartos priemones siekiama surinkti reikšmingus tyrimui ir bylos nagrinėjimui teisme duomenis (Goda *et al.*, 2011, p. 252). Pažymėtina, kad kitų procesinių prievartos priemonių yra du kartus daugiau negu kardomųjų priemonių, todėl šioje magistro darbe dalyje tikslinga proporcingumo principą analizuoti išskiriant į viešo ir slapto pobūdžio procesines prievartos priemones.

3.1. Žmogaus teisių ir laisvių apribojimas viešo pobūdžio procesinėmis prievartos priemonėmis

Viešo pobūdžio procesinėmis prievartos priemonėmis laikytinos tokios priemonės, kurios apriboja žmogaus teises ir procesinių prievartos priemonių taikymas yra žinomas asmeniui šių priemonių taikymo metu. Šiame magistro darbo skyriuje proporcingumo principo analizė yra atliekama kitas viešo pobūdžio procesines prievartos priemones, suskirsčius pagal asmens teisių ir laisvių apribojimus (savaržymus).

3.1.1. Asmens judėjimo laisvės suvaržymas

Laikinas sulaikymas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnyje įtvirtinant žmogaus laisvės neliečiamumą kartu nustatyta, kad niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas; niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnio 2 dalis). BPK 140 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar kiekvienas asmuo gali sulaikyti asmenį, užklyptą darant nusikalstamą veiką ar tuoj po jos padarymo. Tuo tarpu laikinas sulaikymas, neužklypus asmens nusikalstamos veikos padarymo vietoje ar tuoj po nusikalstamos veikos padarymo, galimas prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu tik išimtiniais atvejais, kai yra visos šios sąlygos: 1) paaiškėja, kad yra BPK 122 straipsnyje numatyti suėmimo skyrimo pagrindai ir sąlygos; 2) tuoj pat būtina suvaržyti asmeniui laisvę siekiant BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų; 3) nėra galimybės BPK 123 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka

itin skubiai kreiptis į teismą dėl suėmimo skyrimo. EŽTT praktikoje (*Iljina ir Sarulienė prieš Lietuvą* (2011), *Gedrimas prieš Lietuvą* (2016), *Yusiv prieš Lietuvą* (2016), *Žemaitis prieš Lietuvą* (2019), *Znakovas prieš Lietuvą* (2019)) buvo padarytos išvados, kad policijos pareigūnai Lietuvoje sulaikydami galimus teisės pažeidėjus naudoja nepateisinamus (neproporcingus) prievartinius veiksmus, o valstybė asmenų, nukentėjusių nuo teisės saugos pareigūnų veiksmų, skundus tiria atmestinais (Goda, 2021, p. 24). BPK 11 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad draudžiama naudoti smurtą, grasinti, atlikti žmogaus orumą žeminančius bei sveikatai kenkiančius veiksmus, o panaudoti fizinę jėgą leidžiama tik tiek, kiek tai būtina proceso veiksmo atlikimo trukdymams pašalinti. Taip pat Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 27 straipsnio 1 dalyje, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos 67 straipsnio 1 dalyje detalizuojama, kad pareigūnas naudoti prievartą privalo adekvačiai esamoms aplinkybėms ir proporcingai esamam pavojui, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, teisės pažeidimo pobūdį, intensyvumą ir individualias pažeidėjo savybes, o fizinė prievarta naudojama tik tada, kai psichinė prievarta buvo neveiksminga arba kai bet koks delsimas kelia pavojų pareigūno ar kito asmens gyvybei ar sveikatai. Taigi, teisiniame reglamentavime įtvirtintas proporcingumo principas suponuoja, kad prievarta gali būti taikoma tik išimtiniais atvejais, o žmogaus teisių ir laisvių suvaržymai neturi virsti žmogaus teisių ir laisvių pažeidimais.

Nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrindumas. Jeigu teismas nepriima nutarimo asmenį suimti, sulaikytasis tuojau pat paleidžiamas (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnio 3 dalis). Šiuo metu galiojančioje BPK 140 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad laikinas sulaikymas negali trukti ilgiau, negu tai būtina asmens tapatybei nustatyti ir (ar) būtiniams proceso veiksams atlikti, kurie turi būti atlikti per įmanomai trumpiausią terminą. Šioje nuostatoje proporcingumo principas yra atskleidžiamas per laikino sulaikymo trukmę. Tai reiškia, kad sulaikyto asmens atžvilgiu sulaikymo metu turi būti atliekami būtini proceso veiksmai, o juos atlikus būtina nedelsiant asmenį paleisti arba, esant įstatyme numatytiems pagrindams, spręsti klausimą dėl tolimesnių prievartos priemonių asmeniui skyrimo. Analizuojant sulaikymo trukmę, EŽTT praktikoje pažymėta, kad laisvės atėmimo trukmė gali būti tik kelios valandos ar net nesiekti vienos valandos (EŽTT 2011 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Shimovolos prieš Rusiją*, nagrinėtoje situacijoje pareiškėjas buvo sulaikytas ir pristatytas į policijos nuovadą, kurioje jam teko išbūti 45 minutes). Tais atvejais, kai į teisės saugos įstaigą asmenį palydi pareigūnai, laisvės atėmimo pradžia paprastai skaičiuojama nuo jo sulaikymo siekiant šio tikslo pradžios (EŽTT 2012 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje *Venskutė prieš Lietuvą*; EŽTT 2015 m.

sausio 13 d. sprendimas byloje *Iustin Robertino Micu prieš Rumuniją*). Tais atvejais, kai asmuo pagal šaukimą ar kitaip įpareigotas savarankiškai atvyksta į teisėsaugos įstaigą, iš kurios vėliau negali laisvai išeiti, laisvės atėmimo pradžia paprastai skaičiuojama nuo atvykimo (EŽTT 2012 m. vasario 23 d. sprendimas byloje *Creanga prieš Rumuniją*). EŽTT praktikoje ne kartą išaiškinta, kad valstybės (atitinkamų jos institucijų ir (ar) pareigūnų nepripažįstamas (nefiksuojamas) asmens laisvės atėmimas yra visiškai esminės svarbos garantija, išdėstyta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 straipsnyje, paneigimas, ir rodo sunkiausią šios nuostatos pažeidimą, o oficialaus tokių duomenų, kaip laisvės atėmimo data, laikas, vieta, įkalinamo asmens vardas, pavardė, įkalinimo priežastys bei įkalinančio asmens vardas ir pavardė, įrašo nebuvimas laikytinas neatitinkančiu teisėtumo reikalavimo ir pačios šio straipsnio paskirties (EŽTT 2012 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje *Venskutė prieš Lietuvą*; EŽTT 2015 m. spalio 22 d. sprendimas byloje *Khalikova prieš Azerbaidžaną*; EŽTT 2020 m. kovo 19 d. sprendimas byloje *Satullayev prieš Azerbaidžaną*). Pareigūnų elgesys laikant atsivežtą pareiškėją kelias valandas ikiteisminio tyrimo įstaigoje be jokio atliekamų veiksmų procesinio įforminimo vertintas kaip pareigūnų siekis įbauginti pareiškėją ir taip išgauti iš jos informaciją (EŽTT 2012 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje *Venskutė prieš Lietuvą*).

Pažymėtina, kad apie taikomos procesinės prievartos proporcingumą galima spręsti per teisminę kontrolę. Tai reiškia, kad pagal šiuo metu galiojančią baudžiamojo proceso įstatymo redakciją (2023 m. sausio 1 d.), sulaikytas asmuo gali skųsti laikiną sulaikymą per ikiteisminio tyrimo pareigūną ar prokurorą, paduodamas skundą ikiteisminio tyrimo teisėjui, kuris per 20 valandų nuo skundo gavimo momento privalo tokį skundą išnagrinėti rašytinio proceso tvarka (BPK 140 straipsnio 11 punktą). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad laikinas sulaikymas gali trukti iki 48 valandų, todėl šiuo atveju ikiteisminio tyrimo teisėjui priimti sprendimą dėl laikino sulaikymo teisėtumo yra privalu per 20 valandų. Šis reguliavimas yra pateisinamas ir proporcingas, kadangi tokiu būdu yra siekiama užtikrinti įtariamąją teisę į efektyvią gynybą sulaikymo metu, o nepasibaigus šios procesinės prievartos priemonės taikymo trukmei.

Atidavimas į sveikatos priežiūros įstaigą. BPK 141 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jeigu tiriant ar nagrinėjant baudžiamąją bylą pririekia įtariamajam daryti teismo medicinos ar stacionarinę teismo psichiatrijos ekspertizę, įtariamasis ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartimi gali būti atiduotas į ekspertizės įstaigą ir laikomas ten iki ekspertizės akto pateikimo prokurorui arba teismui. Buvimo ekspertizės įstaigoje laikas įskaitomas į suėmimo laiką. Suimtas įtariamasis į ekspertizės įstaigą ikiteisminio tyrimo metu atiduodamas prokuroro nutarimu (BPK 141 straipsnio 4 dalis). Atidavimo į sveikatos

priežiūros įstaigą, kaip procesinės prievartos priemonės, neabejotinai lemiančios tam tikrą asmens teisių ir laisvių ribojimą, kontekste pažymėtina, kad siekiant užtikrinti, jog teisinis procesas dėl nesavanoriško asmens patalpavimo į psichiatrijos įstaigą atitiktų Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 straipsnio 1 dalies e punkto reikalavimus, turi būti užtikrintos veiksmingos procesinės garantijos nuo savivalės, todėl pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 straipsnio 1 dalies e punktą laisvė gali būti atimta tik įvykdžius tris minimalias sąlygas: turi būti patikimai įrodyta, kad asmuo yra psichiškai nesveikas; psichikos sutrikimas turi būti tokios rūšies ar laipsnio, kad dėl to būtų būtinas priverstinis gydymas; besitęsiančio laisvės atėmimo pagrindumas priklauso nuo to, ar toks psichikos sutrikimas asmeniui išlieka ir toliau (EŽTT 2012 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Liuiza prieš Lithuania*) (Kauno apygardos teismo 2020 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-767-594/2020). Pagal BPK 208, 396 str. baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką padariusio asmens psichinė būklė patikrinama paskyrus teismo psichiatrijos ekspertizę tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui kyla abejonių dėl asmens psichinės sveikatos būklės, todėl praktikoje tai dažniausiai būna žinios apie nusikalstamą veiką padariusio asmens ankstesnius susirgimus psichinėmis ligomis, nustatytas diagnozes, gydymosi laikotarpius bei vietas, faktai, rodantys asmens elgesio nelogiškumą, neadekvatumą, proceso dalyvių prašymai skirti ekspertizę ir pan. (Panevėžio apygardos teismo 2017 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-63-531/2017, Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. sausio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-7-361/2018). Prieš skiriant teismo psichiatrijos (teismo psichologijos) stacionarinę ekspertizę turėtų būti išsiaiškinama, ar ekspertizės skyrimas yra reikalingas pavedant teismo psichiatrui atlikti objektų tyrimą. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. I-14 patvirtintų Rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo 58.1 punkte nurodyta, kad objekto tyrimą BPK 206 straipsnyje nustatyta tvarka teismo psichiatras atlieka, kai reikia rekomenduoti atlikti teismo psichiatrijos (teismo psichologijos) ekspertizę, nurodant rekomenduojamos ekspertizės rūšį (ambulatorinė, stacionari, kompleksinė ir pan.) Prokuroras, gavęs specialisto (teismo psichiatro) išvadą dėl teismo psichiatrijos ekspertizės skyrimo, įvertina įtariamojo atidavimo į sveikatos priežiūros įstaigą proporcingumą, kadangi pagal BPK 209 straipsnio 1 dalį būtent prokuroras, pripažinęs būtinumą skirti ekspertizę, raštu apie tai praneša įtariamajam, jo gynėjui ir kitiems ekspertizės rezultatais suinteresuotiems proceso dalyviams ir nurodo terminą, per kurį šie asmenys gali pateikti prašymus dėl klausimų ekspertui, dėl konkretaus eksperto skyrimo ir pateikti papildomą medžiagą ekspertizei. Po to prokuroras su pareiškimu dėl ekspertizės kreipiasi į

ikiteisminio tyrimo teisėją. BPK 209 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas, nusprendęs, jog būtina skirti ekspertizę, priima nutartį skirti ekspertizę, o nusprendęs, jog ekspertizės skirti nebūtina, – nutartį atsisakyti skirti ekspertizę. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad atidavimo į ekspertizės įstaigą procedūra priklauso nuo to, ar asmeniui buvo paskirta kardomoji priemonė (suėmimas). Jeigu įtariamasis nėra suimtas, atidavimą į ekspertizės įstaigą gali skirti tik teismas nutartimi, kadangi atidavimas į sveikatos priežiūros įstaigą visiškai apriboja įtariamojo judėjimo laisvę, todėl šios procesinės prievartos priemonės (kaip ir kardamosios priemonės – suėmimo) skyrimas yra sprendžiamas rungimosi būdu, tačiau, jeigu įtariamasis yra suimtas, jis į ekspertizės įstaigą ikiteisminio tyrimo metu atiduodamas prokuroro nutarimu (BPK 141 str. 4 d.).

Atvedinimas. BPK 142 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad įtariamasis, kaltinamasis, nukentėjęsysis ir kiekvienas šaukiamas kaip liudytojas asmuo privalo šaukiami atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą. Be pateisinamos priežasties neatvykęs pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą įtariamasis, kaltinamasis, nukentėjęsysis ar liudytojas gali būti atvedinami. Įtariamasis ar kaltinamasis, kuriam tiriant ar nagrinėjant baudžiamąją bylą prireikia daryti teismo medicinos ar ambulatorinę teismo psichiatrijos ekspertizę ir kuris atsisako atvykti ar be pateisinamos priežasties neatvyksta pas teismo ekspertą ar į ekspertizės įstaigą, gali būti atvedintas teismo medicinos ar ambulatorinei teismo psichiatrijos ekspertizei atlikti (BPK 142 straipsnio 2 dalis). Teismų praktikoje yra pažymėta, kad prieš skirdamas atvedinimą teismas turėtų įsitikinti, ar proceso dalyviui nėra išduotas nedarbingumo pažymėjimas (pavyzdžiui, naudojantis Lietuvos teismų informacinės sistemos LITEKO suteikiama prieiga prie Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teikiamų duomenų), teisme iki posėdžio iš proceso dalyvio nėra gautos medicininės pažymos, ir atvedinimą skirti tik tada, kai asmuo neatvyksta į teisiamąjį posėdį nesant šių duomenų, tačiau, kita vertus, ir pats proceso dalyvis turėtų pateikti savo nedalyvavimą patvirtinančius dokumentus per protingą laiką prieš posėdį, o ne prieš pat posėdį ar po jo (Vilniaus apygardos teismo 2022 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-68-988/2022). Minėtoje nutartyje, aukštesnysis teismas padarė išvadą, kad aptariama procesinė prievartos priemonė buvo pritaikyta kaltinamosios atžvilgiu neproporcingai. Pažymėtina, kad asmenį atvedina policija ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartimi. Atvedinamas asmuo turi būti pristatytas į atvedinimo vietą per įmanomai trumpiausią laiką, bet ne vėliau kaip per penkias valandas, o atvedinimo laikas skaičiuojamas nuo faktinio asmens laisvės apribojimo pradžios momento (BPK 142 straipsnio 4 dalis).

3.1.2. Asmens neliečiamumo teisės apribojimas

Asmens apžiūra ir asmens krata. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad žmogaus asmuo neliečiamas. BPK 143 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras turi teisę atlikti įtariamojo, nukentėjusiojo ar kito asmens kūno apžiūrą, prireikus nustatyti, ar ant jo kūno yra nusikalstamos veikos pėdsakų arba ypatingų žymių. Jeigu asmuo nesutinka, kad būtų atlikta jo kūno apžiūra, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras priima nutarimą, kuris tam asmeniui privalomas (BPK 143 straipsnio 2 dalis). BPK 143 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad jeigu apžiūra yra susijusi su asmens kūno apnuoginimu, ją atlieka tos pačios lyties ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras arba gydytojas. Tuo tarpu asmens krata, dėl to nepriėmus atskiros nutarties, gali būti daroma: 1) sulaikant ar suimant; 2) kai yra pakankamas pagrindas manyti, kad patalpoje ar kitoje vietoje, kur daromas poėmis ar krata, esantis asmuo slepia prie savęs daiktus ar dokumentus, galinčius turėti reikšmės nusikalstamai veikai tirti (BPK 146 straipsnio 2 dalis).

Pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimas. BPK 144 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras turi teisę paimti iš įtariamojo pavyzdžius lyginamajam tyrimui. Tokius pavyzdžius iš nukentėjusiojo ar liudytojo galima paimti tik prireikus patikrinti, ar šie asmenys nėra palikę pėdsakų įvykio vietoje arba ant daiktų. Jeigu asmuo atsisako duoti pavyzdžius lyginamajam tyrimui, prokuroras priima nutarimą, kuris tam asmeniui privalomas (BPK 144 straipsnio 2 dalis). Be kita ko, BPK 156 straipsnyje įtvirtintas fotografavimas, filmavimas, matavimas, rankų atspaudų ir pavyzdžio genetinei daktiloskopijai paėmimas gali būti atliekamas ir prieš asmens valią, pavyzdžiui, BPK 156 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu įtariamasis, o teismo nutartimi kaltinamasis, nors jie tam ir prieštarautų, gali būti fotografuojami, filmuojami, matuojami, gali būti paimami jų rankų atspaudai ir pavyzdžiai genetinei daktiloskopijai. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad draudžiama versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad savęs nekaltinimo privilegija nėra suprantama tik kaip teisė nebūti verčiamam duoti parodymus prieš save tiesiogine šio pasakymo prasme, todėl kiekvienas asmuo ne tik turi teisę nebūti verčiamas duoti parodymus prieš save, bet ir turi teisę nebūti verčiamas teikti kitokius įrodymus prieš save ir tokiu būdu prisidėti prie savo baudžiamojo persekiojimo (kaltinimo) (Juozapavičius, 2020, p. 39). Todėl vertimas pateikti įrodymus, kurie priklauso nuo įtariamojo (kaltinamojo) valios, pavyzdžiui, priversti duoti balso ar rašysenos pavyzdžius lyginamajam tyrimui, pažeidžia

savęs nekaltinimo privilegiją lygiai taip pat kaip ir vertimas duoti parodymus (žr. EŽTT praktika paremtos Europos Parlamento ir Tarybos 2016-03-09 direktyvos (ES) 2016/343 dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo, OL L 65 2016, preambulės 27, 29 punktus, 7 straipsnio 3 dalį) (*Ibid.*, p. 39).

3.1.3. Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo teisės apribojimas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. BPK 145 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kai yra pagrindas manyti, kad kokioje nors patalpoje ar kitokioje vietoje yra nusikalstamos veikos įrankių, nusikalstamu būdu gautų ar įgytų daiktų bei vertybių, taip pat daiktų ar dokumentų, galinčių turėti reikšmės nusikalstamai veikai tirti, arba kad koks nors asmuo jų turi, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras jiems surasti ir paimti gali daryti kratą. Krata gali būti daroma ir siekiant surasti ieškomus asmenis, taip pat lavonus (BPK 145 straipsnio 2 dalis). Pažymėtina, kad krata daroma motyvuota ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi (BPK 145 straipsnio 3 dalis). Jeigu reikia paimti daiktus ar dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti, ir tiksliai žinoma, kur jie yra ar kas juos turi, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras gali daryti poėmį. Poėmis daromas motyvuota ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi (BPK 147 straipsnio 1 dalis). Taip pat teisiniame reguliavime nustatyta, kad asmenys, turintys paimtinius daiktus ar dokumentus, privalo nekliudyti poėmį atliekantiems pareigūnams. Nevykdantiems šios pareigos asmenims remiantis BPK 163 straipsniu gali būti paskirta bauda (BPK 147 straipsnio 2 dalis). Be kita ko, *expressis verbis* įstatyme įtvirtinta, kad jeigu asmenys, turintys paimtinius daiktus ar dokumentus, jų neatiduoda, daiktai ar dokumentai gali būti paimami prievarta (BPK 147 straipsnio 4 dalis). Kratos ar poėmio atlikimo tvarkoje nustatyta, kad darydamas kratą ar poėmį, pareigūnas turi teisę atidaryti užrakintas patalpas ir talpyklas, jeigu atidaryti jas atsisakoma, tačiau, pareigūnas turi vengti nereikalingo užraktų, durų ir kitų daiktų gadinimo (BPK 149 straipsnio 2 dalis). Šiuo atveju netiesiogiai įtvirtintas proporcingumo principas reikalauja, kad būsto savininko ar valdytojo turtas kratos ar poėmio atlikimo metu nebūtų sugadintas. Taip pat teisiniame reguliavime nurodoma, kad daryti kratas ar poėmius nakties metu, išskyrus neatidėliotinus atvejus, draudžiama (BPK 149 straipsnio 5 dalis). Darantis kratą ar poėmį pareigūnas privalo imtis priemonių, kad nebūtų paskelbtos gyvenančio toje patalpoje asmens ir kitų asmenų privataus gyvenimo aplinkybės, paaiškėjusios darant kratą ar poėmį (BPK 149 straipsnio 8 dalis). Tai reiškia, kad šia nuostata siekiama užtikrinti Lietuvos

Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintą asmens teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad BPK 160¹ straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad neatidėliotinais atvejais krata ir poėmis gali būti taikoma prokuroro arba ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu, tačiau visais šiais atvejais per tris dienas nuo nutarimo priėmimo turi būti gauta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, patvirtinanti procesinės prievartos priemonės taikymo teisėtumą. Pažymėtina, kad šia išimtimi neturėtų būti piktnaudžiaujama (Goda *et al.*, 2011, p. 258), nes visgi prioritetas turėtų būti teikiamas ikiteisminio tyrimo nutarčiai, kuri kaip teisinis pagrindas sankcionuoja kratos ar poėmio teisėtumą. Be to, sprendimo, kuris jau buvo įvykdytas (žmogaus teises varžanti prievartos priemonė buvo pritaikyta), naikinimas (pripažinimas nepagrįstu, neteisėtu) negali visiškai atkurti iki priemonės taikymo buvusios padėties (Goda, 2016, p. 30). Tai reiškia, kad tam tikrų veiksmų padariniai bent iš dalies gali būti atitaisyti, pavyzdžiui, kratos ar poėmio metu paimti daiktai gali būti gražinti, bet privataus gyvenimo, būsto neliečiamumo apribojimai jau būtų įvykęs faktas (*Ibid.*, p. 30).

3.1.4. Asmens nuosavybės teisės suvaržymas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad nuosavybė neliečiama. Civiliniam ieškiniui, galimam turto konfiskavimui arba išplėstiniam turto konfiskavimui užtikrinti prokuroro nutarimu įtariamajam ar pagal įstatymus materialiai atsakingam už įtariamojo veiksmus fiziniam asmeniui arba fiziniams asmenims, kurie turi nusikalstamu būdu gautą ar įgytą arba Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 72³ straipsnyje nurodytus požymius atitinkantį konfiskuotiną turtą, gali būti skiriamas laikinas nuosavybės teisės apribojimas (BPK 151 straipsnio 1 dalis). Antai teismų praktikoje buvo konstatuotas proporcingumo principo pažeidimas, kai taikomos procesinės prievartos priemonės mastas (turto, kuriam taikomas laikinas nuosavybės teisės apribojimas, rinkos vertė sudaro 47 719 Eur) net 4 kartus viršijo byloje pareikšto civilinio ieškinio, kurio užtikrinimui buvo taikoma ši priemonė, sumą (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-330-387/2020). Apribojant asmeniui nuosavybės teises į tam tikrą turtą, reikia atsižvelgti į tai, kokia žala buvo padaryta, įvykdžius nusikalstamą veiką, kokia yra konfiskuotino turto vertė, kad nebūtų apribotos asmens teisės į daug didesnės vertės turtą, nei būtina procesinės prievartos priemonės tikslams pasiekti (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugpjūčio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-233-870/2020).

BPK 151 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas draudimas laikinai apriboti nuosavybės teisę į

daiktus, kurie pagal Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytą sąrašą yra būtini įtariamajam ar jo šeimos nariams ir jo išlaikomiems asmenims. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 668 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad vykdant išieškojimą iš fizinių asmenų, išieškojimas negali būti nukreipiamas į buitines, ūkio, darbo, mokymosi reikmenis ir kitą turta, kuris būtinas skolininkui ar jo šeimai gyventi, dirbti pagal profesiją ar mokytis, visus būtinus vaikų ir neįgaliųjų reikmenis. Šio turto ir reikmenų sąrašas detalizuojamas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 1R-352 patvirtintos sprendimų vykdymo instrukcijos 104 punkte. Taigi, BPK 151 straipsnio 3 dalyje nustatytas draudimas laikinai apriboti nuosavybės teisę į daiktus, kurie yra būtini įtariamajam ar jo šeimos nariams ir jo išlaikomiems asmenims suponuoja proporcingą, o ne absoliutų asmens nuosavybės teisės apribojimą, tokiu būdu užtikrinant įtariamojo teisę naudotis būtiniausiais daiktais siekiant užtikrinti minimalius, tačiau būtinus kasdienius poreikius. Manytina, kad laikinai apribojant įtariamojo nuosavybės teisę, turi būti atsižvelgiama į įtariamojo turtinę ir šeimines padėtį, pragyvenimo pajamų šaltinius, darbo užmokestį, įtariamojo turimus įsipareigojimus, patiriamas išlaidas. Įtariamojo laikino nuosavybės teisės apribojimo mastas turi būti proporcingas ir neturi viršyti byloje pareikšto civilinio ieškinio, galimo turto konfiskavimo arba išplėstinio turto konfiskavimo dydžio sumos.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad baudžiamosiose bylose dėl apysunkių nusikaltimų, numatytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 189 straipsnio 1 ir 2 dalyse, sunkių ar labai sunkių nusikaltimų arba baudžiamosiose bylose, kuriose pareikštas civilinis ieškinys dėl nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo, arba kai įtariamasis yra pasislėpęs, laikino nuosavybės teisės apribojimo termino pratęsimų skaičius neribojamas (BPK 151 straipsnio 7 dalis). Bylą perdavus teismui laikino nuosavybės teisės apribojimo trukmė neribojama, tačiau teismas privalo užtikrinti, kad taikant šią priemonę nebūtų pažeistas proporcingumo principas (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugpjūčio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-243-387/2020). Taikant laikiną nuosavybės teisės apribojimą gali kisti daikto vertė (turto savybė), kuri gali turėti įtakos turto valdymui, naudojimui ir disponavimui (Bilius ir Stonys, 2016, p. 394). Tai reiškia, kad laikino nuosavybės teisės apribojimo trukmė baudžiamajame procese yra tiesiogiai susijusi su materialia daikto verte. Doktrinoje buvo siūlyta, kad siekiant apsaugoti turtą nuo nuvertėjimo, prokuroras ar teismas, prokuroro iniciatyva atsižvelgdamas į bylos aplinkybes ir turto, kuriam taikomi apribojimai, pobūdį, galėtų priimti sprendimą nurodytą turtą realizuoti, jei tokiam veiksmui neprieštarautų įtariamasis, o tokiu atveju būtų apribotos nuosavybės teisės į lėšas, gautas pardavus turtą (*Ibid.*, p. 395). Manytina, kad, visų pirma iniciatyva dėl turto realizavimo turėtų kilti iš įtariamojo, nes įtariamasis (kaip turto

savininkas) laisva valia nuosavybes teise valdo, naudoja ir disponuoja turtu. Antra, priklausomai nuo turto pobūdžio ilgai gali nuvertėti ne tik turtas, bet ir lėšos, gautos pardavus turtą (pavyzdžiui, dėl infliacijos).

BPK 151 straipsnio 8 dalyje įtvirtinta su proporcingumo principu susijusi nuostata, pagal kurią laikinas nuosavybės teisių apribojimas panaikinamas prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi, jeigu ši priemonė tampa nebereikalinga. Tuo atveju, kai civilinis ieškinys tenkinamas, ir priteistai sumai ar konfiskuotino turto vertei esant iš esmės panašiai kaip ir turto, kuriam taikomas nuosavybės teisės apribojimas, teismas apkaltinamojo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje paprastai pratęsia šios priemonės taikymą iki teismo sprendimo įvykdymo, tačiau jei procesinės prievartos priemonės apimtis yra neadekvati ir neproporcinga konfiskuotino turto vertei ar priteistų civilinių ieškinių dydžiui, tokios procesinės prievartos priemonės taikymas atitinkamoje dalyje turi būti nutrauktas (panaikintas) (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugpjūčio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-233-870/2020).

3.1.5. Asmens teisės į darbą apribojimas

BPK 157 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad nusikalstamos veikos tyrimo metu ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs prokuroro prašymą, nutartimi turi teisę laikinai nušalinti įtariamąjį nuo pareigų ar laikinai sustabdyti teisę užsiimti tam tikra veikla, jei tai būtina, kad būtų greičiau ir nešališkiau ištirta nusikalstama veika ar užkirsta įtariamajam galimybė daryti naujas nusikalstamas veikas. Kasacinio teismo praktikoje, be kita ko, išaiškinta, kad šios procesinės prievartos priemonės (laikino nušalinimo nuo pareigų) taikymo pagrindai ir tikslingumas nulemti įtariamo (kaltinamo, teisiamo) asmens einamų pareigų ir nusikaltimo, kuriuo jis įtariamasis (kaltinamas), pobūdžio: jeigu galimai įvykdyta nusikalstama veika yra susijusi su įtariamo (kaltinamo) asmens tarnybos įgaliojimų panaudojimu, ši aplinkybė gali suponuoti nušalinimo nuo pareigų poreikį (pvz. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e3K-3-670-378/2015). Laikinas nušalinimas nuo pareigų ar laikinas teisės užsiimti tam tikra veikla sustabdymas negali trukti ilgiau kaip šešis mėnesius. Prireikus šios priemonės taikymas gali būti pratęstas dar iki trijų mėnesių. Pratęsimų skaičius neribojamas (BPK 157 straipsnio 2 dalis). Teismų praktikoje galime rasti pavyzdžių, kai nesilaikant proporcingumo principo yra pratęsimas šios procesinės prievartos priemonės taikymas. Pavyzdžiui, aukštesniojo teismo vertinimu, tik itin rimtos priežastys gali pateisinti tokią ilgą procesinės prievartos priemonės taikymo trukmę (žemesnių instancijos teismų buvo pratęsta iki 5 metų 6 mėnesių termino), tačiau

tokių aplinkybių skundžiamoje nutartyje apygardos teismas nenurodė (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2-1020/2022). Minėtoje nutartyje tolesnis laikino nušalinimo nuo skyriaus vedėjo pareigų pratęsimas dar trims mėnesiams, siekiant tik greičiau ir nešališkiau iširti nusikalstamą veiklą, buvo pripažintas neproporcingu ir pertekliniu. Aukštesnės instancijos teismas pabrėžė, kad žemesnės instancijos teismas nagrinėjamą klausimą iš esmės išsprendė formaliai, nesigilindamas į šia taikoma priemone siekiamus įgyvendinti tikslus, šabloniškai iš esmės pakartodamas ankstesnėse nutartyse išdėstytus argumentus, papildomai nurodant tik atliktus ir būtinus atlikti procesinius veiksmus (Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2-1020/2022). Tuo tarpu BPK 157 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, kad ikiteisminio tyrimo metu prokuroras, o perdavus bylą teismui – teismas privalo panaikinti laikiną nušalinimą nuo pareigų ar laikiną teisės užsiimti tam tikra veikla sustabdymą, kai ši priemonė pasidaro nebereikalinga. Šios procesinės prievartos priemonės neribotas pratęsimų skaičius iš esmės suponuoja, kad šią priemonę galima taikyti pakankamai ilgą laikotarpį, tačiau kiekvienu atveju pratęsiant šios priemonės terminą turi būti apsvarstomas šios priemonės proporcingumas ir būtinumas. Kartu kasacinio teismo praktikoje pažymima, kad baudžiamojo persekiojimo faktas savaime nepateisina procesinių prievartos priemonių taikymo: BPK 11 straipsnyje įtvirtintas proporcingumo principas nustato atsakingų teisėsaugos pareigūnų pareigų procesines prievartos priemones taikyti tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų, ir bet kokios procesinės prievartos priemonės taikymą nedelsiant nutraukti, kai tai tampa nereikalinga, šis principas įtvirtintas ir BPK 157 straipsnio 5 dalyje, kurioje nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo metu prokuroras, o perdavus bylą teismui – teismas privalo panaikinti laikiną nušalinimą nuo pareigų, kai ši priemonė pasidaro nebereikalinga, t. y. išnyksta jos taikymo būtinybė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 19 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-395-469/2015).

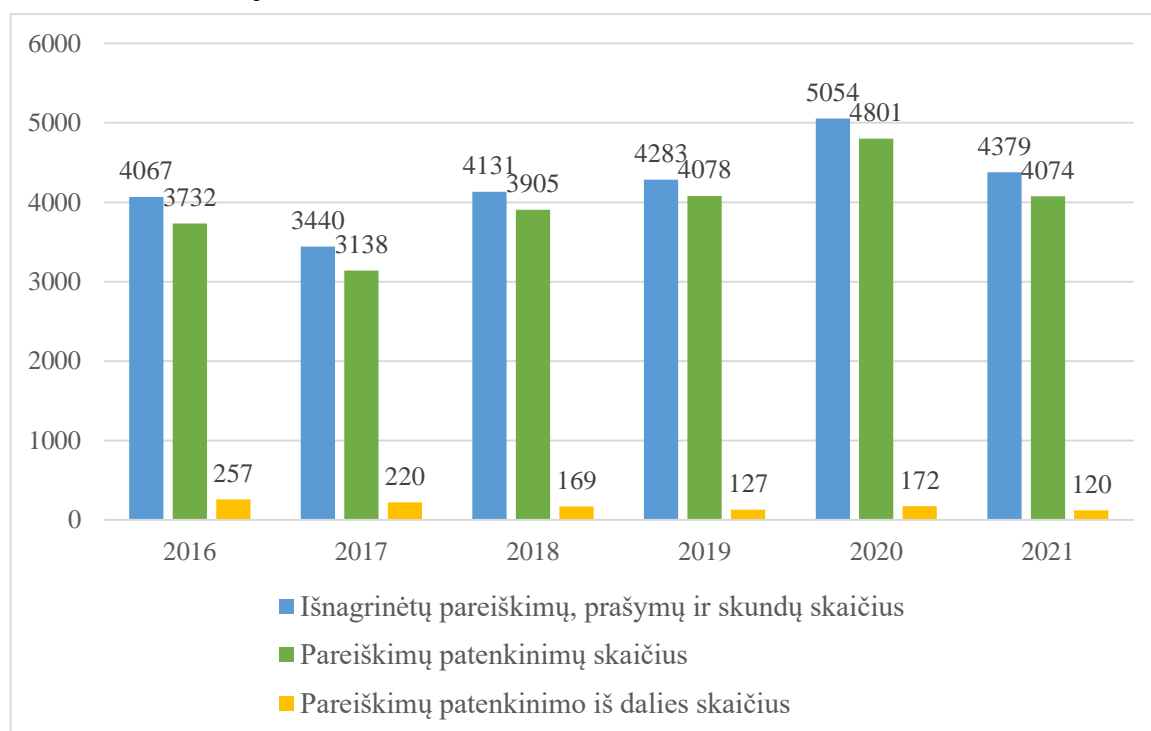
3.2. Proporciningumo principo laikymasis skiriant ir taikant neviešo pobūdžio procesines prievartos priemones

Lietuvos baudžiamajame procese taikomiems slaptiesiems tyrimo veiksams, numatytiems BPK 154, 158–160 straipsniuose, būdingi neviešumo, kryptingumo, stebėjimo metodų, tiesioginio kontakto nebuvimo, „teisėtos apgaulės“, trunkamumo, proporcingumo, privataus gyvenimo garantijų suvaržymo ir kiti specialieji požymiai, leidžiantys šiuos veiksmus susieti kaip vienuolius, tačiau kartu ir skirtingus nuo viešojo

pobūdžio procesinių veiksmų (Jurka, 2016, p. 306). Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. I-383 patvirtintų rekomendacijų dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese patvirtinimo 37 punkte nurodoma, kad slapti ikiteisminio tyrimo veiksmai atliekami laikantis proporcingumo principo, t. y. tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų – greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką.

Dėl elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo Lietuvoje 2016-2021 metais 91-95% išnagrinėtų pareiškimų buvo patenkinta visiškai, tuo tarpu 3-6% pareiškimų – patenkinta iš dalies (žr. 12 paveikslą). Pareiškimų patenkinimo skaičius rodo, kad didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas efektyvios teisminės kontrolės stiprinimui.

12 paveikslas. 2016-2021 metais išnagrinėtų pareiškimų dėl elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo skaičiaus kitimo dinamika Lietuvoje

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: 2023 m. sausio 20 d. Nacionalinės teismų administracijos pateiktais statistiniais duomenimis. Pažymėtina, kad pateikti statistiniai duomenys gali būti nurodyti kartu su kriminalinės žvalgybos statistiniais duomenimis.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtinta asmens teisė į jo privataus gyvenimo gerbimą ir šios teisės apsauga aiškintina plečiamai, remiantis dinamiu žmogaus teisių aiškinimo principu, atsižvelgiant *inter alia* į visuomenės raidą,

mokslo ir technologijų pažangą, suteikiančią vis daugiau galimybių kištis į asmens privatą gyvenimą, kaip antai nusikalstamų veikų prevencijos ar kitais viešosios tvarkos apsaugos tikslais renkant, kaupiant, naudojant ir saugant ne tik asmens pirštų atspaudų, jo balso, bet ir asmens ląstelių ar DNR mėginių pavyzdžius, technikos priemonėmis masiškai stebint ir sekant asmenų naudojamas elektronines erdves, *inter alia* su globalinės padėties nustatymo sistemos (GPS) pagalba nustatant asmenų buvimo vietą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas). BPK 154 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad asmenų pokalbių, perduodamų elektroninių ryšių tinklais, klausymas, įrašų darymas ar kitos elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas negali trukti ilgiau kaip šešis mėnesius. Tiriant sudėtingą ar didelio masto nusikalstamą veiką, šios priemonės taikymas gali būti vieną kartą pratęstas trims mėnesiams. Tokie BPK įtvirtinti konkretūs minėtos procesinės prievartos priemonės taikymo terminai yra viena iš garantijų, kad nebūtų piktnaudžiaujama šia priemone ir taip nepagrįstai suvaržoma žmogaus teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015). Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal BPK 160¹ straipsnio 1 dalį, savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai (BPK 158 straipsnis) ir leidimas atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (BPK 159 straipsnis) gali būti taikomi ir prokuroro nutarimu, o slaptas sekimas (BPK 160 straipsnis) ir prokuroro arba ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu, tačiau visais šiais atvejais per tris dienas nuo nutarimo priėmimo turi būti gauta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, patvirtinanti procesinės prievartos priemonės taikymo teisėtumą. Tokiu būdu yra užtikrinamas proporcingumo principo laikymasis tarp taikomos procesinės prievartos priemonės siekiamų tikslų ir asmens teisės į privatą asmens gyvenimo gerbimą.

BPK 158 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tiriant nusikaltimus, ikiteisminio tyrimo pareigūnai tyrimą gali atlikti, neatskleisdami savo tapatybės. Šie pareigūnai BPK 159 straipsnyje nustatyta tvarka gali atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus. Jeigu savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų atliekamais veiksmais gali būti varžoma būsto neliečiamybė, susirašinėjimo ar kitokio susižinojimo ne elektroninių ryšių tinklais slaptumas, tokie veiksmai gali būti atliekami tiriant tik labai sunkius, sunkius ir apysunkius nusikaltimus (BPK 158 straipsnio 1 dalis). Atkreiptinas dėmesys, kad reglamentuodamas kai kurias slaptas tyrimo priemones, įstatymo leidėjas labai lakoniškai apibrėžia arba išvis nenurodo, kokie pareigūnų ar kitų asmenų veiksmai gali būti vykdomi gavus atitinkamą teismo leidimą (Ažubalytė, 2019, p. 286). Teismų praktikoje ši norma aiškinama kaip leidžianti renkant informaciją pagal BPK 158 straipsnį panaudoti

technines priemonės kontroliuojant ir fiksuojant pokalbius, kitokį susižinojimą ar veiksmus, užmegzti ryšius su ja ir šių kontaktų metu slapta daryti vaizdo ir garso įrašus, slapta patekti į gyvenamąsias patalpas, transporto priemonės ir juos apžiūrėti, laikinai paimti ir apžiūrėti dokumentus, paimti tyrimui medžiagas, žaliavas, produkcijos pavyzdžius bei kitus objektus, neskelbiant apie jų paėmimą, atlikti kontrolinį gabenimą, užmegzti ryšius su asmenimis, tapusiais nusikalstamos veikos tyrimo objektais, ir pan.; atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus ir t. t., t. y. aiškinama gana plačiai (*Ibid.*, p. 286). Tai reiškia, kad nors ir įstatyme nėra detalizuojamas konkrečių slaptų veiksmų atlikimas, tačiau kiekvienu atveju, vadovaujantis BPK 158 straipsnio 3 dalies 4 punktu, nutartyje leisti savo tapatybės neatskleidžiantiems ikiteisminio tyrimo pareigūnams atlikti veiksmus turi būti nurodyta konkretūs veiksmai, kuriuos leidžiama atlikti. Taip pat BPK nereglamentuojama, kiek laiko valstybės institucijos gali imituoti nusikalstamus veiksmus ar atlikti kai kuriuos kitus slaptus veiksmus, kokios apimties nusikalstamų veikų atskleidimo gali būti siekiama, nėra nustatyta ir jokio maksimalaus sankcionavimo termino, galimų pratęsimų skaičiaus (Ažubalytė, 2019, p. 287).

BPK 160 straipsnio nuostatos, reglamentuojančios slaptos sekimo taikymo klausimus, priešingai nei įstatymo nuostatos, reglamentuojančios kai kurias kitas panašaus pobūdžio procesines prievartos priemones, nedetalizuoja nusikalstamų veikų sąrašo, kurias tiriant galimas slaptas sekimas (Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1S-182-1020/2016). Formaliai minėtą prievartos priemonę galima taikyti net ir tiriant baudžiamuosius nusižengimus, tačiau, kita vertus, toks įstatymo aiškinimas būtų neteisingas, nes, atsižvelgiant į plačias slaptos sekimo taikymo apimtis ir technines galimybes, šios prievartos priemonės taikymu galima riboti ir įsiterpti į asmens privatų gyvenimą ženkliai labiau nei tai būtų daroma, taikant BPK 154 straipsnyje numatytą prievartos priemonę (pavyzdžiui, klausantis asmens telefoninių pokalbių) (Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1S-182-1020/2016). Vilniaus apygardos teismas 2016 m. vasario 4 d. nutartyje baudžiamojame byloje Nr. 1S-182-1020/2016 remiasi EŽTT jurisprudencija, pavyzdžiui, vienoje iš bylų EŽTT įvertino Moldovos BPK nuostatas ir nustatė teisinio reguliavimo trūkumus, be kita ko ir dėl to, kad daugiau kaip pusė nusikalstamų veikų, numatytų Moldovos baudžiamajame įstatyme, patenka į sąrašą veikų, dėl kurių gali būti taikomas pasiklausymas (EŽTT 2009 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *Iordachi ir kt. prieš Moldovą*). Šiuo aspektu teismas pastebi tai, kad pagal Lietuvos BPK 154 straipsnio 1 dalies nuostatas šią procesinę prievartos priemonę taip pat galima taikyti tiriant daugiau nei pusę visų BK nusikalstamų veikų (vertinama 2016 m. sausio 1 d. BK redakcija), todėl, sprendžiant

klausimą dėl panašaus pobūdžio procesinių prievartos priemonių taikymo galimybės, ypatingą reikšmę turi ne tik nusikalstamos veikos priskyrimas tam tikro sunkumo nusikaltimų kategorijai, bet ir konkrečios nusikalstamos veikos pavojingumas, konkretaus asmens padarytos veikos išskirtinis pavojingumas, padaryta žala ir pan., ko negalima konstatuoti tiriamos bylos kontekste (Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-182-1020/2016). Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 1S-182-1020/2016 atkreipė dėmesys į tai, kad šiame ikiteisminiame tyrime prašymas leisti stebėti ir įrašinėti įtariamojo gyvenamąją aplinką inicijuotas kitą dieną po ikiteisminio tyrimo pradėjimo, todėl ši aplinkybė, o taip pat teismui pateikta ikiteisminio tyrimo medžiaga liudija apie tai, kad slapto sekimas inicijuotas ne kaip paskutinioji galima tyrimo priemonė, kurios prašoma, išnaudojus visus kitus tyrimo metodus, o kaip pirmoji ir „efektyviausia“ priemonė, reikalinga „pirminiams“ duomenims apie galimai padarytą nusikalstamą veiką užfiksuoti. Teismo nuomone, tokia slapto sekimo kaip efektyviausio būdo pirminiams duomenims rinkti samprata negali būti pateisinama, nes teisinėje valstybėje ne viskas, ką techniškai įmanoma padaryti ir kas gali būti labai veiksminga ir efektyvu, yra proporcinga ir suderinama su šiuolaikiniais baudžiamojo proceso principais ir žmogaus teisių apsaugos standartais (Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-182-1020/2016). Taigi, teismas, įvertinęs proporcingumo principą tarp asmens teisės į privatų gyvenimo neliečiamumą ribojimą ir slapto sekimo metu siekiamus tikslus, atsižvelgęs į tiriamos nusikalstamos veikos pobūdį ir prašomos taikyti proceso prievartos priemonės turinį, nematė pagrindo pateisinti ketinimo įsiterpti į labiausiai saugomą privataus gyvenimo sferą – asmens gyvenamąją aplinką. Teismų praktikoje pateikiama ir užsienio valstybių teisinio reglamentavimo pavyzdžių dėl asmens gyvenamosios aplinkos. Pavyzdžiui, kai kurių užsienio šalių teisės praktikoje ši gyvenimo sfera apskritai yra laikoma „absoliučiai saugoma“ ir neliečiama, t. y., tokia, į kurią įsiskverbimas iš esmės visais atvejais laikomas neproporcingu, todėl šiame kontekste teismas negali nepritarti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 3 d. nutarime išsakytiems argumentams, kad teisinėje valstybėje kiekvienas asmuo turi turėti galimybę išreikšti ypač asmeniškus pojūčius ir jausmus, taip pat apmąstymus, pažiūras ir išgyvenimus bei turėti galimybę dėl to nepatirti valstybės įstaigų sekimo (Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-182-1020/2016). Po šio nutarimo Vokietijos Federacijos įstatymų leidėjas iš esmės peržiūrėjo BPK nuostatas ir eliminavo galimybę baudžiamosiomis procesinėmis priemonėmis vykdyti persekiojamo asmens vizualų slapto sekimą jo gyvenamojoje aplinkoje, palikdamas tik akustinio gyvenamosios vietos

stebėjimo galimybę (Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-182-1020/2016). Taigi, nors Lietuvoje veikiantis teisinis reguliavimas šiuo aspektu nėra toks griežtas, sprendžiant dėl slapto sekimo turinio, kiekvieną kartą būtina atsakingai įvertinti ketinamo sekti objekto specifiką, kiekvienu atveju individualiai vertinti įsiterpimo į privatų gyvenimą apimtis ir pirmiausia spręsti dėl mažiausiai žmogaus teises ribojančio šios prievartos priemonės taikymo būdo. (Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-182-1020/2016).

IŠVADOS

1. Proporcingumo principo įtvirtinimas Europos valstybių nacionaliniuose teisės aktuose rodo valstybių siekį užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą nuo perteklinių procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo.
2. Skiriant procesines prievartos priemones privalu įvertinti procesinės prievartos priemonės tikslą, tiriamos nusikalstamos veikos sunkumą, pavojingumą, įtariamą (kaltinamą) asmenybę, amžių, sveikatos būklę, galimybę švelnesne procesine priemone pasiekti tą patį tikslą. Proporcingumo principo laikymasis yra susijęs su procesinės prievartos priemonės taikymo trukme, be kita ko, žmogaus teisių apribojimais, todėl pratęsiant procesinės prievartos priemonės taikymą, kiekvienu atveju svarbu įvertinti procesine prievartos priemone siekiamo tikslo egzistavimo pagrįstumą.
3. Procesinės prievartos priemonės neišvengiamai suvaržo asmens teises ir laisves bei sukelia tam tikrus nepatogumus, todėl asmuo, kurio atžvilgiu taikoma procesinė prievarta, turi galimybę apskųsti procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo proporcingumą, skunde motyvuotai nurodant neproporcingus procesine prievartos priemone nulemtus žmogaus teisių ir laisvių apribojimus.
4. Proporcingumo principo tarp procesinių prievartos priemonių skyrimo ir žmogaus teisių apribojimo yra laikomasi, jeigu nustatoma šių kriterijų visuma: 1) procesine prievartos priemone siekiamo tikslo teisėtumas; 2) procesinių prievartos priemonių tinkamumas (adekvatumas) siekiamam tikslui; 3) procesinės prievartos priemonės pagrįstumas ir būtinumas tikslui pasiekti; 4) žmogaus teisių apribojimų (suvaržymų) atitinkamumas procesine prievartos priemone siekiamai naudai.
5. Proporcingumo principo turinys skiriant ar taikant procesinę prievartos priemonę yra atskleidžiamas baudžiamojo proceso subjekto (ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, teismo) priimto procesinio dokumento (nutarties, nutarimo) aprašomojoje (motyvuojamoje) dalyje, pagrįstai nurodant skiriamos ar taikomos procesinės prievartos priemonės proporcingumą siekiamam tikslui ir būtinybę šią priemonę taikyti konkrečioje situacijoje. Tai reiškia, kad procesiniame dokumente turi būti nurodomos ne deklaratyvios frazės, tačiau faktiniais duomenimis pagrįsti argumentai dėl įtariamajam (kaltinamajam) skiriamos ar taikomos procesinės prievartos priemonės adekvatumo jo galimai padarytai nusikalstamai veikai, asmens teisių ir laisvių suvaržymo proporcingumas ir galimybės švelnesnėmis procesinėmis prievartos priemonėmis įgyvendinti procesinių prievartos priemonių paskirtį.

6. Rašytinis pasižadėjimas neišvykti, dokumentų paėmimas, specialiosios teisės sustabdymas, įtariamojo įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje, suėmimas, įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu buvo dažniausiai, o užstatas, intensyvi priežiūra, nepilnamečio atidavimas prižiūrėti, namų areštas bei karinio dalinio vadovybės stebėjimas – rečiausiai skiriama ir taikoma kardomoji priemonė 2020-2022 metais Lietuvoje.

7. Procesinių prievartos priemonių (suėmimo, intensyvios priežiūros, namų arešto, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo) teisminės kontrolės analizė rodo, kad didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas teisminės kontrolės efektyvumo stiprinimui. Kita vertus, teisminė kontrolė atskleidžia, kad prokurorų prašymai dėl procesinių prievartos priemonių sankcionavimo yra teisėti ir motyvuoti.

8. Įtariamojo (kaltinamojo), galimai padariusio nusikalstamą veiką, atžvilgiu baudžiamojo proceso metu turi būti laikomasi nekaltumo prezumpcijos, todėl kardamosios priemonės, skyrimas ir taikymas, neturėtų virsti asmens nubaudimu. Tai reiškia, kad ilgas kardamosios priemonės (pavyzdžiui, suėmimo) termino tęsimas gali suponuoti išankstinę nuomonę dėl kaltinamojo kaltumo padarius nusikalstamą veiką ir jo nubaudimo.

9. Žmogaus teisių ir laisvių apribojimai skiriant ir taikant viešo pobūdžio procesines prievartos priemones turi būti proporcingi šiomis priemonėmis siekiamiems tikslams. Teisiniame reguliavime turėtų būti tobulinama nuostata susijusi su laikino nuosavybės teisės apribojimo trukme, kadangi pagal dabartinį teisinį reguliavimą bylą perdavus teismui laikino nuosavybės teisės apribojimo trukmė neribojama, tačiau teismas kiekvienu atveju privalo užtikrinti ir motyvuotai pagrįsti, kad taikant šią priemonę proporcingumo principas nebus pažeistas.

10. Neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo teisinis reglamentavimas turėtų būti tobulintinas, siekiant, kad šios priemonės būtų skiriamos ir taikomos proporcingai. Siūlytina, teisiniame reguliavime detalizuoti nusikalstamų veikų (nusikaltimų) rūšis dėl kurių galėtų būti atliekamas slaptas sekimas. Be to, sankcionuojant savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus, leidimą atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, slaptą sekimą, atsižvelgiant į proporcingumo principą, teisiniame reguliavime siūlytina nustatyti maksimalią šių neviešo pobūdžio procesinių prievartos priemonių taikymo trukmę ir šios priemonės pratęsimų skaičių, kaip tai yra nustatyta elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo atveju.

11. Siūlytina, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2014 m. gruodžio 15 d. įsakymu Nr. 1V-863 patvirtintų Intensyvios priežiūros vykdymo ir kontrolės taisyklių 5 punktą išdėstyti nauja redakcija: „Gavęs prokuroro pavedimą nustatyti, ar yra techninės galimybės taikyti intensyvią priežiūrą, įgaliotas policijos įstaigos pareigūnas nedelsdamas kartu su kontroliuojamu asmeniu vyksta į kontroliuojamo asmens gyvenamąją vietą, kur įsitikina, ar yra techninės galimybės (elektra, judrusis (mobilusis) ryšys ir kt.) sumontuoti stacionarų elektroninį stebėjimo įtaisą ir užtikrinti jo veikimą. Įgaliotas policijos įstaigos pareigūnas informuoja prokurorą, pateikdamas generalinio prokuroro nustatytos formos pažymą apie intensyvios priežiūros technines taikymo galimybes“. Tuo tarpu Taisyklių 6 punktą tikslinga išdėstyti nauja redakcija, nustatant, kad, stacionarus elektroninio stebėjimo įtaisas sumontuojamas gavus ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartį, kurioje nustatytos intensyvios priežiūros sąlygos: „Įgaliotas policijos įstaigos pareigūnas, gavęs ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartį, kurioje nustatytos intensyvios priežiūros sąlygos, kontroliuojamo asmens gyvenamojoje vietoje nedelsdamas sumontuoja stacionarų elektroninį stebėjimo įtaisą ir pritvirtina prie kontroliuojamo asmens mobilų elektroninį stebėjimo įtaisą“.

12. Svarstyтина, kad apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis galėtų papildyti BPK įtvirtintų kardomųjų ar kitų procesinių prievartos priemonių sąrašą. Tada, policijos (ikiteisminio tyrimo) pareigūnas, apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį galėtų taikyti nedelsdamas, t. y. nustatčius smurto artimoje aplinkoje požymius ir pradėjęs ikiteisminį tyrimą. Be to, šiuo atveju ikiteisminio tyrimo pradėjimas būtų pagrindas skirti šią priemonę, tačiau apie taikomą apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį, kuris galiotų 48 valandas, per šį laikotarpį turėtų būti informuojamas ikiteisminiam tyrimui vadovaujantis prokuroras, kuris priimtų sprendimą dėl tolimesnių kardomųjų priemonių skyrimo.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 41-1162.
6. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 90-2777.
7. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 72-3475.
8. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. 1R-352 „Dėl Sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 130-4682.
9. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2014 m. gruodžio 15 d. įsakymas Nr. 1V-863 „Dėl Intensyvios priežiūros vykdymo ir kontrolės taisyklių patvirtinimo“. TAR, 19993.
10. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymas Nr. I-14 „Dėl Rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 8-379.
11. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. I-383 „Dėl Rekomendacijų dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2-83.
12. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. gruodžio 1 d. įsakymas Nr. I-306 „Dėl Rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės patvirtinimo“. TAR, 19096.

Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės aktai

13. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). *Valstybės žinios*, 2006, 68-2497.
14. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.
15. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2007). OL L 202, p. 389.

Užsienio valstybių nacionaliniai teisės aktai

16. Austrijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2023 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326>>.
17. Estijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2003). *Riigi Teataja*, I 2003, 27, 166.
18. Estijos Respublikos teisėsaugos įstatymas (2011) *Riigi Teataja*, I, 2011 03 22, 4.
19. Italijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2023 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.brocardi.it/codice-di-procedura-penale>>.
20. Jungtinės Karalystės policijos ir kriminalinių įrodymų įstatymas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2023 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>>.
21. Kroatijos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2023 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku>>.
22. Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2023 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://likumi.lv/ta/en/en/id/107820-criminal-procedure-law>>.
23. Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2023 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970890555>>.
24. Norvegijos karalystės baudžiamojo proceso įstatymas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2023 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25/*#KAPITTEL_4-1>.
25. Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2023 m. sausio 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071154/LEGISCTA000006098229?etatTexte=VIGUEUR&etatTexte=VIGUEUR_DIFF&anchor=LEGISCTA000006098229#LEGISCTA000006098229>.
26. Suomijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2023 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2011/en20110805>>.
27. Švedijos karalystės teismo proceso kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2023 m. sausio

23 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/rattegangsbalk-1942740_sfs-1942-740>.

Specialioji literatūra

28. Alenin, Yu., Voloshyna, V. (2019). Determining the principle of proportionality in criminal proceedings. *Юридичний вісник*, 2 (2018), p. 27-32. Prieiga per internetą: <<http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/466/444>>.
29. Ažubalytė, R. (2019). Privataus asmens gyvenimo ribojimas slaptomis priemonėmis: (ne)kokybiško įstatymo problema. *Jurisprudencija*, 26(2), p. 260–291. DOI: 10.13165/JUR-19-26-2-02.
30. Bikelis S. (2018). Suėmimo taikymo pokyčiai Lietuvoje: teisinės kultūros perspektyva. *Kriminologijos studijos*, 60, p. 8-28. DOI: 10.15388/CrimLithuan.2018.6.1.
31. Bilius, M. ir Stonys, J. (2016). Laikinojo nuosavybės teisės apribojimo problematika baudžiamajame procese: optimalaus sprendimo beieškant. Iš Abramavičius, Armanas *et al.* (2016). *Baudžiamoji justicija ir verslas*. Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 381-397.
32. Billis, E., Knust, N. and Rui, J. P. (2021). The Typology of Proportionality. From: Billis, E., Knust, N.; Rui, J. P. (eds.) (2021). *Proportionality in Crime Control and Criminal Justice*. Hart Publishing, 3-28.
33. Croquet, N. A. J. (2015). *The Role and Extent of a Proportionality Analysis in the Judicial Assessment of Human Rights Limitations within International Criminal Proceedings*. Leiden: Koninklijke Brill NV.
34. Fenyvesi, C. (2003). *Coercive Conduct in Criminal Procedures*. Acta Juridica Hungarica, 44(1-2), p. 89-98.
35. Goda, G. et al. (2003). Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
36. Goda, G., Kazlauskas, M. ir Kuconis, P. (2011). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. 2 –oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Registrų centras.
37. Goda, G. (2016). Teisė kreiptis į teismą dėl procesinių prievartos priemonių taikymo. *Teisė*, 98, p. 27–40. DOI: 10.15388/Teise.2016.98.9967
38. Goda G. (2021). Pozityvios procesinės valstybės pareigos pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2 ir 3 straipsnius: Lietuvos patirtis. *Teisė*, 1180, p. 18-31. DOI: 10.15388/Teise.2021.118.2.
39. Juozapavičius A. (2020). Specialusis liudytojas – tarp liudytojo ir įtariamojo?, *Teisė*,

1140, p. 26-48. DOI: 10.15388/Teise.2020.114.2.

40. Jurka, R. (2016). Slaptųjų tyrimo veiksmų procesinės formos darnos aspektai. Iš Abramavičius, Armanas *et al.* (2016). *Baudžiamoji justicija ir verslas*. Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 295-308.
41. Trykhlīb, K. (2020). THE PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY IN THE JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, *EU and comparative law issues and challenges series (ECLIC)*, 4, 128–154. DOI: 10.25234/eclīc/11899.
42. Valkadinova, V. (2018). The principle of proportionality in the application of sanctions and other measures of state coercion according to Bulgarian legislation and European Union law. *Zbornik Radova Pravnog Fakulteta u Nišu*, 57(79), p. 181-196 [interaktyvus]. DOI: 10.5937/zrpfni1879181V.

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

43. *Stašaitis prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 47679/99, [2002-03-21].
ECLI:CE:ECHR:2002:0321JUD004767999.
44. *Iordachi ir kt. prieš Moldovą* [EŽTT], Nr. 25198/02 [2009-02-10].
ECLI:CE:ECHR:2009:0210JUD002519802.
45. *Shimovolos prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 30194/09, [2011-06-21].
ECLI:CE:ECHR:2011:0621JUD003019409.
46. *Creanga prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 29226/03, [2012-02-23].
ECLI:CE:ECHR:2012:0223JUD002922603.
47. *Liuiza prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 13472/06, [2012-07-31].
ECLI:CE:ECHR:2012:0731JUD001347206.
48. *Venskutė prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 10645/08 [2012-12-11].
ECLI:CE:ECHR:2012:1211JUD001064508.
49. *Iustin Robertino Micu prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 41040/11, [2015-01-13].
ECLI:CE:ECHR:2020:0526JUD000099919.
50. *Khalikova prieš Azerbaidžaną* [EŽTT], Nr. 42883/11, [2015-10-22].
ECLI:CE:ECHR:2015:1022JUD004288311.
51. *Nait-Liman prieš Šveicariją* [EŽTT], Nr. 51357/07, [2016-06-21].
ECLI:CE:ECHR:2016:0621JUD005135707.
52. *Satullayev prieš Azerbaidžaną* [EŽTT], Nr. 22004/11, [2020-03-19].
ECLI:CE:ECHR:2020:0319JUD002200411.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas. TAR, 6411.
54. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 27 d. nutarimas. TAR, 8605.

Lietuvos Respublikos bendrosios kompetencijos teismų praktika

55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-469/2015.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-670-378/2015.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31-511/2018.
59. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-154/2011.
60. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-62-150/2017.
61. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugpjūčio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-211-483/2018.
62. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-322-495/2018.
63. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-878-348/2019.
64. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-62-387/2020.
65. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-186-487/2020.
66. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugpjūčio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-233-870/2020.
67. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugpjūčio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-243-387/2020.
68. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-330-387/2020.

69. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugpjūčio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-200-658/2021.
70. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2-1020/2022.
71. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-120-579/2022.
72. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-132-449/2022.
73. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-139-449/2022.
74. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. birželio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-178-579/2022.
75. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. birželio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-183-898/2022.
76. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-215-1020/2022.
77. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. liepos 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-212-487/2022.
78. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. liepos 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-232-449/2022.
79. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. liepos 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-235-1076/2022.
80. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. rugpjūčio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-263-851/2022.
81. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-286-626/2022.
82. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. lapkričio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-326-1020/2022.
83. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-329-627/2022.
84. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-347-843/2022.
85. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-358-851/2022.
86. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.

1S-372-1076/2022.

87. Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. vasario 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-17-870/2023.
88. Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. vasario 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-12-487/2023.
89. Panevėžio apygardos teismo 2014 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-334-511/2014.
90. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-182-1020/2016.
91. Panevėžio apygardos teismo 2017 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-63-531/2017.
92. Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. sausio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-7-361/2018.
93. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-69-843/2020.
94. Kauno apygardos teismo 2020 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-767-594/2020.
95. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. rugsėjo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-249-1121/2021.
96. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-47-1121/2022.
97. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-68-988/2022.

Kita praktinė medžiaga

98. Žmogaus teisių stebėjimo institutas (2013). *Suėmimas: policijos, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų požiūris*. Prieiga per internetą: <http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Suemimas-praktiku-pozioris_LT_Galutinis.pdf>.
99. Nacionalinės teismų administracijos pateikti statistiniai duomenys pagal 2022 m. gruodžio 7 d. ir 2023 m. sausio 17 d. prašymus.
100. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateikti statistiniai duomenys pagal 2023 m. sausio 17 d. prašymą.

SANTRAUKA

Proporcingumo principas skiriant ir taikant procesines prievartos priemones

Ignas Gagas

Procesinių prievartos priemonių skyrimas ir taikymas yra baudžiamojo proceso institutas, kuriam būdingas prievartos, be kita ko, ir žmogaus teisių apribojimo elementas. Kiekvienu atveju svarbu įvertinti skiriamos ir taikomos procesinės prievartos priemonės proporcingumą siekiamiems tikslams, kad nebūtų pažeistos žmogaus teisės. Šiame magistro darbe proporcingumo principo analizė procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo kontekste yra atskleidžiama, nagrinėjant proporcingumo principą procesinėje prievartoje įstatyminiu, doktrininiu ir teismų praktikos aspektais.

Magistro darbe atskleidžiama proporcingumo principo samprata procesinėje prievartoje, analizuojant teisės mokslininkų padarytas išvadas apie proporcingumo principo suderinamumą tarp procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo bei žmogaus teisių užtikrinimo procesinės prievartos metu. Taip pat magistro darbe yra tarpusavyje palyginami Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktų nuostatose įtvirtinti proporcingumo principo apibrėžimai. Proporcingumo principas skiriant kardomasias ir kitas procesines prievartos priemones yra atskleidžiamas analizuojant reikšmingus teisės aktus ir aktualios teismų praktikos pavyzdžius. Aktuali kardomųjų priemonių skyrimo statistikos analizė leidžia įvertinti kardomųjų priemonių skyrimo ir taikymo proporcingumą ir šių procesinių prievartos priemonių skyrimo tendencijas. Proporcingumo principo skiriant ir taikant procesines prievartos priemones analizė rodo teisminės kontrolės efektyvumą, vertinant žmogaus teisių suvaržymo proporcingumą, tačiau tuo pačiu leidžia identifikuoti neproporcingus ir pernelyg žmogaus teises suvaržančius procesinių prievartos priemonių skyrimo ir taikymo atvejus.

SUMMARY

Principle of Proportionality in Applying and Executing Measures of Procedural Coercion

Ignas Gagas

The imposition and application of procedural coercive measures is an institution of criminal procedure that has an element of coercion, including the restriction of human rights. In each case, it is important to assess the proportionality of the procedural coercive measure imposed and applied in relation to the objectives pursued, so as not to infringe human rights. In this Master's thesis, the analysis of the principle of proportionality in the context of the imposition and application of procedural coercive measures is revealed by examining the principle of proportionality in procedural coercion in the context of the legal, doctrinal and case-law aspects.

The Master's thesis reveals the concept of the principle of proportionality in procedural coercion by analyzing the conclusions drawn by legal scholars on the compatibility of the principle of proportionality between the imposition and application of procedural coercive measures and the guarantee of human rights during procedural coercion. The Master's thesis also compares the definitions of the principle of proportionality in Lithuanian and foreign legislation. The principle of proportionality in the imposition of pre-trial detention and other procedural coercive measures is revealed by analyzing relevant legislation and examples of relevant case-law. A relevant analysis of the statistics on the imposition of pre-trial detention measures allows an assessment of the proportionality of the imposition and application of pre-trial detention measures and of the trends in the imposition of these procedural coercive measures. The analysis of the principle of proportionality in the imposition and application of procedural coercive measures, *inter alia*, demonstrates the effectiveness of judicial review in assessing the proportionality of the restriction of human rights, but at the same time it also allows for the identification of the disproportionate and excessively restrictive cases of imposition and application of procedural coercive measures.